

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**BORSA İSTANBUL'DA YAPILAN
İŞLEMLERİN İSLÂM FIKHI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet ÇOLAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERTUÇ

Erzincan-2014

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalının Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman /

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERTUÇ

Jüri : Doç. Dr. İsak Emin AKTEPE

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GAYRETLİ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 17 02 /... /... / 2014

Prof. Dr. Adem BAŞBÜYÜK
Enstitü Müdürü

BORSA İSTANBUL'DA YAPILAN İŞLEMLERİN İSLÂM FIKHI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet ÇOLAK

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Şubat-2014

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERTUÇ

ÖZET

Günümüz ekonomik sisteminin vazgeçilmezleri arasına giren borsalar modern pazar yerleridir. Kıymetli evrak türünden her türlü ticari emtianın alım-satımı borsalarda yapılmaktadır. Dünyanın önemli borsalarından birisi olan Borsa İstanbul'da tahvil, hazine bonosu, kâr-zarar ortaklığı belgeleri ve hisse senetleri gibi birçok kıymetli evrak işlem görmektedir. Bu belgelerden bir kısmı sadece faizli borç senedi cinsinden gelir sağlayıcı enstrümanlar iken bir kısmı ise ait olduğu şirkete tam bir ortaklık ifade eden kâr-zarar ortaklığı belgeleridir. İslâm hukuku açısından, değerlendirme yapılırken bir yandan bu evrakların hukuki niteliği ve işlevi diğer yandan bunları çıkaran şirketlerin faaliyet alanı göz önünde bulundurulmaktadır.

Yüce Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Emek ve çaba sarf etmeden, herhangi bir risk üstlenmeden kazanılan para haksız kazanç sayılmışken insanları tembellik ve ataletle düşüren ve toplumda üretimi yok eden faiz ise yasaklanmıştır. Bunun yanında üretime yönelik faaliyetler ise teşvik edilmiştir. Zira Borsa İstanbul'da işlem gören kıymetli evrakların bir kısmı direk faiz muamelesi olan tahvil ve bono iken bir kısmı ise ait olduğu şirkete tam bir ortaklık ifade eden hisse senetleridir.

İslâm Dini helal olan kazanç yollarını kabul ve teşvik etmiş, insanlar arasında yardımlaşmayı yok eden, aldanma ve aldatmaya dayanan hileli kazanç yollarını ise yasaklamıştır. Klasik kaynaklarımızda en faziletli kazanç yolları olarak sırasıyla ziraat, ticaret ve sanat olarak zikredilmektedir. İnsanlar geçimlerini sağlamak üzere bu alanlardan birinde çalışır ve kazanç elde ederler. Ancak gerek mali gerekse bireysel ihtiyaçlar insanların bir araya gelerek emek ve sermayelerini birleştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bir veya birkaç kişinin altından kalkamayacağı büyüklükteki ortaklıklar birçok insanın bir araya gelmesiyle tesis edilmektedir. İslam hukukunda şirketler hukuku karşılıklı rıza, adalet ve maslahat prensipleri üzerine bina edilmiştir. Bunun yanında aldanma ve aldatma, hile ve yalan, aşırı zarar ya da aşırı kâr ise yasaklanmıştır. Her ne kadar klasik

kaynaklarımızda borsayla ilgili bir hüküm mevcut değilse de İslam hukukunun bu temel prensiplerinden hareket ederek borsada işlem gören menkul kıymetler hakkında görüşümüzü ortaya koyacağız. Hukuki olarak Borsa İstanbul'un bir anonim şirket olduğundan hareketle İslam hukukunun şirketlerle ilgili düzenlemelerine göz atacak ve buradan hareketle Borsa İstanbul'u değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İMKB, Borsa İstanbul, SPK, Menkul Kıymet, Fıkıh, İslâm Hukuku

THE ASSESMENT OF THE TRANSACTIONS IN İSTANBUL STOCK MARKET VIA ISLAMIC CANON LAW

Mehmet ÇOLAK

Erzincan University, The Institute of Social Sciences , Basic Islamic Sciences/ Islamic
Law

Master Thesis, Şubat-2014

Thesis Consultant: Assistant Professor Huseyin ERTUÇ

ABRACT

Bourse which is a western originated term, is defined as the place established and inspected by the state for exchanging shares, the institution where parties come together and do purchase and sell under private rules of law. While in the past bourse was considered as commodity, industry, agriculture and gold exchanges, today it recalls stock market exchanges in which bills of exchange, bonds, stock certificates and negotiable instruments are purchased and sold.

Capital Markets Board law no 6362 broadcast on December 30,2012 and Capital Markets Board law no 2499 that constitute the basis for IMKB(İstanbul Stock Market Exchanges) have been obrogated . Instead Borse İstanbul has been established in order to gather all the stock markets under one roof. Adjusting the regulations in force on capital markets according to acquis is due to increasing the competitive power of Turkish local capital markets by entegration of them to global ones.

Many transactions such as bills of exchange, treasury bonds, jouissance shares, stock certificates are processed in İstanbul Stock Market, one of the prominent stock markets of the world. While some of those documents are the instruments for profit such as bills of interest for debt, some other part of those documents are the profit and lose partnership to the related company. Islamic Law considers on one hand the legal qualification and function of those documents on the other hand it evaluates the activity fields of related companies.

Key Words: IMKB (İstanbul Stock Market Exchange), Bourse İstanbul, SPK (Capital Markets Board), Security Exchange, Stock market, stock exchange, shares, bill of exchange, bond.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR CETVELİ.....	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BORSANIN TANIMI, TÜRLERİ, EKONOMİK HAYATIMIZDA YERİ VE ÖNEMİ İLE BELLİ BAŞLI DÜNYA BORSALARI

1.1.BORSA’NIN TANIMI VE ÜLKEMİZDEKİ TARİHİ SEYRİ.....	6
1.1.1. Borsanın Tanımı.....	6
1.1.2. Borsanın Kelimesinin Menşei	7
1.1.3. Osmanlı Devleti’nde Borsa	8
1.1.4. Cumhuriyet Dönemi’nde Borsa	10
1.2. BORSANIN EKONOMİK HAYATIMIZDAKİ YERİ VE İŞLEVLER.....	11
1.2.1. Likidite Sağlama İşlevi.....	11
1.2.2. Piyasada Tek Fiyat Oluşturma İşlevi	11
1.2.3. Güvence Sağlama işlevi	12
1.2.4.Ekonomide Barometre Olma İşlevi.....	12
1.2.5. Sermayeye Hareketlilik Kazandırma İşlevi.....	12
1.2.6.Mülkiyeti Tabana Yayma İşlevi.....	13
1.3. BORSA TÜRLERİ.....	13
1.3.1.Menkul Kıymetler Borsası	14
1.3.2. Ticaret (Emtia) Borsası Ve Ülkemizdeki Tarihi Seyri.....	17
1.3.3. Kıymetli Maden Borsası.....	19

1.3.4. Vadeli İşlem (Futures) Borsası	20
1.4. DÜNYA ÜZERİNDE BELLİ BAŞLI BORSALAR	22
1.4.1. Anvers Borsası	22
1.4.2. New York Borsası	22
1.4.3. Londra Borsası	23
1.4.4. Berlin Borsası	24
1.4.5. Tokyo Borsası	24
1.4.6. Borsa İstanbul.....	25
1.4.6.1. Borsa İstanbul'un Kuruluşu.....	26
1.4.6.2. Yeni Borsa Kanununun Getirdiği Yenilikler	28
1.4.6.3. Borsanın Genel Yapısı	33
1.4.6.3.1. Borsa üyeleri	33
1.4.6.3.2. Borsa Üyelerinin Yetkileri	33
1.4.6.4. Borsa Yönetim ve Organları	35
1.4.6.4.1. Yönetim Kurulu.....	35
1.4.6.4.1. Yönetim Kurulunun Yapısı	35
1.4.6.4.2. Yönetim Kurulu Üyelerine İlişkin Şartlar	35
1.4.6.4.3. Yönetim Kurulu Üyeliklerinin Görev Süresi Ve Seçimi	36
1.4.6.4.4. Yönetim Kurulunun Görev Ve Yetkileri.....	37
1.4.6.4.2. Genel Kurul	37
1.4.6.4.2.1. Katılım, Oy Kullanımı ve Karar Nisabı	37
1.4.6.4.2.2. Genel Kurulun Yönetimi	38
1.4.6.4.3. Denetleme Kurulu	38
1.4.6.4.4. Komiteler.....	39
1.4.6.5. Borsa İstanbul'un Hukuki Dayanağı	40
1.4.6.6. Bölüm Değerlendirmesi.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU'NDA VE TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKETLER VE ANONİM ORTAKLIKLAR

2.1. İSLÂM HUKUKU'NDA ŞİRKETLER	48
2.1.1.Şirketin Kelime Manası Ve Tarifi	48
2.1.2. İslâm Hukuku'nda Şirketlerin Hukukî Dayanağı.....	49
2.1.2.1. Kur'an-ı Kerim'de Şirket	49
2.1.2.2. Sünnette Şirket	50
2.1.2.3. İcmâ'da Şirket	52
2.1.3. İslâm Hukuku'nda Şirket Çeşitleri.....	53
2.1.3.1. Mülk Şirketi.....	54
2.1.3.2. Akit Şirketi	56
2.1.3.2.1. Mufâvada Şirketi	57
2.1.3.2.2. İnan Şirketi	58
2.1.3.2.2.1. İnan Ortaklığının Esasları.....	59
2.1.3.2.2.2. Ortakların Şirket Sermayesini Kullanma Şekilleri.....	60
2.1.3.2.2.3. İnân Şirketi İle Anonim Ortaklığının Karşılaştırılması.....	62
2.1.3.3. Vücûh (Kredi) Şirketi.....	64
2.1.3.4. İş ve Taahhüt (Sanayi) Şirketi.....	65
2.1.3.5. Ortakların Farklı Tür Sermaye İle Katıldıkları Şirketler.....	65
2.1.3.5.1. Mudârabe Şirketi	66
2.1.3.5.2. Müzâra'a Şirketi (Ziraat Ortaklığı)	68
2.1.3.3.3. Müsâkât Şirketi (Bağ-Bahçe Ortaklığı).....	69
2.2. TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKETLER.....	70
2.2.1. Kolektif Şirket.....	70
2.2.2. Komandit Şirket	70
2.2.3. Limited Şirket.....	70
2.2.4. Anonim Şirket	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN MENKUL KIYMETLER VE BU MENKUL KIYMETLERİN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.BORSADA İŞLEM GÖREN MENKUL KIYMETLER.....	75
3.1.1. Tahvil	76
3.1.1.1. Tahvil Türleri	77
3.1.1.1.1. Garantili-Garantisiz Tahviller	77
3.1.1.1.2. Sabit Ve Değişken Faizli Tahviller	77
3.1.1.1.3. Nama Ve Hamiline Yazılı Tahviller	77
3.1.1.2. Tahvilin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi	78
3.1.2. Bonolar Ve Değerlendirilmesi	79
3.1.3. Kâr-Zarar Ortaklığı Belgeleri Ve Değerlendirilmesi	81
3.1.4. Kira Sertifikaları Ve Değerlendirilmesi	85
3.1.5. Hisse Senetleri	89
3.1.5.1. Hisse Senedi Türleri	90
3.1.5.1.1. Nama Yazılı Senetler	90
3.1.5.1.2. Hamiline Yazılı Hisse Senetleri	91
3.1.5.1.3. Adî Hisse Senetleri.....	91
3.1.5.1.4. İmtiyazlı Hisse Senetleri	91
3.1.5.2. Hisse Senedinin Değerlendirilmesi	92
3.1.5.3. Borsaya ve Hisse Senedi Tedavülüne Getirilen Eleştiriler	97
3.1.5.4. İslâm Hukukçularının Hisse Senetleri Hakkındaki Görüşleri.....	103
3.1.5.4.1. Hisse Senedi Ticaretine Cevaz Vermeyenlerin Görüşleri.....	103
3.1.5.4.2. Hisse Senedi Alım-Satımına Cevaz Verenlerin Görüşleri ...	105
3.1.6. Katılım endeksi.....	112
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
b.	: İbn(Oğlu)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurulu
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühü
GOÜ.	: Gelişmekte Olan Ülkeler
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
Mad.	: Madde
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm Tarihi
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
r.a.	: Radıyallahu Anhü
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü Aleyhi Ve Sellem
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TCM	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
Ts.	: Tarihsiz
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Tercüme Eden
v.b.	: Ve Benzeri
v.s.	: Ve Saire

ÖNSÖZ

İslâm dini ticareti onaylamış ve teşvik etmiştir. Gerek Kur'an gerekse Sünnette Müslümanları ticaret yapmaya teşvik eden birçok hüküm mevcuttur. Klasik kaynaklarımızda Müslümanların güçlerini ve sermayelerini birleştirerek ortaklık kurmaları tasvip ve teşvik edilmiş ve bu tür ortaklıklar için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Ancak İslâm'ın ilk yıllarında binlerce ortaklı şirketlerin olabileceği düşünülmediğinden ortaklıklarla ilgili olarak ileri sürülen bu şartlar, birkaç ortaklı küçük şirketleri kapsayacak şekilde basit ve sade olmuştur. Ortaklıkla ilgili bu şartlar arasında, Şuf'a hakkı, ortakların birbirini tanınması gibi günümüz anonim ortaklıkları için uygulanması pek de mümkün olmayan hükümlerde bulunmaktadır.

Sanayi Devrimi'nden sonra süratle ekonomik ve ticari birlikler, birleşmeler meydana gelmeye başlamış, çok uluslu ve çok ortaklı büyük sınaî ve ticari kuruluşlar önce yabancılar tarafından sonrada –yabancılardan görerek ve öğrenerek- Müslümanlar tarafından kurulmuştur. Bu yeni dönemde Mudârabe, Müzâraa gibi basit ortaklıkların yerini binlerce ortaklı anonim ortaklıklar ve modern pazar yerleri olan borsalar almıştır. Böylece İslâm fihhının, yeni karşılaştığı bu problem karşısında bu gelişmelere paralel düzenlemeler yapması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Borsalar açık piyasa ekonomilerinin en önemli can damarlarından birisidir. Borsalarda alıcılarla satıcılar karşılaşır ve alım-satımına konu olan her türlü mal, hizmet ve finansal varlığın fiyatı sağlıklı bir ortamda oluşur. Modern pazar yerleri olan borsalar bu nedenle günümüz ekonomilerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Finansal ürünlerin alım satımına konu olduğu borsalar fon ihtiyacı olanların bu ihtiyacını karşılamakta, fon fazlası olanların ise fonlarını verimli ve riski dağıtarak değerlendirmelerini sağlamaktadır. Borsalar vasıtasıyla ekonomik aktivitelerin ihtiyaç duyduğu finansman sağlanabilmektedir.

İktisadi hayatın yoğunlaşp sermaye piyasasının önem kazandığı günümüzde, çok uluslu ve çok ortaklı şirketler, birkaç kişinin altından kalkamayacağı büyüklükte sermayelerle kurulmaktadır. Bu yolla, orta gelir gurubuna dâhil halk, elindeki küçük birikimleri değerlendirmekte ve bu küçük birikimler ülke kalkınmasına yansımaktadır.

İslâm dini faizi ve haksız kazancı yasaklamış buna karşılık ticareti ve ortaklığı ise teşvik etmiştir. Günümüzde faizin en önemli alternatiflerinden birisi olan hisse senetleri, orta gelir gurubunun ülke kalkınmasına katılmasında, sermayenin ve zenginliğin tabana yayılmasında çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bununla beraber, Batı'da ortaya çıkmış olan kapitalist batı sisteminin ekonomik anlayışını yansıtan anonim şirketlerin İslâm'ın ruhuna yüzde yüz uyduğu da söylenemez. Kapitalist Batı ekonomisinde İslâm'ın evrensel ilkelerinden olan diğergamlık, kardeşini kendi nefesine tercih etme, kanaat gibi değerleri bulmak mümkün değildir. Bir yanda günümüz ekonomilerinin olmazsa olmazı anonim şirketler ve borsa, diğer yanda İslâm'ın ekonomik sistem için öngördüğü ilkeler...

Dini hassasiyeti olan Müslümanlar günümüzde bu ikilemele karşılaşmakta ve bir çıkış yolu aramaktadır.

Borsa ve anonim şirketler klasik kaynaklarımızda yer almayan yeni kavramlardır. Borsa ve anonim şirket İslâm fıkhdaki ortaklık türlerinden hangisine benzemektedir? Borsada yapılan bu işlemlerden hangileri İslâm'ın ruhuna uygundur? Bu sorulara cevap verebilme isteği bizi bu çalışmayı yapmaya sevketti.

Günümüzde dünyanın en önemli borsalarından birisi olan Borsa İstanbul kurulduğu 1986 yılından beri sürekli gelişmekte ve büyümektedir. Peki, bir anonim şirket olan Borsa İstanbul'un yapısı ve işleyişi İslâm fıkhdına uygun mudur? Borsa İstanbul'da tahvil, bono-hazine bonusu, kâr-zarar ortaklığı belgeleri, hisse senetleri gibi birçok kıymetli evrakın alım satımı yapılmaktadır. Bu kıymetli evraklardan hangisi ya da hangilerinin alım-satımına cevaz verilebilir? Biz bu çalışmamızda adı geçen kıymetli evrakı tek tek tanıtarak bunların İslâm hukuku açısından değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde borsa konusuna genel bir giriş yapacak, dünyada ve Türkiye'de borsa faaliyetlerinin ortaya çıkışını ve gelişimini; borsanın ekonomik hayatımızdaki yeri ve önemini ve borsa türlerini açıklamaya çalışacak ardından çalışmamıza ismini vermiş olan Borsa İstanbul'u yapısı, işleyişi, hukuki dayanağı, yönetim ve denetimiyle birlikte tanıtacağız. İkinci bölümde şirketin ve anonim ortaklıklarının İslam hukukundaki ve Türk Ticaret Kanununda' ki türlerinden bahsederek her iki hukuk sistemindeki şirket çeşitlerini maddeler halinde sıralayacağız. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise Borsa İstanbul'da yapılan alım-satım işlemlerinin İslâm hukuku açısından değerlendirmesini yapacak, borsa konusundaki İslâm hukukçularının lehte vealeyhteki görüşlerine yer vereceğiz.

Çalışmamda değerli katkıları ve yönlendirmelerinden dolayı başta Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERTUÇ olmak üzere Erzincan İlahiyat Fakültesi'ndeki değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gayretli, Yrd. Doç. Dr. Hadi Sağlam, Yrd. Doç. Dr. Mücahit Çolak, Yrd. Doç. Dr. Mahmut Polat ve Doç. Dr. İsak Emin Aktepe'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet ÇOLAK
ERZİNCAN-2014

GİRİŞ

Sermaye piyasalarının oldukça önemli bir hale geldiği günümüz dünyasında, iktisadi ilişkilerin ve uluslararası ekonomik sistemin belki de en elzem konusu **“borsa”** dır. Borsalar, alıcı ile satıcının bir araya gelerek pek çok kıymetli evrakın alım-satımını yaptıkları modern pazar yerleridir.

Borsaların ilk çıkış noktası çok eski devirlerde kurulan pazar ve panayırlardır. Bu pazar ve panayırlarda her türlü ticari emtia meyanında kıymetli madenler ve ticari senetler alınıp satılmaya başlamıştır. Zamanla bu pazarlar devamlılık kazanmış, pazarın kurulmasına bağlı olmaktan çıkmış, sonra belli kapalı mahallerde yerleşmiş ve nihayet ticaretin gelişmesiyle ihtisaslaşmaya gitmiştir. Buralarda emtia borsaları yanında para, altın ve ticari evrak borsaları kurulmaya başlanmıştır.¹

Pusulanın icadı ile birlikte deniz ticaretinin hızla gelişmesi denize kıyısı olan İngiltere, Belçika, Hollanda gibi ülkelerde büyük ticari merkezler kurulmasına yol açmış, bu ticari merkezlerde ki faaliyetler aracılarn rolünü artırmış, bu gelişme ticari senetlerle kredi belgelerinin doğmasına yol açmıştır. 15.yüzyılda ilk poliçenin kullanılmaya başlamasıyla ticari hayatta senet ve poliçelerin kullanımı ve el değiştirmesi artmış ve bu işlemler kanunlarda yer almaya başlamıştır. Bugünkü Belçika'nın Brugge şehrinde yaşayan Yahudi aileler para ticaretini bir kazanç kapısı haline getirmişlerdi. Hatta borsa kelimesinin bu Yahudi ailelerden olan Van Der Bourse ailesinden alındığı ileri sürülmüştür.² İtalya'da faaliyet gösteren Vander Bourse adındaki bu banker ailenin sahip olduğu Bourses adındaki handa İtalya'ya gelen iş adamlarının toplandıkları anlatılır. Zamanla bu han ve buradaki muamele usulleri şöhret kazanarak bu hana atfen borsa kelimesinin yerleştiği rivayet edilmektedir.

Avrupa'da ilk borsa 1487 yılında Anvers'te kurulmuş,16.yüzyılda altın çağını yaşayan Hollanda'nın Amsterdam Borsası bunun yerini almıştır. Bu borsayı Avrupa'nın diğer şehirlerinde kurulan borsalar takip etmiştir.16.yüzyılda Paris ve Londra,17.yüzyılda Berlin, Baeel, 18.yüzyılda Viyana, New York, 19.yüzyılda Brüksel, Roma, Milano, Madrid, İstanbul, Tokyo borsaları kurulmuştur.

Menkul kıymet borsaları asıl karakterini 19.yüzyılda kazanmıştır. Bu yüzyılda yatırım alanı arayan kapitalin çoğalması, anonim şirketlerin büyümesi, deniz aşırı yatırımların ve deniz ticaretinin ve borsaların artması bu sonucu doğurmuştur. İşlerin genişlemesiyle borsada işlem yapanlar arasında ihtisaslaşma ve meslek dayanışması artmış, birlikler kurulmuş, hile ve dolandırıcılığa açık olan borsa muamelelerinin disiplin ve yatırımların güvence altına alınması gereği devlet müdahalesini ve yasal düzenlemeler yapmayı zorunlu hale getirmiştir.³

¹ İslam açısından Borsa, Heyet; Ensar Neşriyat, İstanbul,1991,s.24.

² Karşlı, Muharrem; *“Borsalar”Adlı Tebliği*, İslam açısından Borsa s.24.

³ Karşlı,25.

19.yüzyılda Avrupa’da meydana gelen sanayi devrimi anonim şirketlerin çoğalmasına ve gelişmesine etki etmiştir. O yıllarda Türkiye’de bu tür faaliyetler olmamasına rağmen ülkede yaşayan azınlıklar ve zengin Türk kesimi menkul kıymetlerle ilgilenmiştir. Bu insanlar Galata bankerlerinin aracılığı ile piyasa oluşturmuşlardır. O dönemde Türkiye’de hisse senedi ve tahvil ihraç eden şirketler mevcut değildi. Bu yüzden başlarda piyasa yabancı şirketlerin ihraç ettiği menkul kıymetlerle oluşmuştur.

Osmanlı Devleti’nde ilk menkul kıymetler ticareti Tanzimat’tan sonra görülmeye başlamıştır.1854 Kırım Savaşı’nda alınan dış borçlara ait tahviller hızla el değiştirmeye başlamış ve bu faaliyetler borsa faaliyetlerine zemin hazırlamıştır. İlk olarak Galata bankerleri 1864 yılında bir dernek kurmuşlardır. Bu dernek önceleri Havyar Han’da daha sonraları ise Komisyon Han’da faaliyet göstermiştir. Osmanlı’dan alacağı bulunan devletlerin teşvikiyle 1866 yılında bir kararname yayınlanarak ilk resmi borsa olan “Dersadet Tahvilat Borsası” İstanbul’da kurulmuştur. Bu borsa Balkan Savaşlarının çıkması ve ardından çıkan 1.Dünya savaşı ile Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasıyla tarihe karışmıştır.

Cumhuriyet Döneminde ise borsa 1926 yılında çıkarılan 1447 Sayılı Kanun ile “İstanbul Menkul Kıymetler ve Kombiyo Borsası” adı altında yeniden kurulmuştur.

1981 yılında Sermaye Piyasası kanununun çıkarılmasıyla başlayan yeni hamle döneminde menkul kıymetler borsamızın yeniden işlerlik kazanması için bir dizi tedbirler alınmıştır. Bunların en önemlisi 1926 yılında çıkarılan 1447 sayılı kanunun kaldırılarak yerine 6 Ekim 1983 tarihinde çıkarılan 91 sayılı Menkul Kıymetler Borsaları hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve bu kararnameye dayanılarak hazırlanan Menkul Kıymetler borsalarının kuruluş ve çalışmaları hakkında ki yönetmeliktir. 91 sayılı bu kararname ve yönetmeliği 30 Aralık 2012 tarihli SPK kanunu ile yürürlükten kaldırılmış ve Borsa İstanbul kurulmuştur.

Devletin kurup denetlediği, tarafların karşılıklı değer temsil eden mallarını özel hukuk kuralları eşliğinde alım satım yaptıkları kurum olan “*borsa*”, diğer birçok konu gibi fıkhi boyutu haiz ve aynı zamanda üzerinde çok da durulmamış bir konudur. Biz tez konusu olarak bu konuyu seçtikten sonra kaynaklarımızda bu mevzuyla alakalı çok da yeterli/doyurucu malumat olmadığını fark ettik. Lakin mes’elenin önemine binaen bu konuyu ele almaya karar verdik. Zira yatırım yapmak isteyen alt ve orta tabakaya mensup inançlı insanlar bir yandan paralarını bir şekilde değerlendirmek isterken diğer yandan günaha girme korkusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Borsada yatırım yapmak isteyen inançlı insanlar şu sorulara cevap aramaktadır: Sermaye piyasasının belli düzen ve istikrara kavuşmadığı, günlük siyasi kararlarla ve belli gurupların baskılarıyla kolayca yön değiştirebildiği, suni müdahalelerin ve süpekülatif hareketlerin bazı yatırımcıları mağdur, bazılarının da haksız kazanç elde etmesine neden olduğu günümüz ekonomilerinde ,borsada

oyynamak tabiriyle hisse senedi almanın adeta kumara benzetildiği bir ortamda acaba borsayı caiz görmek, mümkün müdür? İslam Hukuku ‘nun bu sorularla ilgili görüşü nedir? Bu ve benzeri sorulara cevap verme istek ve arzusu bizi bu çalışmayı yapmaya sevketti.

Teorik açıdan bakıldığında borsanın ülke ekonomisine pek çok yarar sağladığı ifade edilmektedir. Ancak bütün bu olumlu yönlerine rağmen borsaya bazı eleştirilerde getirilmektedir. Bu eleştirilerin başında, borsada işlem gören hisse senetlerinin ait olduğu şirkete bir ortaklık belgesi olmaktan ziyade bağımsız bir mal gibi alınıp satılmasıdır. Borsada oynamak tabiri ile ifade edilen bu durum bazı hukukçular tarafından borsanın bir kumara benzetilmesine sebep olmaktadır. Borsaya getirilen eleştirilerden bir diğeri ise borsada fiyatlarla oynamak ile tabir edilen spekülasyon ve manipülasyon hareketlerdir. Hatta bu kişiler, yoğun şekilde spekülasyonların mevcut olduğu borsada hisse senetlerinin değerini ekonomik kriterlerden ziyade, spekülatif davranışların belirlediğini belirtmektedirler. Çalışmamızda borsada meydana gelen spekülatif hareketlerin fiyatlara etkisini ve bunun İslam Hukuku açısından değerlendirilmesini de yapacağız.

Bugün kendi modern binasıyla İstinye’de faaliyetini sürdürmekte olan İstanbul Borsası’nda bono, tahvil, devlet iç borçlanma senetleri, özel sektör tahvilleri, borsa yatırım fonları, hisse senetleri, kâr-zarar ortalığı belgeleri, kira sertifikaları gibi birçok menkul kıymet işlem görmektedir. Bunlardan tahvil ve bono özel teşebbüslerin ya da devlet kurumlarının ödünç para bulmak amacıyla çıkarmış oldukları faizli borç senetleridir. Bu kıymetler ait olduğu şirkete tam bir ortaklık ifade etmeyen, üzerinde yazılı vade sonunda daha baştan belirlenmiş olan nemanın ödeneceği faizli gelir enstrümanlarıdır. Dolayısıyla tahvil ve bonoya bu yönüyle İslam hukukçuları olumsuz yaklaşmakta ve caiz görülemeyeceğini iddia etmektedirler.

Borsada işlem gören bir diğer kıymetli evrak olan hisse senetleri ise ait olduğu şirkete tam bir ortaklık ifade eden, belli orana ulaşması şartıyla hisse senedi sahibine şirket toplantılarına katılma, oy kullanma ve hesapları inceleme gibi ortaklık hakları da tanıyan belgelerdir. Hisse senedi sahibi senedin ait olduğu şirketin tam bir ortağı olmakta, kâr ve zarara katlanmaktadır. Bu yönüyle hisse senedi alım-satımının İslam hukuku açısından caiz olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Ancak İslam hukukçuları hisse senedi hakkında görüş bildirirken hisse senedi kadar onu çıkaran şirketin faaliyet alanı üzerinde de durmakta ve faaliyet alanı dinen meşru olan şirketlerin hisse senetlerinin alınabileceğini iddia etmektedirler. Ancak tahvil ve bonoda ortaya çıkan görüş birliği hisse senedi konusunda gerçekleşmemekte ve İslam hukukçuları bu konuda birbirlerinden farklı düşünmektedirler.

Tezimizde üzerinde durduğumuz bir başka menkul kıymette kâr-zarar ortaklığı belgeleridir. 1960 yılında Mısır'da ortaya çıkmış olan faizsiz bankacılık modeli dünyada hızla yayılmış ve her geçen gün etkinliğini artırmıştır. Kâr-zarar ortaklığı belgeleri Faizsiz Bankacılık sistemiyle özdeşleşmiştir. Türkiye'de ilk defa 1984 yılında kurulmaya başlayan faizsiz bankacılık uygulamaları bugün sayıca ve işlem hacmi olarak artmıştır. Bu bankaların çıkarmış olduğu kâr-zarar ortaklığı belgeleri şirkete tam bir ortaklık ifade etmeyen, sadece şirketin kâr ve zararına katılmayı öngören, dönem sonunda şirketin elde etmiş olduğu kârından belli oranda ortaklarına dağıtıldığı sistemdir. Kâr – zarar ortaklığı belgeleri bazı eleştirilere rağmen çoğu İslam hukukçusu tarafından caiz görülmektedir.

Çalışmamızda üzerinde duracağımız son menkul kıymet ise kira sertifikaları (sukuk)dır. Ekonomi dünyası için oldukça yeni bir kavram olan kira sertifikalarıyla ülkemiz 2010 yılında tanışmıştır. Faize bir alternatif olması ve Arap ülkelerinde ki petrole dayalı birikmiş fonun finansmanı için İlk kez 2002 yılında Malezya'da geliştirilerek oradan dünyaya yayılan sukuklar İslam Hukuku açısından mahsurlu gözükmemektedir. Zira burada bir varlığın ihraç edilmiş sertifikasını alan kişi o varlığın kirasından payı oranında istifade etmektedir. Zaten sukukların çıkış sebebi de faize bir alternatif olması ve dini hassasiyeti olan insanlara dini açıdan mahsurlu olmayan bir yatırım aracı sunmaktır.

Çağımızın getirdiği fihki problemlerden olan ve günümüz ekonomileri için vazgeçilmez bir öneme haiz borsalar orta ve alt tabakanın elindeki küçük birikimlerin bir araya getirilmesi ve ülke kalkınmasında kullanılması için çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Oldukça güncel bir o kadar da zor olan bu konuyu işlerken konuyu dağıtmadan bir minval üzere vermeye çalışacağız. Konunun oldukça güncel olması, borsa ile ilgili kanunların çalışmamız sırasında sürekli değişmesi ve yeterince kaynak bulamamak bu çalışmamız sırasında karşılaştığımız zorluklar arasındaydı. Borsa konusu oldukça yeni bir konu olduğu için klasik kaynaklarımızda borsa ile ilgili bir bilgiye rastlayamadık. Ancak Borsa İstanbul'un bir anonim şirket olduğundan hareketle klasik kaynaklarımızda şirketler ve anonim ortaklıklar konusunda ki düzenlemelere bakarak borsa mevzuunda bir şeyler söylemeyi düşündük. Kasani, Şevkani, Zemahşeri, İbn Abidin, İbnü'l Hümmam, İbn Kudame, İbn Münzir, İbnü'l Esir, İbn Mace, İbn Nuceym, İbn Rüşd, İbn Teymiyye gibi klasik fıkıh kitaplarından bolca istifade ettik. Özellikle mevzumuz borsa olunca internetten uzak durmamız düşünülemezdi . Çalışmamızı yaparken Borsa İstanbul , BDDK, Katılım Endeksi gibi kurumların resmi sitelerini takip ederek en güncel bilgileri ve sayısal verileri oralardan aldık.

Tezimizi Şu yazarken Şu yolu izleyeceğiz;

Birinci bölümde borsayı ve borsayla ilgili kavramları inceleyeceğiz. İkinci bölümde klasik kaynaklarımızda Şirketler ile ilgili hükümlere ve İslam Hukuku'nda ki Şirket çeŐitlerine değineceğiz. Son bölümde ise Borsa İstanbul'da işlem gören menkul kıymetler hakkında ki fiki değerlendirmeleri ve İslam hukukçularının görüşlerini sunacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

BORSANIN TANIMI, TÜRLERİ, EKONOMİK HAYATIMIZDA Kİ YERİ VE ÖNEMİ İLE BELLİ BAŞLI DÜNYA BORSALARI

İslâm hukuku borsaya ve borsada işlem gören kıymetli evrak türünden değerlere nasıl bakmaktadır? Günümüzde borsanın yapısı ve işleyişi İslâm'ın ruh ve anlayışına uygun mudur? Bu soruların cevabına geçmeden önce çalışmamızın bu bölümünde borsa kelimesinin menşei ve kelime manası, Türk Ve Dünya Tarihi'nde borsalar ve borsa çeşitlerini tetkik etmeye çalışacağız.

1.1.Borsanın Tanımı ve Ülkemizdeki Tarihi Seyri

Borsayı tanıtmadan önce borsa kelimesinin tanımı ve menşei hakkında bilgi vermemiz, bu kelimenin dilimize nereden geçtiğini açıklamamız yerinde olacaktır.

1.1.1.Borsanın Tanımı

Günümüz ekonomik sistemleri açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olan borsaların birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar arasında, alıcı ile satıcının veya onların vekillerinin emtia, menkul kıymet veya buna benzer misli emtia ya da kıymetten sayılan diğer şeyler üzerinde alım-satım yapmak üzere bir araya geldikleri, belirli süreler için belirli yerlerde kurulan, belli kurallara bağlı olarak faaliyet gösteren organize edilmiş merkezi pazarlardır,⁴ tanımı en çok tercih edilen tanımdır. "Umumi Borsalar Hakkında Çıkarılan Nizamname" de ise borsa şu şekil tanımlanmıştır. "Borsalar; devletlerin kurup denetlediği, tarafların karşılıklı değer temsil eden mallarının özel hukuk kuralları çerçevesinde alım-satımının yapıldığı yerlerdir"⁵. Borsa, tüccar veya banker, komisyoncu, mübayacı, köşe sarrafları, emtia tellalları, kaptan, sigortacı, gemi sahipleri ve seyri sefain kumpanyalarının acenteleriyle doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak ticaret ve bankerlik ve tahvilat alım-satımı ve sair sarraflık muameleleri yapmakla meşgul bulunan kimselerin toplanmalarına mahsus yerdir"⁶, şeklinde birçok tarif yapılmıştır.

Bütün bu tariflerden hareket ederek borsayı şu şekilde tarif edebiliriz:

Alıcı ve satıcının veya bunların vekillerinin emtia, menkul kıymet veya buna benzer misli emtia veya kıymetten sayılan diğer şeyler üzerinde alım-satım yapmak amacıyla bir araya geldikleri belirli sürelerde, belirli yerlerde kurulan, belirli kurullarla çalışan, işleyişi kanun ve yönetmeliklerle organize edilmiş merkezi pazar yerleridir.

⁴ Karşlı, Muharrem; Borsalar, İslam açısından Borsa, s.16;

⁵ [http://www.darusselam.com/index.php/fkh.feed?type=rss\(Fatih Kalender\)\(15.07.2013\)](http://www.darusselam.com/index.php/fkh.feed?type=rss(Fatih%20Kalender)(15.07.2013))

⁶ Türk Ansiklopedisi, Maarif Basım Evi, Ankara,1955, VII,341.

1.1.2.Borsa Kelimesinin Menşei

Borsa kelimesi dilimize ve dünyada ki diğer dillere İtalyancadan geçmiştir.⁷ Borsa kelimesi Arapça 'ya da olduğu gibi geçmiş ve (بورصة) şeklinde yazılmıştır.⁸

Ancak bu kelimenin İtalyancadaki menşei konusunda değişik görüşler vardır.

Şöyle ki;

-Van Der Beurse Ailesi

Pusulanın icat edilmesiyle deniz ticareti hız kazanmış, özellikle İngiltere, Hollanda, Belçika gibi denize kıyısı olan ülkelerde deniz ticaretiyle ilgili büyük ticaret merkezleri kurulmuştur. Bu ticaret merkezleri Avrupa'da ticaretin gelişmesini doğurmuştur. Ticaretin gelişmesiyle ilk defa 15.yüzyılda ticari senetler ortaya çıkmış ve hızla ticarete ki kullanımı artmıştır. Öyle ki bu dönemde ticari senetlerin kullanımıyla ilgili belli kuralların ve yasaların konulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu dönemde özellikle Belçika'nın Brugge şehrindeki bazı Yahudi ailelerin para ticareti yapmaya başladıkları görülmektedir.⁹ İşte Borsa kelimesinin menşei olduğu iddia edilen Van Der Beurse ailesi Brugge şehrindeki para ticareti yapan bu ailelerin en önde gelenlerindedir.

15.yüzyılda Belçika'nın Brugge şehrindeki bu banker ailenin evi adeta bankerlerin ve tüccarların belli aralıklarla toplandıkları iş merkezi halini almıştır.¹⁰ Borsa kelimesinin bu ailenin konağından ya da konağın önünde ki "Der Beurse" adı verilen meydana geldiği iddia edilmektedir. Van der Beurse ailesinin malikânesinin önünde ki meydanın bu aileye ithafen "Der Beurse" veya "de Burse" diye adlandırıldığı, özellikle 15.yüzyılda tüccarların bu meydana toplanarak alışveriş yaptıkları iddia edilmiştir.¹¹

Binaenaleyh borsa kelimesi Bruggeli bir banker aile olan Van Der Beurse ailesinden veya onların evlerinin önündeki meydana geldiği, zamanla ticaret yapılan tüm mekânlara buradan hareketle "Borsa" dendiği düşünülmektedir.

-Lonca Teşkilatı

Borsa kelimesinin menşei konusunda ortaya atılan ikinci görüş ise borsa isminin bir esnaf örgütlenmesi olan "Lonca" üyelerinin toplandıkları yer anlamına gelen "Burse" kelimesinden geldiğidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılmış olan borsa rehberi adlı eserde de borsanın menşei olarak bu iddia ortaya atılmıştır.

⁷ Seyidoğlu, Halil; Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, İstanbul,1992,s.93.

⁸ Sarı, Mevlut; el-Mevarid, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul, ty, s.89.

⁹ Karşlı, Muharrem; Sermaye Piyasası, Borsa, Menkul Kıymetler; İstanbul,1994,s.183.

¹⁰ Kotar, Erhan; Menkul Kıymetler Borsalarında Borsa Emirleri Ve Muhasebesi, Ankara,1991,s.17.

¹¹ Meydan Larousse Büyük Lügat Ve Ansiklopedisi, Meydan Yayınları, İstanbul,1981,II,499.

Loncalar ilk defa Romalılar döneminde her şehirde kurulan ‘‘Loggie’’ adı verilen bizdeki esnaf odalarının benzeri bir kuruluştur. Daha sonra bu sistem Musevi tüccarlar tarafından Anadolu’ya getirilmiştir. Türkiye’deki Esnaf Loncaları’nın kaynağının Roma’da ortaya çıkmış olan bu esnaf örgütlenmesi olduğu düşünülmektedir.¹²

Biz borsa kelimesinin menşei üzerinde ortaya atılan bu iddialardan birinci iddianın daha tercih edilebilir olduğunu düşünmekteyiz. Ancak konuyu daha fazla uzatmadan borsa kelimesinin terminolojik manasına geçmek istiyoruz.

1.1.3.Osmanlı Devleti’nde Borsa

19.yüzyılda Avrupa’da meydana gelen sanayi devrimi anonim şirketleri çoğaltmış ve geliştirmiştir. Osmanlı Devleti sistem olarak bu yeni gelişmeye yabancı kalmış ve gerekli adımları atamamıştır. Ancak ülkede yaşayan yabancı azınlıklar, zengin Türk elit tabakasına mensup Müslümanlar ve ülkede yaşayan ‘‘Levantenler’’ bu yeni ekonomik düzene seyirci kalmamış ve menkul kıymetlerle ilgilenmişlerdir. O dönem Osmanlı’da borsa olmadığı için bu üç grupta ‘‘Galata Bankerleri’’ aracılığıyla piyasa oluşturmuşlar ve yabancı şirketlerin hisselerini alıp-satmaya başlamışlardır.¹³

Bizde borsa türü ilk faaliyetler esnaf loncaları ile başlamıştır. Esnaf loncaları 16. Ve 17.yüzyılda sanat ve ticaretle uğraşan kişilerin kurmuş oldukları bir teşkilat olup yazılı bir kanun ya da tüzükleri olmayan bu esnaf örgütleri düzenli bir şekilde belli mekânlarda (odalarda) bir araya gelip hem aralarındaki problemlere çözüm buluyorlar hem de ülke ekonomisine katkı sağlıyorlardı.¹⁴

Osmanlı Devleti’nde menkul kıymet özelliği taşıyan ilk işlemler Tanzimat Dönemi’nde (1839-1878) görülmeye başlamıştır.

1853 yılında Osmanlı Devleti Rusya’ya savaş ilan etmiş ve Kırım’a asker çıkartmıştır. Kırım Savaşı olarak bilinen bu savaş sırasında Osmanlı Devleti ekonomik açıdan zor duruma düşmüş ve İngiltere’den borç almıştır. Hem İngiltere’den alınan dış borçlar hem de iç borçlanma tahvilleri ülke içerisinde elden ele dolaşmaya başlamış ve bu işlemler borsa faaliyetlerine zemin hazırlamıştır.¹⁵

Osmanlı tarihinde ilk borsa Galata Bankerleri’ nin 1864 yılında Havyar Han’da kurdukları dernektir. Önce Havyar Han’da ardından Komisyon Han’da faaliyet gösteren bu bankerler alım-satım işlemlerini bu dernek aracılığıyla yapmaya başladılar. Ancak borsa faaliyetlerinin basit bir dernek aracılığıyla yapılması mümkün değildi. Üstelik Osmanlı’dan alacağı olan devletler alacaklarını tahsil edebilmek için baskı yapıyorlardı. Bu baskılar neticesinde 12 Nisan 1866 yılında bir kararname yayınlanarak İstanbul’da ilk resmi borsa olan ‘‘*Dersaadet Tahvilat*

¹² Bulutlu, Mehmet Ragıp; Borsa Rehberi, İstanbul,1992,s.1.

¹³ Karşlı, s.31.

¹⁴ Türk Ansiklopedisi, VII.345;Batumlu, s.4.

¹⁵ Kotar, s.45.

Borsası” kuruldu. Ayrıca borsanın denetimi için bir komiser tayin edilmiş ve yirmi kişilik bir yönetim komitesi oluşturulmuştur.¹⁶Bu yönetmelikle borsada faaliyet gösterenler mübayaacılar (Dealers), simsarlar (brokers), coberler (Jobbers) diye tanımlanıyordu.¹⁷

İkinci Meşrutiyet’in ilanına kadar borsa devlet tahvilleri, Duyun-i Umumiye senetleri, Panama Ve Süveyş Kanalları tahvil ve hisse senetleri ve birçok yabancı şirketin menkul kıymetleri işlem görmekteyken meşrutiyetten itibaren yerli şirketlerde borsada işlem görmeye başlamıştır. Osmanlı borsasında işlem gören yerli şirketler arasında demiryolu, madenler, elektrik-havagazı-tramvay şirketleri ile bazı imtiyazlı şirketler sayılabilir. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki bu şirketlerinde büyük kısmı yabancı sermayeliydi.

Osmanlı Borsası iş hacmi itibariyle 1866-1895 yılları arasında Avrupa’nın sayılı borsaları arasına girmiştir. Ancak bir süre sonra Osmanlı borsasına kötü niyetli insanlar sızmış ve hileli borsa oyunları ile Osmanlı Borsası’nın itibarını sarsmışlardır. Özellikle Mahmut Nedim Paşa döneminde bazı devlet tahvillerinin kupon bedellerinin yarı yarıya tenzilli satılması gibi olaylar borsanın itibarını iyice sarsmış ve borsanın dört ay süreyle kapatılmasına sebep olmuştur.¹⁸ Zarara uğrayan bu tüccarlar hükümete baskı yaparak 19/10/1895 tarihli Takvimi Vekayi(Resmi gazete)ile kararname yayınlattı ve moratoryum ilan ettirdikleri, bu moratoryum neticesinde borsanın kapatıldığı iddia edilmiştir.¹⁹

Osmanlı Borsası’nda görülen bu aksaklıklar neticesinde 1906 yılında yeni bir nizamname yayınlanarak görülen aksaklıklar giderilmeye çalışılmış ve bazı yeni hükümler getirilmiştir. Bu nizamname ile borsanın ismi ‘‘Esham ve Tahviller Borsası’’ olarak değiştirilmiş ayrıyeten yabancıları borsaya üye olmalarını engellemek için hükümler ilave edilmiştir.

1914 yılına kadar azda olsa bir ilerleme gösteren borsa, Osmanlı Devleti’nin 1.Dünya Savaşı’na girmesiyle kapatılmıştır. Borsa savaş sonrası Galata’da’’Mertabani Sokağında’’ ‘‘Hrislovani Bankası’nın ‘‘ bulunduğu bir hana taşınmış ve burada borsa faaliyetlerine devam etmiştir. Borsa 1921 yılında Komisyon Han’a taşınmış ve Cumhuriyet Dönemine kadar burada hizmet vermiştir.

¹⁶ Fertekligil, Azmi; Türkiye’de Borsanın Tarihçesi, İMKB Yayınları, İstanbul, 1993, s.21-22.

¹⁷ Karşlı, s.31.

¹⁸ 1895 yılında İstanbul’dan bir banka müdürünün Güney Afrika’ya gittiği, orada altın madeni bulunduğunu ve bu madeni işletmek üzere bir şirketin kurulmasını tavsiye ettiğini gösteren bir telgraf çekmiştir. Bu telgraf üzerine kurulan şirketin hisselerinin kapışıldığı ancak sonradan haberin asılsız olduğunun anlaşılmasıyla hisse sentlerinin değersiz hale geldiği, dolayısıyla birçok tüccarın büyük zararlara uğradığı anlatılmaktadır.

¹⁹ Kotar, s.46;Karşlı, s.247;İslam Hukukunda Borsa, s.31.

1.1.4.Cumhuriyet Döneminde Borsa

1.Dünya Savaşı ve hemen ardından patlak veren Kurtuluş Savaşı büyük tahribatlara neden olmuştur. Osmanlı'nın birçok kurumu gibi borsada bu tahribattan nasibini almıştır.1926 yılında borsanın tekrar canlandırılması için 1447 sayılı kanun ve bu kanuna istinaden çıkarılan nizamname ile "İstanbul Menkul Kıymetler Ve Kombiyo Borsası" kurulmuştur. Bu borsa bir bakıma eski borsanın devamı durumundadır.1923 yılında Müfettiş Adil Bey bir dizi reform hareketlerine girişmiş ve bazı maddelerin değiştirilmesini sağlamıştır. Bu reform hareketlerini 1926-1928 yılları arasında yapılan düzenlemeler takip etmiştir. Ayrıca 1926 yılında borsa, Bahçekapı'da ki 4.Vakıf Hana nakledilmiş, bu binanın ikinci katına da borsa acenteleri yerleştirilmiştir.²⁰

Amerika Birleşik Devletleri borsasında 1929 yılında meydana gelen iktisadi kriz İstanbul borsasını olumsuz yönde etkilemiştir. Birde 1939 yılında çıkarılan Türk Parasını koruma kanunu ile getirilen kombiyo kontrolü Avrupa borsalarına bağlı olarak çalışan ve konvertib Türk parasına dayalı İstanbul Borsasının büyük yara almasına sebep olmuştur. Bütün bu olumsuz etkilerin üzerine birde İstanbul borsasının 1938 yılında Ankara'ya taşınması borsanın iyice zayıflamasına hatta durma noktasına gelmesine sebep olmuştur. Borsanın gerekli çevre koşullarının bulunmadığı Ankara'da bir işe yaramayacağını anlaşılmışıyla 1941 yılında yeniden İstanbul'a taşınmıştır.²¹

1947 yılında Türkiye İş Bankası bünyesinde bir "Menkul Kıymetler Departmanı" kurularak, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açılana kadar bu birim borsa gibi faaliyet göstermiştir. Son olarak 1981 yılında "Sermaye Piyasası Kanunu" çıkarılmış, borsaya işlevsellik kazandırmak için bir dizi önlemler alınmıştır.6 Ekim 1983 tarihinde "Menkul Kıymetler Ve Kombiyo Borsaları Kanunu" nun yerini almak üzere 91 no'lu "Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında Kanun hükmünde Kararname" ve bu kararnameye istinaden "Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş Ve Çalışmaları Hakkında Yönetmelikler" çıkarılarak 26 Aralık 1985 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası açılmıştır. İMKB ilk seansını 2 Ocak 1986 tarihinde yapmıştır.²²

30 Aralık 2012 tarihinde 6362 sayılı kanun ile 91 sayılı Menkul Kıymet Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde kararname, 6362 sayılı SPK kanunu yürürlükten kaldırılmış; İMKB "**Borsa İstanbul**" olarak değiştirilmiştir.²³

²⁰ Kotar, s46-47.

²¹ Karşlı, s.247;Fertekligil, s.174.

²² Karşlı, s.249.

²³ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hakimizda>(20.06.2013)

1.2. Borsanın Ekonomik Hayatımızda ki Yeri ve Önemi

Günümüz ekonomik sisteminin vazgeçilmez bir unsuru olan borsaların ekonomik hayatımız için pek çok faydası vardır. Bu faydaları arasında en önemlileri şunlardır:

1.2.1. Likidite Sağlama İşlevi

Şüphesiz borsaların ekonomik hayatımız açısından pek çok faydası olmakla birlikte bunların en önemlisi kısa sürede menkul kıymetlerin nakite çevrilmesini kolaylaştırmasıdır. İster gerçek kişiler isterse tüzel kişilikler ellerinde ki menkul kıymetleri borsalar sayesinde kısa sürede paraya çevirebilmektedirler. İhraçtan veya ikincil piyasadan menkul kıymet satın alan yatırımcılar ellerindeki menkul kıymetleri satmak istediklerinde satmakta güçlük çekerlerse tekrar menkul kıymet satın almak istemeyeceklerdir. Daha önemlisi, kısa veya uzun bir süre sonra paraya ihtiyaç olan yatırımcılar fonlarını menkul kıymetlere yatırmayacaklardır. Borsanın likidite sağlama fonksiyonu piyasaya yeni kaynakların yöneltmesini de kolaylaştıracaktır.

Borsanın likidite derecesi üç kriterle ölçülmektedir. Bunlar **derinlik**, **genişlik** ve **esnekliktir**. Piyasa derinliği; işlem gören menkul kıymet için fiili işlem fiyatının altında ve üzerinde fiyatlarla çok sayıda ve yeterli miktarda alış ve satış emirlerinin bulunmasıyla ilgilidir. Derinliği olan piyasalar; alım ve satım işlemlerinin menkul kıymetin gerçek değerine yakın fiyatlara ulaşmasını sağlayarak yatırımcının kaybetme riskini en aza indirir. Piyasa genişliği; menkul kıymetle ilgili alış ve satış emirlerinin hacmini ifade eder. Piyasa genişliği piyasanın likiditesini artıran bir faktördür. Hacim ne kadar genişse alım satımda menkul kıymetin gerçek değerine yakın bir değeri bulması kolaylaşır. Piyasa esnekliği; piyasada işlem gören menkul değerlere ait emirlerin geçici olarak artıp azalmasına bağlı olarak piyasa dengesinin bozulması sonucunda piyasaya hızla yeni emirlerin gelmesi ve kısa zamanda piyasayı yeniden dengeye sokacak bir özelliğin olmasıyla ilgilidir.²⁴

1.2.2. Piyasada Tek Fiyat Oluşturma İşlevi

Borsalar çok sayıda alıcıyı ve satıcıyı bir araya getirerek tek bir fiyatın oluşmasını sağlayan en iyi ortamlardır. Borsaların olmadığı yerlerde bütün alıcıları ve satıcıları bir yerde toplamak mümkün olmayacağından tam rekabet oluşmayacak ve piyasada tek fiyat yerleşmeyecektir. Borsalar bu noktada hem tek fiyat oluşmasını sağlamakta hem de borsa bültenlerinin yayınlanmasıyla ülkede hatta dünyada aynı fiyatların uygulanmasını mümkün kılmaktadır. Böylece küçük tasarruf sahiplerini aldatılmasının önüne geçilmiş olur.

²⁴ Kayacan Murad; Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi. Eskişehir, 2012, s.25. ;İslam Açısından Borsa, Heyet, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994 s.18.

1.2.3.Güvence Sağlama İşlevi

Bir menkul kıymet borsasında herhangi bir menkul kıymetin işlem görebilmesi bazı şartlara bağlanmıştır. Borsada işlem yapacak olan yatırımcının korunması amacıyla borsada işlem görecekt menkul kıymetlerin kotasyon işlemlerinin yapılması gerekir. Borsa yönetimince belirlenecek kurallar çerçevesinde, işletmelerin geçmiş dönem faaliyetleri incelenerek, yatırımcıların kandırılması veya zarara sokulmaları önlenmeye çalışılır. Ayrıca borsada alınan tedbirlerle fiyatlardaki dalgalanmalar ve spekülatif oyunlar önlenmeye çalışılmaktadır. Bu tür uygulamalar piyasaya olan güveni artırmaktadır.

1.2.4.Ekonomide Barometre Olma İşlevi

Bir şirketin menkul kıymetlerinin borsada değeri artması ya da değeri kaybetmesi, o şirketin başarısının ve güvenilirliğinin en iyi göstergesidir. Borsa bu işlevi basit olarak yapabileceği gibi şirketler arasında mukayeseli olarak da yapar. Şayet bir şirketin durumunda herhangi bir değişiklik yoksa hatta bir an olsun değeri kazansa bile eğer rakiplerindeki artış oranı daha yüksek ise bu şirketin değerinde düşme olacaktır.²⁵

Borsada çok sayıda şirket işlem görmekte ve fiyatlar sürekli olarak kamuoyuna duyurulmaktadır. Dolayısıyla borsada işlem gören menkul kıymetler sürekli olarak takip edilebilmektedir. Başarılı şirketlerin hisseleri yükselmekte, başarısız olanların ise düşmektedir. Dolayısıyla tasarruf sahipleri fiyatları yakından takip etmekte ve aldanma ihtimali ortadan kalkmaktadır.

Borsalar makroekonomiler içinde en iyi göstergelerden birisidir. Enflasyonun, yatırımların, savaş tehlikesi gibi olağanüstü durumların ekonomideki etkilerinin en iyi şekilde izlenebildiği yerler borsalardır.

1.2.5.Sermayeye Hareketlilik Kazandırma ve Sanayide Yapısal Değişikliği Kolaylaştırma İşlevi

Şirketlerin başarı durumları borsadaki hisse senedi fiyatlarına yansımaktadır. Borsalarda etkinlik arttığı ölçüde işletme ile işletmenin hisse senetlerinin borsa fiyatları arasında etkileşim artacaktır. Borsada menkul kıymetlerinin değeri sürekli artan işletmelerin piyasa değerlerinin yükselmesi, diğer yatırımcıların da ilgisini çekerek sermayenin o işletmenin menkul kıymetlerine yönelmesine olanak sağlayacaktır. Piyasa değeri artan işletmeler ise kolayca fon sağlamanın yanında, düşük maliyetle fon bulma şansına da sahip olacaklardır.

Borsada değeri düşen işletmeler ise, başarısızlığın nedenlerini araştırarak, yeni kadrolar oluşturacaklar veya birleşme yoluna giderek kuvvetli bir yapıya ulaşmaya çalışacaklardır. Gelişmiş sermaye piyasalarında değeri düşen menkul kıymetleri borsadan alarak yönetimin değiştiği işletme örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Bu nedenle borsalar bir taraftan sermayeye hareketlilik sağlarken diğer taraftan kaynakların başarısız firmalardan başarılı olan firmalara yönlendirilmesine olanak sağlarlar. Bu ise sanayide yapısal değişime hizmet edebilmektedir.

²⁵ İslam Açısından Borsa, s.19.

1.2.6.Mülkiyeti Tabana Yayma İşlevi

Borsalar, halka açılmayı ve bu yolla sermayenin tabana yayılmasını teşvik eder. Etkin ikinci el piyasalarda çok sayıda tasarruf sahibine, küçük miktarlarda satış yapılarak sermayenin tabana yayılması mümkün olur. Borsalar, halka açılmayı ve pazarlamayı kolaylaştıran aracı kurumlar olmaktadır. Bu durumda sermaye mülkiyeti topluma yayılmakta ve küçük tasarruflar büyük teşebbüslere ortak olabilmektedir. Aslında bu işlev sermaye piyasasının ve menkul kıymetler piyasasının işlevidir. Ancak borsalar; piyasanın bu işlevini süratle ve disiplinli bir şekilde yerine getirirler.

1.3.Borsa Türleri

Borsa, en geniş anlamıyla, ticaret ya da finansal işlemlerle uğraşan kişilerin bir araya geldikleri kamuya açık piyasalara verilen addır. Bu ismin, Belçika'nın başkenti olan Brüksel'de para ticaretiyle uğraşan Van der Burse ailesinin, cephesi üç kese figürlü arma ile süslenmiş konağından geldiğini daha önceki bölümlerimizde açıklamıştık. Bu konağın ün kazanmasıyla, Kıta Avrupa'sının başka merkezlerinde kurulan benzeri yerlere de "Borsa" adı verilmeye başlanmıştır. Her türlü varlıkla ilgili borsa oluşturulabilir ve borsalar işlem gören varlık türüne göre adlandırılır. Hisse senedi, bono ve tahviller gibi finansal varlıkların işlem gördüğü piyasalara menkul kıymetler borsaları; döviz alışverişinin yapıldığı piyasalara döviz borsaları; mal ticaretinin yapıldığı piyasalara emtia borsaları; altın, gümüş, platin gibi madenlerin işlem gördüğü piyasalara kıymetli maden borsaları denir.²⁶

2499 sayılı "Sermaye Piyasası Kanunu'nun 40.maddesinde borsalar şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Özel kanunlarında yazılı esaslar çerçevesinde teşkilatlanarak, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının güven ve istikrar içerisinde, serbest rekabet şartları altında kolayca alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmekle yetkili olarak kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlardır".²⁷

Borsalar bünyesinde yapılan işlemlerin çeşidine ve bu işlemlere konu olan maddelere(mallara) göre çeşitli gruplara ayrılırlar. Ancak genel olarak günümüz dünyasında ve özellikle ülkemiz mevzuatı düşünüldüğünde borsaları beş ayrı grupta toplayabiliriz. Bunlar; menkul kıymet borsaları, vadeli işlem ve opsiyon borsaları, KOBİ piyasalar ve kambiyo borsaları, kıymetli maden borsaları ve emtia(ticaret) borsalarıdır.²⁸

Belli başlı borsa türleri şunlardır:

²⁶ Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, s.11.

²⁷ Kocahanoğlu, Osman; Selim, Sermaye Piyasası Kanunu Ve Uygulanması, Temel Yayınları, 1.Baskı, İstanbul,1923,s.60.

²⁸ Işık, Olcay; "Hukuki Açından Borsa Ve Borsa Türleri", *Yalova üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,2012,s.10.

1.3.1.Menkul Kıymetler Borsası

Menkul kıymetler borsasına geçmeden önce menkul kıymetlerin tanımını yapmamız yerinde olacaktır. 2449 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda menkul kıymetler şöyle tanımlanmaktadır:

'' Ortaklık ya da alacaklılık sağlayan belirli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte belirlenen kıymetli evraktır''²⁹.

Yukarıdaki tanıma göz attığımızda dikkatimizi çeken ilk husus hukuki anlamda menkul kıymetlerin kıymetli evrak olduğudur. Kıymetli evrak ise, bir hakkı temsil etmek üzere düzenlenen ve o haktan ayrılması mümkün olmayan belgelerdir. Böyle bir belgenin temsil ettiği hak bu belgeden ayrı olarak kullanılamayacağı ve devredilemeyeceği gibi hakkı elde tutarak sadece belgeyi devretmekte mümkün değildir. Öyleyse hisse senedi, tahvil, bono gibi kıymetli evrakı elinde bulunduran kişi ancak bu belgeleri temsil ettiği hakla birlikte devredebilirler.

Daha önce tanımını verdiğimiz kıymetli evrakların onu elde eden için ortaklık ya da alacaklılık sağladığı, belirli bir miktarı temsil ettiği, yatırım aracı olarak kullanıldığında belirli bir faiz ve ya kar payı sağladığını görmekteyiz.³⁰

SPK tarafından çıkarılan Tebliğ (Seri V-No.1) ile menkul kıymet sayılan ve sayılmayan kıymetli evraklar düzenlenmiştir. Adı geçen tebliğin 2.maddesine göre; hisse senetleri³¹ ve geçici ilmhaberleri, tahvil, intifa senedi, kar ve zarar ortaklığı belgeleri, hazine bonoları, devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin tahvil ve bonoları, tertip halinde çıkarılan ve iki yahut daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri menkul kıymetler olarak nitelendirilmiştir.

Tebliğ'in 3. maddesinde ise SPK.'nun uygulamasına göre menkul kıymet sayılmayan özel kıymetli evraklar düzenlenmiştir. Bu maddede menkul kıymet sayılmayan kıymetli evraklar şöyle sıralanmaktadır: ''Faiz kuponu, temettü kuponu, talon, 2 yıldan az süreli ve tertip için çıkarılan ipotekli borç ve irat senetleri, yatırım fonu katılma belgeleri, malikleri tarafından düzenlenen opsiyon senetleri ve mevduat sertifikaları...''³²

Burada şunu söylememizde yerinde olacaktır. Özel kıymetli evraklar her ne kadar menkul kıymet sayılmasalar da borsada işlem görmektedirler. Sonuç olarak sermaye piyasasında işlem gören kıymetleri; menkul kıymet sayılan ve menkul kıymet sayılmadığı halde menkul kıymetler gibi işlem gören kıymetli evraklar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.³³

²⁹ Kocahanoğlu, s.26.

³⁰ Bahtiyar, Mehmet; Ortaklıklar Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul,2010,s.176.

³¹ Ünal, Oğuz Kürşat; Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu'nda Hisse Senetleri, Erdoğan Moroğlu Armağanı, İstanbul 1999, s. 691.

³² Işık, s.11.

³³ Karşlı, Muharrem, ''Borsalar'' Adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, s.246.

Bu tasnifin yanında borsada işlem gören kıymetleri devlet sektörü ve özel sektör olarak da ikiye ayırabiliriz. Kamu sektörüne ait kıymetlere hazine bonoları, devlet tahvilleri, tasarruf bonolarını örnek verebiliriz. Aynı şekilde özel sektöre ait kıymetlere ise ipotekli borç ve intifa senetleri, intifa senetleri, borç ve alacak belgeleri örnek verilebilir.³⁴

2449 Sayılı SPK 3/b maddesinde menkul kıymetler hisse senetleri, tahviller, hazine bonoları olarak zikredilmektedir. İşte saydığımız bu menkul kıymetleri çıkaran anonim şirketler ya da sermaye piyasasında faaliyet gösteren yan kuruluşlar 91 sayılı KHK ye göre **“Menkul Kıymetler Borsası”** olarak tanımlanmaktadır.³⁵ Menkul kıymetler borsası yukarıda saydığımız menkul kıymetlerin alım ve satımı, fiyatların tespit ve ilanı işleriyle yetkili olarak kurulmuş kamu kurumlarıdır.

Borsaların tarih sahnesine çıkışı 14.yüzyılda gerçekleşmiş olsa da menkul kıymetler borsalarının gelişim göstermesi 19.yüzyılda gerçekleşmiştir. Menkul kıymet borsaları esas olarak 19. yüzyılda yatırım alanı arayan sermayenin çoğalması, anonim şirketlerin artması, deniz aşırı yatırımların ve deniz ticaretinin gelişmesi sonucunda gelişim göstermiştir. Ticaretin ve sanayinin gelişmesiyle borsada işlem yapanlar arasında uzmanlaşma ve meslek dayanışması artmış, birlikler kurulmuş, hile ve dolandırıcılığa açık olan borsa işlemlerinin disiplin altına alınması amacıyla yasal düzenlemeler ve organize olma gereği doğmuştur. Bugün başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde çeşitli yasal statüde, çeşitli büyüklüklerde ve gelişmişlik düzeylerinde faaliyet gösteren ve ülkelerin ekonomik gelişimde önemli rol üstlenen borsalar oluşmuştur.

Yasal statüleri açısından menkul kıymet borsaları, devlet ve yarı devlet borsaları ve özel borsalar olarak iki temel grupta toplanabilir. Devlet ve yarı devlet borsaları; genellikle yasayla kurulan, yönetimi resmi araçların oluşturduğu, kurullara bağlı olan borsalardır. Bu tür borsalarda aracı kurumların ve komisyon oranlarının belirlenmesi devlet tarafından olmaktadır. Kıta Avrupa’sındaki menkul kıymet borsaları bu özelliktedir.

Özel borsalar; üyeleri tarafından anonim şirket şeklinde kurulan borsalardır. Bu borsalar kendi tüzük ya da sözleşmelerine bağlı olarak faaliyet gösterirler; borsa üyelerinin, kotasyon koşullarının belirlenmesi gibi konular borsa yönetimi tarafından yerine getirilmektedir. Ancak bu tür borsalar da bir devlet kurumu tarafından (ABD’de SEC gibi) denetlenmektedir. Anglosakson ülkelerinde ve Anglosakson geleneğine sahip ülkelerdeki borsalar bu nitelikte borsalardır. 1980’den sonra dünyada hâkim olan liberalleşme faaliyetlerine paralel olarak devlet ve yarı devlet borsalarında liberalleşme eğilimleri artmıştır.

³⁴ Günal, Ünal; Sermaye Piyasası Hukuku Esasları, SPK Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1987, s.215.

³⁵ Şafak, Ali; “Menkul Kıymetler Ve Ticareti” Adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, ,s.67.

Borsalar ilk ortaya çıkışlarında, genellikle üyeleri tarafından kurulan ve kâr amacı gütmeyen organizasyonlar şeklindeydi ve yaklaşık üç asır bu yapıyla faaliyet göstermişlerdir. Üyelik sistemi, ihtiyaçları karşılaması nedeniyle uzun zaman aksamadan bu şekilde devam edebilmiştir. Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan teknolojik gelişmeler, küreselleşen piyasalar ve artan rekabet borsaların yavaş yavaş kâr amacı güden bir yapıya geçmesine neden olmuştur.

Teknoloji alanındaki gelişmeler, hem yatırımcılara dünyanın herhangi bir yerindeki borsalara erişim olanağı sağlamış, hem de işlem maliyetlerini düşürmüştür. Aynı şekilde işletmeler de farklı piyasalara kote olabilme olanağına sahip olmuşlardır. Bu durum yerel borsalar arasında olduğu kadar uluslararası borsalar arasında da rekabeti artırmıştır

Borsalar arası artan rekabet, borsa gelirlerinin azalması riskini gündeme getirmektedir. Borsaların temel gelir kaynakları; kotasyon ve üyelik ücretleri, işlemlerden alınan borsa payları ile veri dağıtım gelirleri olmak üzere üç başlıkta toplanabilir. Artan rekabet yanında alternatif işlem sistemlerinin gelişmesi borsaları sürekli olarak teknolojik yatırımlar yapmaya, hız ve güvenlik önlemlerini artırmaya zorlamaktadır. Bu ise birçok borsayı teknolojik yatırımlarının finansmanı sorunuyla karşı karşıya bırakmakta, borsaları yavaş yavaş kâr amacı güden bir yapıya geçmeye zorlamaktadır. 1990'lı yıllarda Stockholm Borsası ile başlayan borsaların şirketleşme ve özelleştirilme eğilimi sonucunda birçok borsa kâr amaçlı, hatta halka açık bir şirket yapısına geçmiştir

Günümüz dünyasında menkul kıymetler borsası teşkilatlanmış piyasaların bir türüdür.

Türkiye'de tek bir menkul kıymetler borsası vardır. O da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (Borsa İstanbul şeklinde değişmiştir)dır. Borsa İstanbul hakkında detaylı bilgi çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

1.3.2. Ticaret (Emtia) Borsası Ve Ülkemizde Ki Tarihi Seyri

Ticaret borsaları 1950 tarihli resmi gazetede şu şekilde tanımlanmaktadır: “Kanunda yazılı esaslar dairesinde borsaya dâhil maddelerin alım ve satımı ve fiyatlarının tespit ve ilanı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan tüzel kişiliğe haiz kamu kurumlarıdır.”³⁶

Emtia borsalarının (Commodity Exchanges) en ilkel şekilde kurulduğu ilk dönemlerde “mal” veya “emtia” olarak adlandırılan ürünlerin alım satımı doğrudan doğruya, yani yüz yüze ortamlarda yapılmakta idi. Ancak daha sonraları arz ve talepteki artış, farklılaşan ürün çeşitliliği, tarafların vadeli işlem yapma yönündeki istekleri ve teknolojiye gelişmeler ile birlikte bugünkü manada emtia borsaları kurulmuş ve bu borsalarda emtia alım satımı işlemleri daha organize şekilde sürdürülmeye başlanmıştır. Emtia borsalarında çok çeşitli emtialar (tarım ürünleri, deniz mahsulleri, taze meyve ve sebzeler, canlı hayvan, kereste, pamuk, kauçuk, hayvan derisi, bakır, alüminyum, demir gibi çeşitli metaller, hammadde petrol, doğalgaz kömür gibi enerji türleri) işlem görmektedir. Zamanla spot piyasada anlık olarak alınıp, satılabilen emtialara dayalı kontratlar, türev ürün piyasalarının gelişmesi ile birlikte farklı bir boyuta ulaşmış; hisse senedi ve tahvil gibi finansal bir takım araçlar emtia borsalarında işlerlik kazanmıştır.³⁷

Biz yukarıda geçen tanımı biraz daha açmak istiyoruz. Şöyle ki:

Ticaret borsaları; belirli gün ve saatlerde alıcı veya satıcıların veya vekillerinin karşılaştıkları sadece bir çeşit veya her türlü mal üzerinde alım-satım yaptıkları hükümet denetimi altında organize edilmiş pazarlardır.³⁸

Ticaret borsalarının en önemli iki özelliği ticaret borsalarında işlem gören malların temsili kâbil (misli) mallardan ayrılması ve bu borsaların düzenli bir şekilde yürümesini sağlayan bir disipline sahip olmasıdır.

Temsili kabil olma niteliği borsada işlem gören mallara uygulanır. Bu borsalarda işlem gören bütün mallar misli değildir. Mesela vadeli işlemlerde malda misli olma şartı aranmaz. Tip veya vasıf belirtilmesi şeklinde yapılan borsa işlemlerinde, tipler tespit edilirken, tipin ifade ettiği malı gerçekten temsil edebilmesi ve genellikle ortalama standart bir kaliteye sahip olmasına dikkat edilir. Tiplerin ortalama bir standarda sahip olması hem borsada işlem yapacak olanlara hem de tüccar, üretici ve sanayiciler arasında yapılacak anlaşmalarda numunelerin tespitine yarar. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki ticaret borsalarında alınıp satılan mallar her zaman onu temsil eden tipe uymamaktadır. Tipe göre eksiklik ve fazlalık olabilmektedir. Bu durum anlaşmayı bozmaya sebep olmayıp sadece fiyatın artmasına ya da eksilmesine tesir etmektedir.³⁹

³⁶ Resmi Gazete; Sayı 7457, Tarih 15.03.1950, bk. Ticaret Sanayi Odaları Birliği Kanunu.

³⁷ http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Aylik_Yayinlar_2010_gundem_201002.pdf, (04.07.2011).

³⁸ Aba, s.27.

³⁹ Kotar, s.24.

Türkiye’de emtia alım-satım işlemleri ticaret borsaları ile birlikte organize olmuş borsalarda yürütülmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi ticaret borsaları 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu çerçevesinde kurulmuş, kamu tüzel kişiliğini haiz kurumlardır. Ticaret borsalarında işlem gören ürünlerin üreticileri ile alım-satım yapan gerçek ve tüzel kişilerin borsada işlem yapabilmesi için borsaya kayıtlı olmaları gerekmektedir. Ticaret borsalarında sadece spot işlemler yapılmaktadır. Hâlihazırda TOBB’a kayıtlı 133 ticaret borsası bulunmaktadır. 2008 yılında ticaret borsalarında yapılan işlem hacimleri esas alındığında, en büyük işlem hacminin 10 milyar TL. ile İstanbul Ticaret Borsası’nda yapıldığı görülür. %14 paya sahip olan bu borsayı İzmir ve Adana Ticaret Borsaları takip etmektedir.⁴⁰

Tarihimizde ticaret borsalarının tarihi seyrine gelince; ticaret borsalarının geçmişi Osmanlı Dönemi’ne kadar uzanmaktadır. Islahat Fermanı kapsamında yürürlüğe giren ‘‘Meclis-i Ziraat Ve Ticaret ‘‘ adlı nizamnamede ticaret borsalarından bahsedildiğini görmekteyiz. Bu fermanla Ticaret Bakanlığı’nın asıl amacının ‘‘Ziraat Sanayi ve Ticaretin Islahı ve Teksiri’’ olarak belirtilmiştir.⁴¹1876 yılında çıkarılan bir kararname ile ‘‘Meclisi Ziraat Ve Ticaret’’ cemiyetinin kurulması öngörülmüş ve nihayetinde 1877 yılında bu cemiyet kurulmuştur.1887 yılında ise İstanbul’da buluna bütün ticaret odaları ‘‘İstanbul Ticaret, Sanayi ve Ziraat Odası’’ adı altında birleştirilmiştir.⁴²

İlerleyen yıllarda İzmir ve çevresinin özellikle 17.yüzyıldan sonra ticarete elde ettiği başarı bu ilde bir ticaret borsası kurulmasını gündeme getirmiştir. 1885 yılında İzmir Valisi Nafiz Paşa’ya İzmir’de bir borsa kurulması için başvuru yapılmış o da gerekli izni vermiştir.15 Nisan 1986 tarihinde borsalarla ilgili ilk yasal düzenleme olan ‘‘Umum Borsalar Nizamnamesi ‘‘ yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde 1891 Türkiye’nin ilk ticaret borsası olan ‘‘İzmir Ticaret Ve Sanayi Borsası’’ kurulmuş oldu.⁴³

İzmir’de ki ilk ticaret borsalarını 1912’de Adana, 1920’de Antalya,1925’te İstanbul ticaret borsalarının kurulması izlemiştir. Günümüzde tüccar, ziraatçı ve sanayicinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ülkemizde 80’den fazla ticaret borsası kurulmuştur.⁴⁴

⁴⁰ Ülkemizde organize emtia borsası sayılabilecek ilk örnek İstanbul Altın Borsası’dır. Ülkemizde Emtiaların işlem görebildiği bir diğer organize borsa ise Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası’dır.

⁴¹ Aba, s.28.

⁴² Haydar, Oğuz Tuncer; Ticaret Borsaları Vadeli İşlem Piyasaları, TOBB Yayınları, Ankara,1994,s.9.

⁴³ Ticaret Borsalarımız, Heyet, Ankara,1965,s.15.

⁴⁴ Aba, s.30.

1.3.3.Kıymetli Maden Borsası

Kıymetli maden borsaları dendiğinde akla gelen kıymetli madenler; altın, gümüş ve elmadır. Dünya üzerinde rağbet gören kıymetli maden borsaları ise altın borsalarıdır. Ülkelerin döviz ihtiyaçlarının artması, son yıllarda dünya altın üretiminde de artış yaşanmasına neden olmuştur. Diğer bütün mallarda olduğu gibi altının fiyatı da arz ve talebe göre belirlenmektedir.⁴⁵

Piyasalarda işlem gören altının mutlaka belli standartlarda olması gerekmektedir. İşlem gören altının iki temel noktada standartları olmalıdır.

Bunlardan biri, altının saflık derecesini gösteren ayardır. Diğeri ise işlem ağırlığıdır. Saf altın; uluslararası ölçülerde 1000 ayar, günlük alıştığımız dilde ise 24 karat (ayar) olmalıdır. Uluslararası piyasalarda işlem gören altınlar; 1 gr, 10 gr, 50 gr, 100 gr, 500 gr, 1000 gr, 12,5 kg, 10,88622 kg (350 ons) ve 13,37450 kg.lık (430 ons) standart külçelerden oluşur. Altında bulunan ayar damgası mutlaka uluslararası altın piyasası⁹⁴ tarafından kabul gören altın rafinelerine ait altın damgası olmalıdır. Altın ticaretinde kullanılan ağırlık ölçü birimleri; troy ons, tola, teal, milyem (binde altın), kilo ve ayardır. (karat)⁴⁶

Dünyada spot ve vadeli altın piyasası olmak üzere iki tür altın piyasası mevcuttur. Spot piyasada altın doğrudan alınıp, satılır. Vadeli altın piyasasında ise vadeli işlemler (futures, opsiyon, forward, swap işlemler) yapılması suretiyle altın alım-satımı söz konusu olur. IMF verilerine göre işlem hacmi açısından büyükten küçüğe doğru altın alım-satım merkezlerini sıralayacak olursak; Zürih en başta yer alır. Onu Londra, New York, Hong Kong ve Singapur piyasaları izler.⁴⁷

Ülkemizde ise insanlar tarafından her zaman en iyi ve güvenilir yatırım aracı olarak görülen altının resmi tedavül aracı olarak kullanılması Fatih Sultan Mehmet dönemine dayanır. İlk altın sikke bu dönemde beylikten devlete geçişin bir göstergesi olarak basılmış, 1472 yılına kadar da Venedik altın parası kullanılmıştır. 1700'lü yıllara gelindiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kullanılan altın paralar çeşitlilik arz etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte altın tedavül aracı olmaktan çıkmış, bu dönemde İngiliz ve Fransız hükümetleri ile yapılan antlaşmalar gereği merkez bankası altın talepleri 240 milyon ABD Dolarına yükselmiştir. Üstelik ihraç edilen malların ödemeleri altın ile yapılmış, böylece piyasada altın fazlası oluşmuş ve 1942 yılında Darphane ziynet altınları basmaya başlamıştır. 1960 ve 1980 yılları arasında kaçak altın ticaretini önlenmesi için bir takım yasal düzenlemeler (Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu gibi) yapılsa da altın borsasının olmaması gibi bazı sebeplerle altın kaçakçılığı önlenememiştir. Piyasada kaçak altın bulunması altın fiyatlarını olumsuz etkilemiş, yurt içi ve yurtdışı altın fiyatları arasında büyük fark oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle kuyumculuk sektörünün sekteye uğraması, altının tasarruf aracı olma özelliğini de baltalamıştır. Tüm bu olumsuzluklar 1980 yılında liberalizasyon girişimleri ile giderilmeye çalışılmış ve altın ile dövizin Türk parası karşısındaki değerini tespiti yetkisi T.C Merkez Bankası'na verilmiştir.

⁴⁵ İvgen, Hünkâr;'' İstanbul Altın Borsası ve Finans Sektörüne Katkıları'', *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı*, İstanbul 2004, s.11.

⁴⁶ İvgen, s.41.

⁴⁷ Işık, s.36.

1989 yılında Merkez Bankası tarafından “döviz karşılığı altın piyasası” kurulmuş, böylece ülkemizde piyasalar daha serbest hale gelmiş ve altın ithalatı kolaylaşmıştır.⁴⁸

Tüm bu gelişmelerden sonra, dünya altın ticaretinde üst sıralarda yer alan Türk altın sektörünü teşkilatlı bir yapıya kavuşturmak, rekabetçi fiyat oluşumunu sağlamak, gayri resmi altın ithalatını engellemek, yurtiçi altın fiyatları ile yurtdışı altın fiyatları arasındaki farkı yok ederek altın sektöründeki maliyetleri aşağı çekmek maksadıyla 26 Temmuz 1995 tarihinde İstanbul Altın Borsası (İAB) kurulmuştur.

İstanbul Altın Borsası'nın faaliyetlerini düzenleyen mevzuat içinde; SPK, İstanbul Altın Borsası Yönetmeliği, İstanbul Altın Borsası Kıymetli Madenler Ödünç Piyasası Yönetmeliği, Kıymetli Madenler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Genel Yönetmelik, Kıymetli Maden Borsası Aracı Kuruluşlarının Faaliyet Esasları ile Kıymetli Madenler Aracı Kurumlarının Kuruluşu Hakkında Yönetmelik ve İstanbul Altın Borsası Elmas ve Kıymetli Taş Piyasası Yönetmeliği yer alır.

Ülkemizde faaliyet gösteren kıymetli maden borsalarının hukuki dayanağı SPK'nun 40/A maddesidir. 21.05.2007 tarih ve 26528 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kıymetli Madenler Borsası Aracılarının Kuruluşu Hakkındaki Yönetmelik”, hususiyet hakkında genel bir çerçeve belirlemiştir. Bu yönetmeliğin çıkarılış amacı; borsada faaliyet gösterecek kıymetli madenler aracı kurumlarının kuruluşları ile borsada üye olarak faaliyet gösterecek kıymetli madenler aracı kuruluşlarına izin verilmesi ve faaliyet şartlarına ilişkin usul ve esasların düzenlenmesidir. Yönetmelikte bahsi geçen borsa; İstanbul Altın Borsasıdır.

İstanbul Altın Borsası; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu, komiteler, borsa başkanı ve borsa başkanına bağlı olarak faaliyeti sürdüren başkanlık teşkilatından oluşur.

1.3.4. Vadeli İşlem (Futures) Borsası

Vadeli işlem; belli tutardaki standart bir malın, menkul kıymetin veya finansal göstergenin yahut yabancı paranın işlem esnasında belirlenmiş olan fiyat üzerinden belirli bir yerde ve belirli bir tarihte alım-satımıdır.⁴⁹

Vadeli işlem borsaları da (futures exchanges), belirli miktardaki malın (emtia, döviz, altın, menkul kıymet) belirli bir fiyattan ve fakat ileri bir tarihte teslim edilmek üzere alım-satımlarına ilişkin sözleşmelerin (futures contracts) yapıldığı ve bu sözleşmelerin el değiştirdiği yerlerdir. Vadeli işlem borsaları ilk defa A.B.D. Chicago piyasasında kurulmuş, daha sonra ise New York, Tokyo ve Londra gibi piyasalarda da uygulanmıştır. Vadeli işlemler ilk olarak emtia borsalarında görülmüş ve fakat zamanla döviz (1970), tahvil (1975) ve hisse senetleri (1982) de vadeli işlemlere konu olmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Özdoğan, Elif; “Altın ve Altın Fonları”, *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü*, İstanbul 2008, s. 9.

⁴⁹ Mosele, R. A; “Türkiye’de Vadeli İşlemler Piyasası ve VOBAS ile CBOT’ UN Karşılaştırılması”, *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı*, İstanbul 2006, s. 8.

⁵⁰ Karşlı, s.203; İkiz, Ahmet Salih; “Vadeli İşlem Borsaları ve İzmir’de

Vadeli işlem piyasalarının kuruluşunun temelinde riskten korunma veya riski dengeleme (hedging) felsefesi yatar. Hedging felsefesi, malı işleyen ve satan tüccarın belirsiz fiyat artışı riskini ortadan kaldırmak amacıyla başvurulan bir güvenlik mekanizmasıdır.⁵¹

Vadeli işlem sözleşmelerine konu olan şeyler iki başlık altında toplanabilir. Bunlar vadeli işlem sözleşmelerine konu olan finansal varlıklar ve çeşitli mallardır. Finansal varlıklar arasına; uzun dönem devlet tahvilleri, orta vadeli devlet tahvilleri, kısa dönem faiz oranına bağlı varlıklar, döviz kurları, tek tek hisse senetleri için hazırlanan vadeli işlem sözleşmeleri, endeks üzerine düzenlenen vadeli işlem sözleşmeleri, enflasyon oranı ve diğer ekonomik veriler üzerine hazırlanan vadeli işlem sözleşmeleri yer alır. Bir de vadeli işlem sözleşmelerine konu olan çeşitli mallar vardır ki, bunları da; tarım ürünleri ve doğal kaynaklar olarak ikiye ayırabiliriz.

Ülkemizde vadeli işlem piyasasının öncüsü olan İzmir Ticaret Borsası (İTB), bilhassa pamuk alım işlemlerinin tezgâh üstü piyasalarda halen devam ettiği borsadır. Ancak ülkemizde organize olmuş piyasalarda işlem gören ilk vadeli sözleşme, İstanbul Altın Borsası (İAB) bünyesinde gerçekleşmiştir. Ancak 2001 yılından beri bu piyasada herhangi bir işlem gerçekleşmemektedir.⁵²

Pamuk Kontrat Borsasının Kurulabilirliği” *Dokuz Eylül Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 1995, s. 2.

⁵¹ Karşlı, s.203-203;Işık; s.21.

⁵² [http://www.vob.org.tr/\(04.04.2013\)](http://www.vob.org.tr/(04.04.2013))

1.4.Dünya Üzerinde Belli Başlı Borsalar

Bugün dünya üzerinde pek çok borsa faaliyet göstermektedir. Biz bu borsalardan en önemlilerini ve en büyüklerini sıralayacağız.

1.4.1. Anvers Borsası

Dünyanın en eski borsalarından birisi olan Anvers Borsası 1460 yılında Anvers'te (Belçika) kurulmuştur. Anvers bugün Belçika sınırları içerisinde kalan bir liman şehridir. Bu borsa kuruluşundan itibaren sürekli gelişerek 1531 yılında uluslararası borsa niteliği kazanmıştır. Öyle ki bu borsanın kapısına "Bütün milletlerin ve dillerin tüccarları için" yazılmıştı. İtalya, İngiltere gibi dünyanın pek çok yerinden gelen tüccarlar burada buluşarak ticaret yaparlardı.⁵³

Anvers borsası ilerleyen yıllarda çeşitli hukuki düzenlemelerle geliştirilmiş ve belli disiplinlere oturtulmaya çalışılmıştır. 1575 yılında yayınlanan bir tüzükle Anvers Borsası'nda işlem yapacak borsacıların en az elli beş (55) yaşında ve Anversli olmaları ve bu kentte en az bir yıldır oturuyor olmaları şartı getirilmiştir. Ayrıca yapılan işlemlere ait defterlerin bir özetinin de müşterilere verilmesi şartı da bu tüzükteki yerini almıştı. Ayrıca bu borsada işlem yapacak borsacıların özel bir yeteneğe sahip olmaları ve bu yeteneklerini özel bir kurul önünde ispatlamaları gerekiyordu.⁵⁴

Fransa'da 1715-1734 yılları arasında Law'un çıkardığı hisse senetleri üzerinde yaptığı spekülasyonlar Fransa'da olduğu kadar Anvers'te de etkisini göstermiş ve Anvers borsası bu olaydan büyük darbe almıştır. Yapılan spekülasyonlar neticesinde pek çok insan servetini kaybetmiştir.

1.4.2.New York Borsası

Bugün dünyanın en büyük borsası olan New York borsasında ilk işlem 1725 tarihinde yapılmıştır.1792 tarihinde ise 12 komisyoncu kendi aralarında anlaşarak "*Button-Wood Tree*" anlaşmasını imzaladılar. Bu anlaşma ile Brokerler diğer açık artırmacıları devre dışı bırakarak kendi aralarında işlem yapmayı ve komisyon oranının %0,25 olmasını kararlaştırdılar.⁵⁵

Tree anlaşması pazarın merkezileşmesinde etkili olmuştur. Brokerler önceleri açıkta yaptıkları işlemlerini 1793'de "*Tontine Coffe House*" de yapmaya başladılar.1815' te "New York Commercial Adverrtlser" ilk olarak devlet ve banka senetlerinden oluşan 24 menkul kıymetin listesini yayınladı.1860 yılında demiryolları hisseleri büyük revaç gördü ve bunun etkisiyle piyasa canlandı. New York Borsası bugün ki ismini (New York Stock Exchange)1863 yılında almıştır.1861 'de ilk defa borsada altın alım-satımı yapılmaya başlanmıştır.1869 yılında iç savaşın

⁵³ Meydan Larousse, Büyük Lügat Ve Ansiklopedi, II, s.499.

⁵⁴ Borsa Rehberi, Hasan Tahsin, (Trc. Batumlu; M. Ragıp), İMKB Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1992, s.11.

⁵⁵ Aytaç, Aydın; "İslâm Hukukunda Kıymetli Evrak, Kambiyo Senetleri Ve Borsa", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 1995, s.60.

bitiminden dört yıl sonra New York Borsası'nda büyük bir panik yaşanmıştır. Jay Gould adında ki kişi Washhington'da ki yakın ilişkileri sayesinde altın spekülasyonuna başladı ve altın topladı. Altının liste fiyatı bir anda 130 dolarda 162 dolara fırladı. Ancak daha önce altın satmayan hükümet altın satmaya karar verince altının liste fiyatı düştü ve borsada panik başladı. Bu olaya *'kara Cuma(Black Friday'* denir.

Her ne kadar 1.Dünya savaşı yıllarında Amerika Borsası düşüşler yaşasa da bu düşüşler kısa sürmüş ve savaş sonunda Amerika'daki buluşlar ve gelişmelerinde sayesinde borsa yeniden canlanmıştır. Bu gelişmelerin etkisiyle borsa bir yatırım ve spekülasyon merkezi haline geldi.⁵⁶

Günümüzde ise dünyanın ticaret merkezi ve en büyük ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri'dir. Dolayısıyla dünyanın en büyük borsası da New York borsasıdır. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde New York borsası dışında Şikago, Filadelfiya, Boston, Cincinatti, Washington, Denver, Minneapolis, Kansas City ve Kaliforniya borsaları bulunmaktadır. Ayrıca borsa dışı faaliyetleri kontrol etmek üzere borsa dışı *'Deraların'*(*Kendi hesabı için alıp satan borsa bankerleri*)kurduğu "NASDAQ"(National Assosiatlon Of Securities Dealers Automated Quotatlon Sistem) mevcuttur. NASDAQ işlem hacmi bakımında New York ve Tokyo borsalarının ardından üçüncü sırada gelmektedir. Tamamen elektronik olan bu sistemde her üyeye bir terminal verilmiş olup üyeler alım satımlarını bu terminal üzerinden yapmakta ve işlemleri anında ekranda görülmektedir.

1.4.3.Londra Borsası

Günümüzde nasıl ki Amerika dünyanın ticaret ve finans merkezi ise Avrupa'nın ticaret ve finans merkezide Londra'dır. Bugün Londra bankacılık ve sermaye piyasası işlemleri, finansal kurumları ile uluslararası bir finans merkezidir. Londra Borsası'nın ilk kuruluş tarihi 1451'dir. Ancak menkul kıymetler işlemlerinin yapılması 17.yüzyılın sonuna doğru gerçekleşmiştir. İngiltere'de 1773 yılından itibaren borsa işlemleri yapılmaya başlanmış ve 1812 yılında borsayla ilgili kurallar konulmuştur.⁵⁷

Londra'da broker ve Cobereler ilk defa "Jonathan" isimli birisinin "Change Alley" deki kahvehanesinde toplanmaya ve işlemlerini yapmaya başlamışlardır. Bu kişiler zamanla güçlenerek daha fazla işlem yapmaya başlamışlar ve kendilerini geliştirme çabası içerisine girmişlerdir.1773 yılında yaptıkları bir toplantı ile bir şirket kurmuşlar ve işlem yaptıkları bu kahvehaneye borsa manasına gelen "Stock Exhaneye" adını vermişlerdir.

⁵⁶ Yasaman, Hamdi; Menkul Kıymetler Borsası Hukuku, İstanbul, 1992, s.11.

⁵⁷ Türk Ansiklopedisi, VII,343.

Ayrıca borsa işlemlerini yapmak üzere bir borsa binası yapmaya kara vermişler; yaptıkları borsa binasının inşaatı 1881 yılında bitmiştir.⁵⁸ 1884 yılında borsa bugün ki binasında işlem görmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar İngiltere’de 22 menkul kıymetler borsası mevcuttu. 1973 yılında borsalar arasında anlaşma sağlanmış ve ‘**Borsalar Federasyonu**’ kurulmuştur. Bugün Londra Birmingham, Glasgov ve Dublin’de borsa bulunmaktadır.

Londra Borsası’nda 1884 yılında ‘‘Bing Bang’’adı verilen büyük bir reform yapılmıştır. Bu reform hareketleri ile borsada yabancılara üyelik hakkı tanınmış ve yabancı menkul kıymetlerin borsaya kotasyon şartları hafifletilmiştir. Ayrıca jobber ile breker ayrımı kaldırılmış ve tüm aracı kurumların ‘‘Breker ‘’ adı altında kendileri ve başkaları adına işlem yapabilmeleri getirilmiştir. Günümüzde İngiltere’deki sistem ‘‘TALİSMAN’’ (Transfer Accounting, Lodgement for Invertors And Stock Management For Jobbers)olarak adlandırılmaktadır.⁵⁹

1.4.4.Berlin Borsası

Dünya borsaları içerisinde en son kurulanlardan birisi Almanya borsalarıdır. Almanya’da borsa ile ilgili ilk kanun 1896 yılında yapılmıştır. Bu kanun üzerinde 1908 yılında bazı değişiklikler yapılmış olup halen yürürlüktedir.

Berlin borsasının kaynağı Mühlemdamm’daki bir evdir. 1739 yılında bazı tüccarlar belli zamanlarda bu evde toplanarak ‘‘Sabah Konuşması’’ adı altında görüş alışverişinde bulunurlardı. İşte Berlin borsasının temelini bu konuşmalar oluşturmuştur. O yıllarda işlemler tahıl ve tekstil üzerine yapıyordu. Çünkü henüz hisse senetleri ve tahviller mevcut değildi. Bu alanda ki ilk adım 18.yüzyılın sonlarında Büyük Friedrich’in kurduğu Kraliyet Bankası’dır. Bu banka deniz ticareti yapmak üzere bazı şirketler kurmuştur. Ancak deniz ticareti yapan bu şirketlerin hisse senetleri beklenen ilgiyi görmemiştir.⁶⁰

1.4.5.Tokyo Borsası

Japonya 2.Dünya Savaşı’nda yaşamış olduğu büyük yıkıma rağmen, kısa sürede toparlanmış ve hızla ekonomik kalkınmasını tamamlayarak dünyanın en büyük ekonomileri arasına girmeyi başarmıştır. 1970’li yılların ortalarından itibaren dünya ekonomisi ve siyasetine yön veren G7 Grubunun içerisinde yer alan Japonya, 4,6 trilyon \$’a ulaşan milli geliri ile Amerika Birleşik Devletlerinden sonra dünyanın ikinci büyük ekonomik gücüdür. Dünyadaki mal ve hizmetlerin %18’i Japonya tarafından üretilmektedir. 2005 yılında kişi başına milli gelir 35.786 \$, işsizlik oranı %4,4 ve enflasyon oranı -%0,3 (eksi binde üç) seviyesinde gerçekleşmiştir. Japonya 127,6 milyon nüfusuyla dünyanın dokuzuncu en kalabalık ülkesidir. Son on beş yıldır ekonomik gelişmesi yavaşlamış olmakla birlikte, çoğu alanda öncülüğünü korumaktadır.

⁵⁸ Batumlu, s.8.

⁵⁹ Aytaç, s.161.

⁶⁰ Türk Ansiklopedisi, VII,345.

Japonya, sermaye piyasası alanında da ön sıralarda yer almaktadır. Uluslararası Borsalar Federasyonunun (WFE) verilerine göre, 2005 yılında Tokyo Borsası 4,6 trilyon \$ piyasa değeri ile New York Borsasından (NYSE) sonra dünyanın ikinci büyük borsasıdır. İşlem gören şirket sayısı açısından 2.351 şirket ile beşinci sırada, hisse senedi işlem hacmi açısından 4,2 trilyon \$ ile NYSE, Nasdaq ve Londra Borsasından sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Ülkenin ikinci büyük borsası olan Osaka Borsası ise 3 trilyon \$ piyasa değeri ile dünyanın beşinci büyük borsasıdır.⁶¹

Tokyo Borsası'nda işlemler sürekli alım-satım tipinde ve tamamen bilgisayar destekli yapılmaktadır. Aracı kurumlar, müşterilerin alım ve satım emirlerini alarak, bunları borsa salonundaki saitorilere iletmektedirler. Saitoriler aracı kurumlara aracılık etmekte ve müşteri emirleri daha sonra merkezi bilgisayar sistemine geçilmektedir.

Tokyo Borsası, bir şirket olarak faaliyet göstermekte ve organizasyon şeması da bir şirket organizasyon şeması niteliğindedir. Tokyo Borsası üzerinde kamu otoritesinin sıkı bir denetimi söz konusu olup, ilgili kararlar maliye bakanlığı tarafından alınmaktadır. Maliye bakanlığına bağlı bir birim olarak çalışan Menkul Kıymetler Kurulu, doğrudan borsayı, aracı kurumları ve menkul kıymet ihraç eden şirketleri denetlemektedir.⁶²

1.4.6.Borsa İstanbul

Günümüzde dünyanın en önemli borsalarından birisi olan Borsa İstanbul, gerek borsada işlem gören şirket sayısı gerekse işlem hacmi ile dünya borsaları arasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda yapılan yeniliklerle Borsa İstanbul'un Dünya borsalarına entegrasyonunu sağlayarak onlarla rekabet edebilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızın esas konusunu oluşturan Borsa İstanbul'da işlem gören menkul kıymetlerin İslam Hukuku açısından değerlendirilmesine geçmeden önce Borsa İstanbul'un kuruluşu, genel yapısı ve işleyişi ile hukuki dayanağı hakkında bilgi vermemiz yerinde olacaktır. Özellikle 30 Aralık 2012 tarihinde yapılan değişiklikle İMKB'nin feshedilerek yerine Borsa İstanbul'un kurulmasıyla yapılan yenilikleri ve bu yeniliklerin ekonomik hayatımız açısından önemine birkaç cümleyle değinmemiz konunun anlaşılması için faydalı olacaktır.

⁶¹ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, Eylül,2006 ; <http://www.tspakb.org.tr/tr/>(12.05.2013)

⁶² Aydın, Nurhan; *''Borsaların Yapısı Ve İşleyişi''*, Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi, Eskişehir,2012.

1.4.6.1.Borsa İstanbul'un Kuruluşu

Türkiye'deki organize menkul kıymet piyasalarının kökleri 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. İlk menkul kıymetler piyasası Kırım Savaşı'nı takiben 1866 yılında Osmanlı İmparatorluğu zamanında kurulmuş olan "Der Saadet Tahvilat Borsası" dır. Osmanlı İmparatorluğunca, Kırım Savaşının getirdiği harcamaları ve savaş sonrası yatırımları finanse etmek üzere önemli miktarlarda tahviller ihraç edilmiştir.⁶³ Osmanlı İmparatorluğunun ihraç etmiş olduğu tahviller için İstanbul'da kısa sürede ikincil piyasa oluşmuştur. Bu piyasada genellikle Galata semtinde oturan Gayri Müslim bankerler tarafından işlemler yürütülmüştür. Bu bankerlerin ve Osmanlı İmparatorluğundan alacaklı olan devletlerin katkısıyla kurulan Der Saadet Tahvilat Borsası ilk resmi Osmanlı borsasıdır. Borsada genellikle Alman, Fransız ve İngiliz şirketlerinin hisse senetleri ve tahvilleri işlem görmekteydi ve borsa 20. yüzyıl başlarında Londra'dan sonra Avrupa'nın en önemli borsası haline gelmişti. Osmanlı ekonomisinden yüksek getiri sağlamayı amaçlayan Avrupalı yatırımcılar için de bir araç olan bu Borsanın adı 1906 yılında "Esham ve Tahvilat Borsası" olarak değiştirilmiştir. Avrupa'nın aktif bir piyasası olarak faaliyet gösteren borsa, İmparatorluğun yıkılmasıyla canlılığını yitirmiş, 1. Dünya Savaşı sırasında da kapanmıştır.⁶⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1929 yılında çıkarılan 1447 sayılı "Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu" ile sermaye piyasalarının, "**İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**" adı altında organize olması sağlanmıştır. Ancak, 1929 Krizi ve 2.Dünya Savaşı'nın çıkması, henüz hareketlenmeye başlamakta olan Türk iş dünyasını olumsuz etkilemiş ve borsanın başarısını gölgede bırakmıştır. 1960'lı yıllara kadar borsanın hem adında bir kaç kez değişiklikler yapılmış, hem de İstanbul'dan Ankara taşınmıştır.⁶⁵ Ankara'ya taşınan borsanın faaliyetlerinde herhangi bir gelişme yaşanmaması nedeniyle 1941 yılında tekrar İstanbul'a taşınmış, ancak borsada bir canlılık görülmemiştir.

Cumhuriyet döneminde kurulan borsalarda hisse senedi ve tahvil yanında döviz alım satım işlemleri de yapılmakta idi. Ancak 1931 yılından sonra kambiyo kontrollerinin artmasına paralel olarak döviz işlemleri önemini yitirmiş, 1959'dan sonra da bu tür işlemler tamamıyla kaldırılmıştır.

Ülkemizde sermaye piyasalarının yeniden canlılık kazanması 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren ülkede daha liberal politikaların uygulanması, devletin bazı ödemeleri tasarruf bonolarıyla yapması sonucunda halkın elinde önemli miktarlarda bonoların birikmesi, bu bonoların paraya dönüştürülme ihtiyacını artırarak bu piyasada işlem yapan aracı kişilerin türemesine ve ikinci el

⁶³ Köse; Murtaza; "Osmanlı'da Borsa Ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısında ki Yeri" Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum,2001, s.232.

⁶⁴ Beşirli, Mehmet; "Osmanlı'da Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası'ndan, Esham ve Tahvilat Borsası'na Yeni Düzenleme Girişimleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.19, S.1. Elazığ 2009, s. 185.

⁶⁵ Borsa, 1 Nisan 1926 tarihinde Ankara Bahçekapı'daki 4. Vakıf Han'a taşınmış ve fakat 1941 yılının Nisan ayında İstanbul'a dönmüştür. 1958 yılında borsanın kambiyo yetkisi iptal edilerek, bu yetki Merkez Bankası'na devredilmiştir.

piyasanın gelişmesine neden olmuştur. İkincil piyasanın gelişimini, 1970'lerde Almanya'da yaşayan işçiler tarafından kurulan çok ortaklı şirketlerin, halka kapalı olarak kurulan birçok anonim şirketlerin halka açılması da desteklemiştir.

Ülkemizde hisse senedi piyasasının gelişiminde Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası'nın katkıları da unutulmamalıdır. Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası birçok şirketin hisse senetlerini ya da tahvillerini kuruluş aşamasında alarak onları finanse etmiştir. Banka elindeki hisse senetlerini, şirketler belirli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra halka satarak yeni şirketlerin finansmanında kullanmaktaydı.

Sermaye piyasasının gelişiminde bankerlerin rolü de olmuştur. 1970'li yılların sonlarında yüksek enflasyon oranlarına karşılık devlet tarafından belirlenen faiz oranlarının çok düşük düzeylerde kalması, piyasada banker adı verilen tefecilerin artmasına neden olmuştur. Bankaların tahvil ve mevduat sertifikalarına uygulayacakları faiz oranlarını devletin belirlemesi, bankerlere ise bu tür kısıtlamaların olmaması piyasaya kısa sürede, çok sayıda bankerin girmesine neden olmuştur. Kısa sürede halktan yüksek faizlerle toplanan büyük miktarlardaki fonlar uygun şekilde kullanılmadığı için birçok banker geri ödemede zorluklarla karşılaşmışlardır. Bunun sonucunda birçok banker krize girmiş, birçok tasarruf sahibi paralarını geri alamamışlardır. Yaşanan kriz sermaye piyasasının düzenlenmesi yönündeki çalışmaları hızlandırmış;1981 yılında 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış, bir sene sonra da menkul kıymetler piyasasının idaresinden, kontrolünden ve mevzuatının düzenlenmesinden sorumlu bir kurum olan Sermaye Piyasası Kurulu(SPK) kurulmuş, 3 Ocak 1986 tarihinde hisse senetleri piyasasında ilk işlem gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de dört farklı türde borsa faaliyette bulunmaktadır. Bunlar; tarımsal ürünlerin spot olarak işlem gördüğü ticaret borsaları, menkul kıymetlerin işlem gördüğü İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, kıymetli madenlerin işlem gördüğü İstanbul Altın Borsası (İAB) ile finansal ve tarımsal sözleşmelerin işlem gördüğü Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'dır (VOB).

30 Aralık 2012 tarihinde 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun'un 138. maddesi uyarınca '**Borsa İstanbul A.Ş**'. Borsacılık faaliyetleri yapmak üzere Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte kurulmuştur.⁶⁶

Sermaye piyasamızda borsaları tek çatı altında toplayan Borsa İstanbul, esas sözleşmesinin Sermaye Piyasası Kurulu'nca hazırlanıp ilgili Bakanın onayı sonrasında 3 Nisan 2013 tarihinde doğrudan tescil ve ilan edilmesiyle faaliyet izni almıştır.

⁶⁶ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hakkimizde>(20.06.2013)

Borsa İstanbul'un başlıca amacı ve faaliyet konusu; "Kanun hükümleri ve ilgili mevzuat çerçevesinde, sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulunca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde, şeffaf, etkin rekabetçi, dürüst ve istikrarlı bir ortamda alınıp satılabilmesini sağlamak, bunlara ilişkin alım satım emirlerini sonuçlandırarak şekilde bir araya getirmek veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştırmak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere piyasalar, pazarlar, platformlar ve sistemler ile teşkilatlanmış diğer pazar yerleri oluşturmak, kurmak ve geliştirmek, bunları ve başka borsaları veyahut borsaların piyasalarını yönetmek ve/veya işletmek ve ana sözleşmesinde yazılı olan diğer işlerdir."⁶⁷

Bu bağlamda 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na dayanılarak kurulan Borsa İstanbul özel hukuk tüzel kişiliğine haizdir. Borsa İstanbul yetkili olduğu konu ve alanlarda kendi yasal düzenlemelerini yapabilmektedir.

Ülkemizde bulunan bütün borsaları tek çatı altında toplayan "Borsa İstanbul'un Kurulmasıyla" ülkemizin bu alanda önemli bir ülke olmasının önü açılmıştır.⁹¹ sayılı kanun hükmünde kararname ve buna bağlı olarak "İMKB" yürürlükten kaldırılmış ve borsa İstanbul ile birçok yeni düzenleme getirilmiştir.

"İMKB" 'nin kaldırılarak yerine "**Borsa İstanbul'un**" kurulmasının ekonomik hayatımız açısından ne tür yenilikler getirdiğine değinmemiz yerinde olacaktır.

1.4.6.2.Yeni Borsa Kanununun Getirdiği Yenilikler

Yeni SPK' nın ne tür yenilikler getirdiğini anlayabilmek için öncelikle neden böyle bir çalışma yapmaya ihtiyaç duyulduğunu açıklamamız yerinde olacaktır. Ülkemizin gerek borsalar konusunda gerekse sermaye piyasası konusunda Avrupa ülkelerine nazaran geride olduğunu söyleyebiliriz. Sermaye piyasası konusunda çıkarılan ilk kanun 1981 yılında çıkarılan 2499 sayılı SPK'dır. Yürürlüğe girdiği tarih itibariyle ülkemizde önemli bir boşluğu doldurmuş, hukuk sistemimize başta halka açık anonim ortaklıklar olmak üzere sermaye piyasası kurumları, sermaye piyasası suçları gibi pek çok kavramı kazandırmıştır. Ayrıca bu kanunla ülkemizde ilk bağımsız düzenleyici denetleyici kurumun kurulmasının yolu da açılmıştır.

O yıllarda önemli bir boşluğu dolduran 2499 sayılı SPK zaman içinde birçok kez değişikliklere uğramasına rağmen özellikle son on yılda ülkemizde yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak kendini yenileyememiş ve ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmiştir.

⁶⁷ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hukuki-cerceve>(10.06.2013)

Böylece ülkemizde sermaye piyasalarında yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak sermaye piyasası kanununda değişiklik yapmak elzem hale gelmiştir. Sonuç olarak Türkiye’de sermaye piyasalarının temelini oluşturan 2499 sayılı sermaye piyasası kanunu ve **İMKB** de dâhil olmak üzere menkul kıymet borsalarını düzenleyen 91 sayılı ‘**Menkul Kıymet Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**’, 6362 sayılı Sermaye Piyasası kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Sermaye Piyasaları alanındaki mevcut düzenlemelerin AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve Türk sermaye piyasalarının küresel pazarlara entegrasyonunu sağlayarak rekabet gücünün artırılması amacıyla, kanun koyucu bir reform olarak 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nu yürürlüğe konulmuş; Yasada, organize piyasaların kurulması konusunda liberal bir anlayışla birlikte İMKB’nin de Borsa İstanbul olarak yeniden yapılanması düzenlenmiştir. Yeni yasaya göre, borsalar, Sermaye Piyasası Kurulu’nun uygun görüşü üzerine kuruluşuna Bakanlar Kurulu tarafından izin verilen, sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulu’nca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin güvenilir, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işlem görmesini sağlamak üzere kurulan özel hukuk tüzel kişileri olarak düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, Borsa İstanbul A.Ş., paylarının bir kısmı Hazine’ye ait olan ve özel hukuk hükümlerine tabi bir anonim şirket olarak yapılandırılmıştır.⁶⁸

Borsa İstanbul Anonim Şirketi, Sermaye Piyasası Kanunu’nun 138’inci maddesi çerçevesinde, Yasanın yürürlüğe girdiği 30 Aralık 2012 tarihinde kurulmuş ve ticaret siciline tescil edilmiş, esas sözleşmesinin 3 Nisan 2013 tarihinde tescil edilmesiyle faaliyetine başlamıştır.

Şimdi yeni SPK ‘nun ülkemiz sermaye piyasası açısından ne tür yenilikler getirdiğine bakalım.

Bir bütün olarak bakıldığında, yeni Kanun’un hedefi AB standartları referans alınmak suretiyle, hem AB’de öngörülen yatırımcının korunmasına yönelik etkin koruma sisteminden yatırımcılarımızı yararlandırmak, hem 30 yıllık tecrübemizle ihtiyaç duyduğumuz piyasanın büyümesinin önündeki engelleri kaldırmak, hem de şirketlerimiz için alternatif finansman kaynakları oluşturmak ve aracılık sektörümüzün dünya ile rekabet edebilmesine imkân sağlamak olarak özetlenebilir.

6362 sayılı SPK ’nun, Türkiye’nin AB’ne katılım sürecinde müktesebat uyumuna katkı sağlamasının yanında, dünya ile entegre bir sermaye piyasası oluşturulmasına da önemli katkı sağlayacaktır.

Ayrıca yeni SPK ile şu değişiklikler yapılmıştır:

⁶⁸ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hukuki-cerceve>(15.06.2013)

1.Halka Açıklık Konusunda Yapılan Değişiklikler

Yürürlükten kaldırılan 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda bir anonim şirketin halka arz olunmuş sayılması konusundaki ortak sayısı ölçütü 250 ortak iken, 6362 sayılı Kanun ile bu konudaki ortak sayısı kriteri 500'e çıkarılıyor. Yeni kanunla halka açık ortaklıklar için getirilen bir diğer önemli yenilik de, halka açık ortaklıkların, kendi paylarını, TTK hükümlerine bağlı olmaksızın, kurul tarafından belirlenen şartlar çerçevesinde satın alabilmeleri ve rehin olarak kabul edebilmeleridir.

2.İhraççıların Sorumluluğunun Ağırlaştırılmasına Yönelik

Değişiklikler

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda ihraç veya halka arz olunacak sermaye piyasası araçları konusunda "kurul kaydına alınma" sitemi geçerli idi ancak 6362 sayılı Yeni Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının halka arz edilebilmesi veya borsada işlem görebilmesi konusunda, bu sistem değiştirilmekte "izah namenin kurulca onaylanması" sistemine geçilmektedir. Ayrıca yeni kanun ile Sermaye Piyasası Kurulu, satış süresi içinde satılmayan payların tamamının satın alınacağını ve bedellerinin ödeneceğinin ortaklığa karşı taahhüt edilmesini isteyebilir hale gelmiştir.

Sermaye Piyasası Kanun Taslağı'nda izah namenin gerçeğe uygunluğu konusunda halka arza aracılık eden aracı kurumların ihraççılarla birlikte müteselsil sorumluluğu esası getirilmişken, aracı kurumlarla ilgili bu düzenleme komisyonda ilgili düzenlemeden çıkarılmıştır. Yeni yasanın mevcut düzenlemeleri çerçevesinde, izah namede yer alan yanlış, yanıltıcı ve eksik bilgilerden kaynaklanan zararlardan ihraççılar sorumlu olacaklar.

Ayrıca paylarının nominal değeri, piyasa fiyatı veya defter değerinin altında olan borsa şirketleri, SPK'dan izin almak kaydı ile paylarını artık nominal değerinin altında bir fiyatla ihraç edebileceklerdir, bu düzenlemenin amacı, payları halen borsada nominal değerinin altında işlem gören şirketlerin finansal sorunlarının derinleşmesinin önlenmesidir.

3.Kâr Payı, Kâr Payı Avansı Ve Bağış Konusunda ki Değişiklikler

Yeni kanunla halka açık şirketlere yatırım yapan yatırımcıları etkileyecek nitelikteki önemli bir değişikliklerden biri, SPK 'nun temettü oranı belirlemesi uygulamasından artık vazgeçilmesi, buna göre halka açık şirketler, kârlarını genel kurulları tarafından belirlenecek kâr dağıtım politikaları çerçevesinde dağıtabileceklerdir. Yeni kanunla getirilen yeniliklerden biri "ayrılma hakkı". Söz konusu düzenleme, özellikle sık hisse senetlerinde elinde hisseleri olan orta ve küçük ölçekli yatırımcıları açısından son derece önemlidir.

Yeni kanunla ile getirilen bir başka düzenleme ise, de pay alım teklifi sonrası belirli bir pay oranına ulaşan ortaklara, kalan azınlığı "ortaklıktan çıkarma hakkı" ve pay alım teklifi sonrasında azınlık haline gelen pay sahiplerine paylarını ortaklığa "satma hakkı'nın yerine getirilmesidir.

Halka açık şirketlerde "kar payı", " kar payı avansı" ve "bağış" konusunda yeni düzenlemeler mevcut Yeni Kanun ile halka açık ortaklıklar, kârlarını genel kurulları tarafından belirlenecek kâr dağıtım politikaları çerçevesinde ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak dağıtacaklar. Kurul halka açık ortaklıkların kâr dağıtım politikalarına ilişkin olarak, benzer nitelikteki ortaklıklar bazında farklı esaslar belirleyebilecek. Ayrıca, kanunen ayrılması gereken yedek akçeler ve esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen kâr payı ayrılmadıkça başka yedek akçe ayrılmasına, ertesi yıla kâr aktarılmasına ve intifa senedi sahiplerine, yönetim kurulu üyelerine ve ortaklık çalışanlarına kârdan pay dağıtılmasına karar verilemeyeceği gibi, belirlenen kâr payı ödenmedikçe bu kişilere kârdan pay dağıtılmayacak.

Kanunda kar payı avansı konusunda önemli sınırlamalar mevcuttur. Bir hesap döneminde verilecek toplam kar payı avansı bir önceki yıla ait dönem karının yarısını aşamayacaktır. Önceki dönemde ödenen kar payı avansları mahsup edilmeden ilave kar payı dağıtılmasına karar verilemeyecektir. Yeni kanun, halka açık ortaklıklar tarafından bağış yapılabilmesi veya pay sahibi dışında ki kişilere kardan pay verilmesi için esas sözleşmede hüküm bulunması zorunluluğu getirilmektedir. Buda küçük yatırımcıyı koruma amaçlı yeni bir düzenlemedir.

4.Yatırımcıyı Korumaya Yönelik Yapılan Değişiklikler

Yeni kanunla kamuyu aydınlatma belgelerinden doğan sorumluluklar ağırlaştırılmış bulunmakta, ayrıca şirketlerin bildirmesi gereken özel durum açıklamalarının kapsamında genişletme yapılmış bulunmakta. Özel durumların açıklanmasından dolayı ilgililer hakkında müteselsil sorumluluk esası benimsenmiştir.

Ayrıca yeni kanunla yatırımcıları koruma amaçlı yapılan bir başka değişiklik de Yatırımcı Tazmin Merkezi'nin kurulmasıdır. Yine üst üste 5 yıl zarar eden anonim ortaklıklarda yapılacak ilk genel kurulda imtiyazların kaldırılacak olması da yeni kanunla yatırımcıları korumak amaçlı getirilen diğer bir yeniliktir. Bir diğer önemli nokta da örtülü kazanç aktarım yasağı eski kanuna göre daha detaylı olarak belirtilmiş bulunmasıdır.

Zorunlu pay alım teklifi düzenlemeleri genişletilmiş, çıkarma hakkı ve çıkma hakkı gibi gelişmiş hukuk sistemlerinde gördüğümüz müesseseler ilk defa hukukumuzda kazandırılmıştır.

“Ortaklıktan çıkarma hakkı” ile pay alım teklifi sonrası belirli bir pay oranına ulaşan kişi ya da grubun, şirketin yapısını değiştirme, halka açıklık statüsünden çıkma gibi niyetlerini küçük yatırımcının haklarını da koruyacak şekilde hayata geçirmesi sağlanmış, “satma hakkı” ile teklif sonrasında azınlık hale gelen pay sahiplerine, ortaklıkta kalma tercihlerini bir kez daha gözden geçirme imkânı verilmiştir.

5.Sermaye Piyasası Hususunda Yapılan Değişiklikler

SPK 'nda yapılan en önemli reformlardan bir diğeri ise sermaye piyasası faaliyetlerinin yeniden tanımlanması, yatırımcıya sunulan hizmetlerin kapsamının genişletilmesi, AB kıstasları çerçevesinde, Kurum odaklı düzenleme anlayışından faaliyet odaklı düzenleme anlayışına geçilmesidir. Bu kapsamda, sermaye piyasası faaliyetleri, parçalara ayrılarak düzenlenmiş, saklama, çok taraflı alım satım sistemlerinin işletilmesi, gibi pek çok yeni faaliyet türü düzenlenmiştir.

6.Denetim, Yaptırım Ve Para Cezaları Hususunda ki Değişiklikler

Kanun ile denetimin kapsamı genişletilmiş, Kuru'lun denetim yetkisini daha etkin kullanması sağlanmıştır. İlk kez, kanuna aykırı ihraçlar ile toplanan paraların iadesi için usul ve esaslar öngörülmüş, örtülü kazanç aktarımı yaptıkları tespit edilen şahısların aktardıkları tutarı şirkete iade etmelerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir.

Bu konuda yapılan değişikliklerden en önemlisi, Yeni Sermaye Piyasası Kanunu gereğince sulh ceza hâkiminin kararı üzerine gerekli yerlerde kolluk yardımı ile arama yapılabilecek olması. Aramada bulunan ve incelenmesine lüzum görülen defterler ve belgeler ayrıntılı bir tutanakla tespit olunacak ve yerinde incelemenin mümkün olmadığı hâllerde, muhafaza altına alınarak inceleme yapanın çalıştığı yere sevk edilecektir. Ayrıca kurul bilgi suistimali ve piyasa dolandırıcılığı suçunu işlediği yolunda makul şüphe bulunan gerçek veya tüzel kişiler ile tüzel kişilerin yetkilileri ile ilgili sermaye piyasası araçlarına ilişkin olarak bazı tedbirler geniş kapsamlı uygulayabilecektir.

Yeni kanun kapsamında kurul tarafından 20 bin Türk Lirası'ndan 250 bin Türk Lirası'na kadar idari para cezası verilebilecek. Ancak, yükümlülüğe aykırılık dolayısıyla menfaat temin edilmiş olması hâlinde verilecek idari para cezasının miktarı bu menfaatin iki katından az olamayacak.

Ayrıca "piyasa bozucu eylemler" tanımı ilk kez bu kanunla getirilmiş bulunmakta Kurulca belirlenen bu piyasa bozucu eylemleri gerçekleştiren kişilere 20 bin Türk Lirası'ndan 500 bin Türk Lirası'na kadar idari para cezası verilebilecek. Ancak, bu suretle menfaat temin edilmiş olması hâlinde verilecek idari para cezasının miktarı da bu menfaatin iki katından az olamayacak şekilde belirlenecek.

Görüldüğü gibi 6362 sayılı SPK ile sermaye piyasalarında birçok yenilik ve değişiklik yapılmış, birçok terim yeniden tanımlanmıştır. Ülkemiz borsasının ve sermaye piyasalarının uluslar arası borsalarla rekabet edebilmesi için gerekli adımlar atılmış ve yasal zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.4.6.3.Borsanın Genel Yapısı

Bu başlık altında borsa üyeleri ve yetkileri ile teminat ve kurtaj hakkında bilgi vereceğiz.

1.4.6.3.1.Borsa Üyeleri

Borsa piyasa ve pazarlarında işlem yapan üyeler ‘*aracı kurumlar, ticari bankalar ve yatırım ve kalkınma bankaları*’ olmak üzere üç grup altında toplanabilir. Aracı kurumların ticaret unvanlarında "menkul değerler" ya da "menkul kıymetler" ibarelerinden birinin yer alması gerekmektedir. Alım satım aracılığı, halka arza aracılık, repo-ters repo, portföy yöneticiliği ve yatırım danışmanlığı yetki belgelerinin tamamına sahip olan aracı kurumlar, ticaret unvanlarında "yatırım" ibaresini kullanabilirler.

Eski SPK ‘da borsa üyeleri dört madde de toplanmıştı. Yukarıda saydıklarımızda başka olarak borsa komisyoncuları da aracı kurumlar arasında zikredilmekteydi⁶⁹. Son yıllarda borsanın kısa sürede büyük gelişmeler göstermesi neticesinde SP Kurulu kurumsallaşmaya ağırlık vermiştir. Bunun sonucunda 1990 yılından sonra borsa komisyonculuğu kaldırılmıştır.⁷⁰

Borsada faaliyette bulunabilmek için ; yatırım ve kalkınma bankalarıyla diğer bankaların SPK’ dan izin almış olmaları, aracı kurumların borsa bankerliği belgesine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bankaların aşağıda ki şartlara haiz olması gerekmektedir.

a-Menkul kıymetler teşkilatı,
b-Bu birimin yeterli mekan ve donanıma sahip olması.

1.4.6.3.2.Borsa Üyelerinin Yetkileri

Sermaye Piyasası Kanunu ve tebliğlerinde belirtilen nitelikleri taşıyan ve Sermaye Piyasası Kurulu'nca yetkilendirilen aracı kuruluşlar sermaye piyasalarında faaliyet gösterebilir.

Borsa üyeleri borsada faaliyet gösterirken üç şekilde işlem yapabilirler. Bunlar:

- a-Kendi nam ve hesaplarına
- b-Kendi namına, başkası hesabına
- c-Başkası nam ve hesabına⁷¹

Aracı kurumların şube ve acenteleri Sermaye Piyasası Kurulu'nun onayına tabi iken, bankaların şube açmaları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun onayına tabidir. Borsa'ya SPK tarafından aracılık faaliyetinde bulunmak üzere yetki belgesi verilmiş olan aracı kuruluşlar üye olabilir.

⁶⁹ İslam açısından Borsa, Heyet, s.35.

⁷⁰ Kılınç, s.80.

⁷¹ İslam Açısından Borsa, s.36.

Borsa İstanbul'daki bütün pazar ve piyasalarda işlem yapma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, Borsa üyeleri birden fazla pazar ve piyasada faaliyet göstermek üzere yetkilendirilebilirler. Üyeler, Borsa İstanbul'da faaliyet gösterecekleri her bir piyasa için belirlenen teminatı yatırmalıdır. Üyelerin faaliyet gösterebilecekleri piyasalar aşağıda yer almaktadır:

. Pay Piyasası

- Gelişen İşletmeler Piyasası
- Borçlanma Araçları Piyasası
- Yurt Dışı Sermaye Piyasası Araçları Piyasası
- Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası
- Kıymetli Madenler ve Taşlar Piyasası

Borsa üyeleri, Borsa İstanbul pazar ve piyasalarında temsilcileri aracılığı ile işlem yapabilmektedir. Borsa, üye temsilcilerinin işlem yapacağı pazar ve piyasalara göre eğitim programları düzenlemektedir. Yalnızca eğitim programlarını başarı ile tamamlamış ve ilgili mevzuatta yer alan şartları taşıyan kişiler, üye temsilcisi olarak Borsa İstanbul pazar ve piyasalarında işlem yapabilirler.⁷²

Genel yönetmeliğin 9.maddesinde üyelerin görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1-Borsada kendisi nam ve hesabına, kendi namına başkası hesabına, başkası nam ve hesabına alım-satım yapmak,
- 2-İşlemlerinde iyi niyet kurallarına göre davranmak, borsa mevzuat ve disiplinine uymak,
- 3-Alım-satım emirlerini kabul etmediğinde müşterisine bilgi vermek,
- 4-Tarife dışı komisyon(kurtaj)almamak.⁷³

⁷² <http://borsaistanbul.com/araci-kuruluslar/yetkilendirme>(25.05.2013)

⁷³ Aba, s.40; Resmi Gazete24.06.2004tarih, sayı25502,İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Kotasyon Yönetmeliği. Borsa üyeleri borsada aracı olarak yaptıkları her işlem için kurtaj adı altında bir komisyon alırlar. (Kurtaj; tarifesi borsa yönetim kurulunun teklifi üzerine SPK' nun onayı ile belirlenir. Üyeler yukarıda da belirttiğimiz gibi belirlenmiş olan tarifenin dışında müşterilerinden her ne ad altında olursa olsun başkaca bir ücret alamazlar. Üyeler aldıkları ücretin %10' unu borsa hesabına yatırmak zorundadırlar)

1.4.6.4.Borsa

Yönetim Ve Organları

Borsa İstanbul AŞ. Esas sözleşmesi 3. Ve 5. Maddesinde borsa yönetim organları olarak yönetim kurulu ve genel kurul şu şeklide tanımlanmıştır.

1.4.6.4.1.Yönetim Kurulu

Borsa İstanbul aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanı olup, en yüksek icra amiri sıfatıyla şirketi sevke, idareye ve tek başına temsile ve ilzama yetkilidir.⁷⁴

1.4.6.4.1.1.Yönetim Kurulunun Yapısı

Şirketin işleri ve idaresi, Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde genel kurul tarafından seçilecek 9 (dokuz) üyeden oluşan bir yönetim kurulu tarafından yürütülür.⁷⁵Eski İMKB yönetmeliğinde yönetim kurulu 1 başkan ve dört üyeden oluşur deniliyorken yapılan değişiklikle bu sayı dokuza çıkarılmıştır.

Yönetim kurulunun 2 (iki) üyesi A Grubu, 4 (dört) üyesi B Grubu, 3 (üç) üyesi C Grubu pay sahiplerinin önerdiği adaylar arasından genel kurulca seçilir. Şu kadar ki, Şirket tarafından Kanunun 138 inci maddesi uyarınca ilgililere pay devrinin henüz tam olarak tamamlanmadığı durumda, seçimin yapıldığı tarihte C Grubu payların tamamı Şirketin kendisi adına kayıtlı olması halinde, bu gruba verilmiş olan aday önerme hakkı, B Grubu pay sahibi tarafından kullanılır. C Grubu pay sahiplerinin önerdiği adayların seçimi; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliğinin ve yatırım kuruluşlarının göstereceği adaylar arasından genel kurul tarafından gerçekleştirilir.

Seçilen yönetim kurulu üyeleri, seçimi izleyen ilk iş günü Sermaye Piyasası Kuruluna bildirilir.

1.4.6.4.1.2.Yönetim Kurulu Üyelerine İlişkin Şartlar

Sermaye Piyasası Kanununun 65.maddesinin altıncı fıkrasında yönetim kurulu üyesi olabilmenin şartları şöyle sıralanmaktadır:

9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre müflis olmaması, konkordato (iflas anlaşması) ilân etmiş olmaması ya da hakkında iflasın ertelenmesi kararı verilmiş olmaması, Kanunda yazılı suçlardan kesinleşmiş mahkûmiyetinin olmaması, 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı beş yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının

⁷⁴ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hukuki-cerceve>(12.05.2013)

⁷⁵ Borsa İstanbul AŞ. Esas Sözleşmesi, Md.8.

kötüye kullanılması, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, kaçakçılık, vergi kaçakçılığı veya haksız mal edinme suçlarından mahkûm olmaması, İşin gerektirdiği dürüstlük ve itibara sahip bulunması, Kanununun 65 inci maddesinin altıncı fıkrası uyarınca Sermaye Piyasası Kurulunca tespit edilecek tecrübe ve eğitim şartları saklı kalmak kaydı ile, işletme, iktisat, maliye, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, mühendislik, sermaye piyasaları veya bankacılık alanlarında lisans veya lisansüstü öğrenim görmüş ve en az on yıllık mesleki deneyim sahibi olması, gibi şartlar aranmaktadır.

Yönetim kurulu üyesi olabilmek için öngörülen bu şartlar yanında bu üyeler için bazı yasaklarda konmuştur. Bu yasaklar arasında yönetim kurulu üyeleri ile bunların eşleri ve velayeti altındaki çocuklarının şirket bünyesindeki piyasa, pazar, platform ve sistemler ile şirketin piyasa işleticisi olduğu başka borsaların piyasalarında alım-satım işlemi yapamamaları, özürsüz ve izinsiz şirket toplantılarına katılmamalarının yasaklanmış olması, özürsüz ve izinsiz olarak üst üste üç toplantıya katılmayan üyenin üyeliğinin düşmesi sayılabilir.

1.4.6.4.1.3. Yönetim Kurulu Üyeliklerinin Görev Süresi Ve Seçimi

Yönetim kurulu üyelerinin görev süresi 3(üç) yıldır. Görev süresi sona eren tekrar üyeliğe seçilebilir.

Herhangi bir sebeple bir üyelik boşalırsa, yönetim kurulu, boşalan üyeliğin varsa temsil ettiği grubun teklifi üzerine ilgili mevzuatta ve bu esas sözleşmede belirtilen nitelik ve şartları haiz birini, geçici olarak yönetim kurulu üyeliğine seçip ilk genel kurulun onayına sunar. Bu yolla seçilen üye, onaya sunulduğu genel kurul toplantısına kadar görev yapar ve onaylanması hâlinde sefelinin süresini tamamlar. Üyeliği boşalanın yönetim kurulu başkanı olması halinde ise, en geç bir ay içinde yönetim kurulu başkanı seçimi gündemiyle olağanüstü genel kurul yapılır.⁷⁶

Yönetim kurulu üyelerinde meydana gelen değişiklikler, değişikliği izleyen ilk iş günü Sermaye Piyasası Kuruluna bildirilir.

⁷⁶ Borsa İstanbul esas Sözleşmesi, üçüncü Bölüm, Madde, 3/9.

1.4.6.4.1.4.Yönetim Kurulunun Görev Ve Yetkileri

Bir şirketin yönetimi ve şirketin dışarıya karşı temsili görevi yönetim kurulu tarafından yerine getirilir. Yönetim kurulu ilgili mevzuat ve esas sözleşme hükümleri gereğince şirket adına bir takım iş ve işlemlerin yürütülmesinden sorumludur. Yönetim kurulunun bu görev ve yetkileri arasında şirket tarafından hazırlanan yönetmelikleri karara bağlamak ve şirketle ilgili mevzuatı uygulamak, borsada işlem yapma yetkisi için yapılan başvuruları değerlendirmek ve yetki vermek, gerektiğinde bu yetkileri iptal etmek, borsada ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları incelemek ve sonuçlandırmak, gerektiğinde borsada işlem yapan özel ya da tüzel kişilere disiplin cezası uygulamak, kotta kalma veya borsada işlem görme konusunda belirlenen kurallara ve bu amaçla alınan tedbirlere uymayanlara gerekli yaptırımları uygulamak, gerektiğinde sermaye piyasası araçlarını ve ürünleri kottan çıkarmak veya borsada işlem görmelerine son vermek, şirket bütçesini yapmak, gelir-gider tablosunu oluşturmak ve alım-satım işlemlerini yapmak sayılabilir.⁷⁷

Şüphesiz yönetim kurulunun görevlerinden en önemlisi Yönetim Kurulu Başkanı'nın önerisi ile Genel Müdürü; Genel Müdürü'n önerisi ile de müdür yardımcısını ve diğer müdürlerini atamasını yapmaktır.

1.4.6.4.2.Genel Kurul

Borsanın üst karar organı olan genel kurul borsa üyelerinden oluşur. Borsa üst kara organı olması, daha çok seçim ve yönetmelikler gibi borsa tüzel kişiliğinin gereksinimlerini giderme yönündedir.⁷⁸ Pay sahipleri şirket işlerine ilişkin haklarını genel kurulda kullanırlar.⁷⁹

Genel kurul, olağan ve olağanüstü toplanır. Olağan genel kurul, her faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde toplanır. Olağanüstü genel kurul ise, Şirket işlerinin gerektirdiği zamanlarda yönetim kurulu, Türk Ticaret Kanununda düzenlenen hallerde azlık pay sahipleri ya da gerek gördüğü hallerde gündemi de belirlenmek üzere Sermaye Piyasası Kurulunun daveti üzerine toplanır.⁸⁰

1. Katılım, Oy Kullanımı Ve Karar Nisabı

Genel kurul toplantılarına, yönetim kurulu tarafından düzenlenen hazır bulunanlar listesinde adı bulunan pay sahipleri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı temsilcisi, denetçi ve Sermaye Piyasası Kurulu yetkilileri katılabilir. Pay sahibi, genel kurul toplantılarına kendisi katılabileceği gibi pay sahibi olması zorunlu olmayan bir temsilci de yollayabilir. Temsilci aracılığıyla vekâleten oy kullanılmasında Gümrük ve Ticaret Bakanlığının konuya ilişkin düzenlemelerine uyulur.

⁷⁷ Borsa İstanbul Esas sözleşmesi, Üçüncü Bölüm, Madde 3/12;İslam Açısından Borsa, s.36;

⁷⁸ Çapanoğlu, Mustafa Birol; Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları Ve Menkul Kıymet Borsaları, Seçkin Yayıncılık, İstanbul,1993.s.183.

⁷⁹ Borsa İstanbul Esas Sözleşmesi, Beşinci Bölüm, Madde.2/1.

⁸⁰ Borsa İstanbul Esas Sözleşmesi, Beşinci Bölüm, Madde 21/2.

Şirketin genel kurul toplantılarına katılma hakkı bulunan hak sahipleri bu toplantılara, Türk Ticaret Kanununun 1527 nci maddesi uyarınca elektronik ortamda da katılabilir. Şirket, Anonim Şirketlerde Elektronik Ortamda Yapılacak Genel Kurullara İlişkin Yönetmelik hükümleri uyarınca hak sahiplerinin genel kurul toplantılarına elektronik ortamda katılmalarına, görüş açıklamalarına, öneride bulunmalarına ve oy kullanmalarına imkân tanıyacak elektronik genel kurul sistemini kurabileceği gibi bu amaç için oluşturulmuş sistemlerden de hizmet satın alabilir. Yapılacak tüm genel kurul toplantılarında esas sözleşmenin bu hükmü uyarınca, kurulmuş olan sistem üzerinden hak sahiplerinin ve temsilcilerinin, anılan Yönetmelik hükümlerinde belirtilen haklarını kullanabilmesi sağlanır.

Genel kurul toplantılarında, her pay sahibinin oy hakkı, sahip olduğu payların itibari değerleri toplamının, şirket sermayesinin itibari değerinin toplamına oranlanmasıyla hesaplanır.

Genel kurul toplantılarında oylar, katılanların kararı gereğince yazılı olarak veya el kaldırılarak kullanılır. Ancak, toplantıda hazır bulunan ve şirket sermayesinin en az yüzde kırkını temsil eden pay sahiplerinin veya temsilcilerinin isteği üzerine gizli oylama yapılır.

Şirket genel kurul toplantılarında, Türk Ticaret Kanununun 409 uncu maddesinde yazılı hususlar müzakere edilerek gerekli kararlar alınır. Karar nisabı, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabidir.

2.Genel Kurulunun Yönetimi

Genel kurul toplantıları, toplantı nisabının bulunduğu saptandıktan sonra Şirket yönetim kurulu başkanı veya yokluğu halinde vekili tarafından açılır.

Toplantı, genel kurulca seçilen ve pay sahibi sıfatını taşıması şart olmayan bir başkan, bir tutanak yazmanı ve bir oy toplama memurundan oluşan toplantı başkanlığı tarafından, Türk Ticaret Kanununun 419 uncu maddesi uyarınca yürürlüğe konulacak genel kurulun çalışma usul ve esaslarını belirleyen iç yönerge çerçevesinde yönetilir.

1.4.6.4.3.Denetleme Kurulu

Borsa idari olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlıdır. "Borsaların Gözetimi Ve Denetimi" başlığı altında borsaların işlem ve hesaplarının SP kurulunca denetlendiği bildirilmektedir. Bu denetimler 6362 sayılı SP kanunu ile genel yönetmeliğe göre⁸¹yapılacağı vurgulanmaktadır.

6362 sayılı SP Kanunu ve diğer kanunların sermaye piyasası ile ilgili hükümlerinin uygulanmasının ve her türlü sermaye piyasası faaliyet ve işlemlerinin denetimine meslek personeli yetkilidir. Bu yetki, Kurul Başkanı tarafından görevlendirilen meslek personeli tarafından kullanılır.

Kurul, denetim faaliyetlerine ilişkin önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmelerinde dikkate alınacak ölçütleri ve uygulama esaslarını belirler.

⁸¹ Resmi Gazete;Sayı18537.Tarih1984.Genel Yönetmelik.

Denetim faaliyeti, önemlilik ve öncelik ilkeleri ile risk değerlendirmeleri kapsamında Kurul Başkanı tarafından oluşturulacak program uyarınca yürütülür. Kurul Başkanı, oluşturulan program dışında incelenmesini gerekli gördüğü hususlarda program dışı denetim yaptırabilir.

Denetim, bu Kanun kapsamındaki tüm kurum ve kuruluş ile ilgili diğer gerçek ve tüzel

kişilerin bu Kanun ve ilgili diğer mevzuatın sermaye piyasasına ilişkin hükümleriyle ilgili faaliyet ve işlemlerini kapsar. Denetimle görevlendirilen personel, ilgili gerçek ve tüzel kişilerden bu Kanun ve ilgili diğer mevzuatın sermaye piyasasına ilişkin hükümleriyle ilgili görecekları bilgi ve belgeleri istemeye, bunların vergi ile ilgili kayıtları dâhil olmak üzere tüm defter ve belgeleri ile elektronik ortamda tutulanlar dâhil tüm kayıtlar ve sair bilgi ihtiva eden vasıtaları, bilgi sistemlerini incelemeye, bunlara erişimin sağlanmasını istemeye ve bunların örneklerini almaya, işlem ve hesaplarını denetlemeye, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, gerekli tutanakları düzenlemeye yetkilidir.

1.4.6.4.4. Komiteler

Yönetim kurulu, işlerin gidişini izlemek, kendisine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulamak veya Kanunda ve ilgili mevzuatta öngörülen amaçlarla içlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabilir.

Sermaye Piyasası Kurulu ve Borsa düzenlemeleri çerçevesinde kurulması gereken uyumsuzluk, disiplin, piyasa gibi konulara ilişkin komitelerin dışında, yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarının sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesi amacıyla yönetim kurulu bünyesinde Denetim Komitesi, Kurumsal Yönetim Komitesi ve Riskin Erken Saptanması Komitesi oluşturulur. Yönetim kurulunun yapılması gereği aday gösterme ve ücret konularında ayrı komiteler oluşturulmadığı takdirde, Kurumsal Yönetim Komitesi bu komitelerin görevlerini yerine getirir. Bu üç komitenin başkanları bağımsız yönetim kurulu üyeleri arasından seçilir. Bu komitelerde genel müdür görev alamaz.

Her borsada, bir başkan ve iki üyeden oluşan üç komite bulunur. Komitelerin ve komisyonların görev alanları, çalışma esasları ve hangi üyelerden oluşacağı yönetim kurulu tarafından belirlenir.⁸²

Borsalarda görev yapan komitelerden ilki denetleme komitesidir. Denetim komitesi şirketin finansal tablolarının niteliği ve doğruluğu konusunda yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilen gözetime yardımcı olmak, muhasebe sisteminin uygulanmasını ve verimliliğini izlemek, bağımsız dış denetim şirketinin atamasının ve bu şirketçe verilecek hizmetlerin ön onayını vermek, bağımsız denetçi ile Şirket arasındaki sözleşmeyi hazırlamak ve denetlemek, Şirketin bağımsız denetim sistemini, kontrol ve iç denetim mekanizmalarının işleyişini ve verimliliğini gözetmek konularında görev yapar.

⁸² Aba, s.42.

Borsalarda yer alan komitelerden ikincisi olan kurumsal yönetim komitesi ise şirkette kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmadığını, uygulanmıyor ise gerekçesini ve bu prensiplere tam olarak uymama dolayısıyla meydana gelen çıkar çatışmalarını tespit eder ve yönetim kuruluna kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirici tavsiyelerde bulunur.

Adı geçen bu komitelerden sonuncusu ise riskin erken saptanması komitesidir. Bu komite şirketin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşürebilecek risklerin erken teşhisi, tespit edilen risklerle ilgili gerekli önlemlerin uygulanması ve riskin yönetilmesi amacıyla çalışmalar yapar.

1.4.6.5.Borsa İstanbul'un Hukuki Dayanağı

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile Türkiye'de sermaye piyasalarının temelini oluşturan 2499 sayılı SPK ve İMKB başta olmak üzere menkul kıymet borsalarının yasal dayanağı olan 91 sayılı kanun hükmünde kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Türk Sermaye piyasalarının yasal çerçevesini, şu anda özellikle iki temel kanun -Sermaye Piyasası Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu- belirlemektedir.(Ayrıca Borsa İstanbul A.Ş.Esas Sözleşmesi)

1. 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu

8 kısım ve 149 maddeden oluşan bu kanun 06.12.2012 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸³ Türkiye'de Sermaye Piyasaları ile ilgili her türlü iş ve işlemin yapılmasında, borsaların kurulmasında, faaliyetlerinin denetlenmesinde, gerektiğinde ilgili hükümlere uymayanların cezalandırılmasında vs. bu kanun hükümleri uygulanır.

Sermaye Piyasaları alanındaki mevcut düzenlemelerin AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve Türk sermaye piyasalarının küresel pazarlara entegrasyonunu sağlayarak rekabet gücünü artırmak amacıyla, kanun koyucu bir reform olarak 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nu yürürlüğe koymuş, Yasada, organize piyasaların kurulması konusunda liberal bir anlayışla birlikte İMKB'nin de Borsa İstanbul olarak yeniden yapılanması düzenlenmiştir. Yeni yasaya göre, borsalar, Sermaye Piyasası Kurulu'nun uygun görüşü üzerine kuruluşuna Bakanlar Kurulu tarafından izin verilen, sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulu'nca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin güvenilir, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işlem görmesini sağlamak üzere kurulan özel hukuk tüzel kişileri olarak düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, Borsa İstanbul A.Ş. paylarının bir kısmı Hazine'ye ait olan ve özel hukuk hükümlerine tabi bir anonim şirket olarak yapılandırılmıştır.

⁸³ Sermaye Piyasası Kanunu,28513 Sayı Ve 06.12.2012 Tarihli Resmi Gazete.

Borsa İstanbul Anonim Şirketi, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 138'inci maddesi çerçevesinde, Yasanın yürürlüğe girdiği 30 Aralık 2012 tarihinde kurulmuş ve ticaret siciline tescil edilmiş, esas sözleşmesinin 3 Nisan 2013 tarihinde tescil edilmesiyle faaliyetine başlamıştır.⁸⁴

Bu kanun sekiz kısımdan oluşmuştur. Her bir kısım kendi arasında bölümlere ve maddeler ayrılmıştır. Bu sekiz bölüm şunlardır:

1-Genel Hükümler

2-Sermaye Piyasası Araçlarının İhracı, Kamunun Aydınlatılması Ve İhraçlara İlişkin Esaslar

3-Sermaye Piyasası Kanunları Ve Faaliyetleri

4-Sermaye Piyasasında Borsalar

5-Sermaye Piyasasında Denetim Ve Tedbirler

6-İdari Para Cezası Gerektiren Fiiller Ve Sermaye Piyasası Suçları

7-Sermaye Piyasası Kuruluna İlişkin Esaslar

8-Son Ve Geçici Maddeler

2.Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi

Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi 05 Nisan 2013 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁸⁵ Borsa İstanbul'un kuruluş ve işleyişini düzenleyen bu sözleşme yedi bölümden oluşmaktadır. Bu sözleşmede 6362 sayılı SPK kanunu temel alınarak kurulacak olan Borsa İstanbul'un kuruluşu, yönetim ve işleyişi, şirketin teşkilat yapısı gibi hususlar ayrıntılarıyla yer almıştır.

Sözleşmede bu kanun özel hükümleri çerçevesinde kurulacak borsanın bir anonim şirket olacağı,⁸⁶ bu şirketin unvanının "Borsa İstanbul A.Ş." olması⁸⁷ belirtilmektedir.

Şirketin amaç ve faaliyet konusu olarak "Kanun hükümleri ve ilgili mevzuat çerçevesinde, sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulunca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde, şeffaf, etkin, rekabetçi, dürüst ve istikrarlı bir ortamda alınıp satılabilmesini sağlamak, bunlara ilişkin alım-satım emirlerini sonuçlandırarak şekilde bir araya getirmek veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştırmak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere piyasalar, pazarlar, platformlar ve sistemler ile teşkilatlanmış diğer pazar yerleri oluşturmak, kurmak ve geliştirmek, bunları ve başka borsaları veyahut borsaların piyasalarını yönetmek ve/veya işletmektir" denmektedir.

⁸⁴ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hukuki-cerceve>(06.05.2013)

⁸⁵ Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi, Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi, 5 Nisan 2013.

⁸⁶ Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi, Kuruluş Bölümü, Madde 1.

⁸⁷ Borsa İstanbul A.Ş. Esas Sözleşmesi, Unvan Bölümü, Madde 2.

1.4.6.6. Bölüm Değerlendirmesi

Tarihimizde borsaların kuruluşu Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin dış borçlarının ödenebilmesi için batılı devletlerin baskısıyla 1866 yılında kurulan "Der sadet Tahvilat Borsası" ilk borsa olarak kabul edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1929 yılında çıkarılan 1447 sayılı "Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu" ile sermaye piyasalarının, "**İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**" adı altında organize olması sağlanmıştır.

Bugün ki manada modern borsamızın kuruluşu seksenli yıllara denk gelmektedir.02.10.1984 gün ve 84/8581 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe giren Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları hakkında yönetmelik gereğince 2499 sayılı SPK yayınlanmış ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası(İMKB)kurulmuştur.

Gelişen dünya şartlarına ayak uydurmak, Avrupa Birliği Müktesebatına uyumlu işleyiş sağlamak üzere 30 Aralık 2012 tarihinde 6362 sayılı SPK kanunu Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla 2499 sayılı SPK, 91 sayılı Kanun hükmünde kararname ile birlikte İMKB kaldırılmıştır. Bu kanunu 138.maddesi uyarınca İMKB yerine faaliyet göstermek üzere Borsa İstanbul A.Ş. kurulmuştur. Ülkemizde ki bütün borsa işlemleri bu kanun ile tek çatı altında toplanmıştır.

Günümüzde Borsa İstanbul dünyanın en önemli borsalarından biridir. İMKB 'nın faaliyete başladığı 1986 yılından itibaren hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Bununla birlikte halen hak ettiği büyüklüğe ulaştığı söylenemez. Borsa İstanbul'u daha iyi değerlendirmek için, diğer gelişmekte ve gelişmiş borsalarla birlikte ele almak yararlı olacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında Türkiye'nin yerine baktığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 1: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) İçin Çeşitli Büyüklük ve Oranlar (2010)⁸⁸

Gelişmekte Olan Ülke (GOÜ)	MAKROEKONOMİK VERİLER				MENKUL KIYMET BORSALARI		
	Kişi Başı GSYH (Dolar)	Büyüme Hızı %	Cari İşlemler Dengesinin GSYH'a Oranı (%)	Tahvil Stoku* / GSYH	Piyasa Kap. / GSYH	İşlem Hacmi / GSYH	Şirket Sayısı
Arjantin	9.138	9.16	0.89	0.16	0.07	0.01	106
Brezilya	10.816	7.49	-2.27	0.64	0.74	0.43	373

⁸⁸ Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, Komisyon, Anadolu üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir,2012, s.16.

Bulgaristan	6.334	0.15	-0.79	-	-	-	-
Çek Cumh.	18.288	2.32	-2.44	-	-	-	-
Estonya	14.836	3.11	3.57	-	-	-	-
Güney Afrika	7.158	2.78	-2.83	-	-	-	-
Macaristan	12.879	1.21	1.57	0.59	0.21	0.20	52
Malezya	8.423	7.16	11.82	1.01	1.72	0.51	956
Romanya	7.542	-1.27	-4.23	-	-	-	-
Rusya	10.437	3.96	4.88	-	-	-	-
Venezuela	9.960	-1.91	4.95	-	-	-	-
Türkiye	10.399	8.20	-6.55	0.31	0.41	0.56	339
GOÜ 2012 Ortalaması	10.518	3.5	0.7	0.5	0.65	0.34	365
Türkiye2001-2010 Yılı Ortalaması	7,116.35	3.70	-4.02	0.37	0.29	0.41	309
GOÜ 2001-2010 Yılı Ortalaması	7,246.95	3.69	-0.83	0.47	0.56	0.28	360

Tablo 1,1’de İMKB’nin içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik verileriyle menkul kıymet borsalarına ilişkin verileri görülmektedir. Tablo1.1 incelendiğinde görüleceği üzere ülkemiz, hem makroekonomik veriler hem de borsa verileri açısından birçok gelişmekte olan ülkenin gerisinde kalmaktadır. Ancak 2010 yılı verilerinin 2001-2010 dönemi ortalamalarına göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Buradan İMKB’nin bir gelişim içinde olduğu söylenebilir. Tablo 1,1’in son iki satırında ülkemizle diğer gelişmekte olan ülkelerin on yıllık ortalama değerleri verilmektedir.

İMKB’ye yönelik veriler ele alındığında işlem gören firma sayısı ve piyasa kapitalizasyon oranı açısından ülkemizin GOÜ ortalamasının gerisinde, işlem hacmi açısından ise daha ilerisinde olduğu görülmektedir. Bu ise İMKB’nin diğer GOÜ’ e göre likiditesinin daha yüksek olduğunu ifade eder.

Bazı gelişmiş ülke borsalarıyla ülkemiz borsasının piyasa değerlerine baktığımızda ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır:

Tablo 2: Bazı Gelişmiş Ülke Borsaları ve İMKB'nin Piyasa Değerleri İle İlgili Veriler (2010)

Sıra No	Borsa	Ülke	Piyasa Değeri (Milyar \$)	Piyasa Değeri Payı(%)	Piyasa Değeri/GSYH
1	New York Borsası	ABD	13.394	24.4	91
2	Nasdaq	ABD	3.889	7.1	27
3	Tokyo Borsası	Japonya	3.828	7.0	70
4	Londra Borsası Grubu	İngiltere, İtalya	3.613	6.6	84
5	Euronext	Hollanda, Belçika, Fransa, Portekiz	2.930	5.3	72
6	Şanghai Borsası	Çin	2.716	4.9	46
7	Hong Kong Borsası	Hong Kong	2.711	4.9	1205
8	TSX Grubu	Kanada	2.170	4.0	138
9	Bombay Borsası	Hindistan	1.632	3.0	106
10	BM& F BOVESPA	Brezilya	1.546	2.8	74
11	İMKB	Türkiye	308	0.6	42
12	TOPLAM	-	54.884	100	94

Tablo.2 ' de⁸⁹ İMKB ve bazı büyük borsalarla ilgili olarak; piyasa değerleri, piyasa değeri payları ve GSYH'nin bir oranı olarak piyasa değerleri verilmektedir. Borsalarla ilgili veriler, İMKB 'nin da üyesi olduğu Dünya Borsalar Federasyonuna (World Federation of Exchanges-WFE) üye 59 ülkenin 54 borsasına aittir.

2010 yılında dünyada toplam piyasa değerinin %70'ini ilk 10 borsa oluşturmuştur. NYSE ile Nasdaq toplamda 17 trilyon \$'lık bir piyasa değerine sahiptir. Avrupa'nın en büyüğü ise 3,6 trilyon \$ piyasa değeri ile toplam piyasa değeri içinde %7 payı bulunan Londra Borsası Grubudur. 2010 yılında piyasa değeri sıralamasında İMKB 28. olmuştur.⁹⁰

Dünya borsalarını değerlendirirken bu borsalarda yapılan hisse senedi işlemlerine ve bu hisse senedi işlemlerinin dünya üzerinde yapılan toplam işlemler içersindeki payına bakmamız yerinde olacaktır. Aşağıda ki tabloda (Tablo:3) borsaların hisse senedi işlem hacimleri verilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere

⁸⁹ <http://www.tspakb.org.tr/tr/Default.aspx?tabid=155>(10/05/2013)

⁹⁰ Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, s.21.

ABD’den iki borsanın işlem hacmi %48’dir. Bu iki borsanın toplam işlem hacmi, WFE üyesi diğer borsaların toplam işlem hacmine çok yakındır. Bu dönem içinde 426 milyar \$ olan İMKB sıralamada 19. olmuştur.

Tablo 3: Bazı Gelişmiş Ülke Borsaları ve İMKB’nin İşlem Hacmi İle İlgili Veriler (2010)⁹¹

Sıra No	Borsa	Hisse Senedi Hacmi (Milyar \$)	Hisse Senedi Hacmi Payı (%)	Hisse Senedi Hacmi /Piyasa Değeri
1	New York Borsası	17.796	28.2	133
2	Nasdaq	12.659	20.01	325
3	Şanghai Borsası	4.496	7.1	166
4	Tokyo Borsası	3.788	6.0	99
5	Şenzhen Borsası	3.573	5.7	272
6	Londra Borsası	2.741	4.3	76
7	Euronext	2.018	3.2	69
8	Deutsche Börse	1.628	2.6	114
9	Kore Borsası	1.607	2.5	147
10	Hong Kong Borsası	1.496	2.4	55
11	İMKB	426	0.7	138
1	TOPLAM	63.091	100	115

Tablodan da görüleceği üzere ülkemiz borsasının hisse senedi hacmi %0.7 ‘ dir. Aynı şekilde Türkiye borsasının hisse senedi hacmi 426 milyar dolar olmuşken New York Borsası’nın hisse senedi hacmi 17.796 milyar dolar olmuştur ki bu rakam ülkemiz borsasının yaklaşık 41 katıdır.

Ülkemiz her ne kadar ekonomik-iktisadi alanda kalkınmasını sürdürse de daha kat edecek çok mesafesi olduğu muhakkaktır. Son yapılan yasal düzenlemeler ile İMKB kaldırılarak yerine Borsa İstanbul kurulmuş ve tüm borsalar tek çatı altında toplanmıştır. Borsamızın dünya borsalarıyla rekabet edebilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve 63623 sayılı SPK kanunu ile birçok yeni düzenleme yapılmıştır. Yapılan bu reform hareketleri ile İstanbul şehrinin özellikle ülkemizin borsa üssü olması amaçlanmaktadır. Ancak rakamlardan da anlaşılacağı üzere dünya borsalarıyla rekabet edebilmemiz ve devletler muvazenesinde hak ettiğimiz yere ulaşabilmemiz için daha çok yolumuzun olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

⁹¹ Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, s.16.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU'NDA VE TÜRK TİCARET KANUNU'NDA ŞİRKETLER VE ANONİM ORTAKLIKLAR

İslam Hukuku'nun borsaya bakışını doğru değerlendirebilmemiz için borsanın ne tür bir şirket olduğunu belirlememiz gerekecektir. Zira borsalar birçok kişinin bir araya gelmesiyle teşekkül etmiş bir anonim şirkettir.⁹²Biz, son bölümde borsa hakkında ki İslam hukukçularının görüşlerini doğru değerlendirebilmek için çalışmamıza bu bölümü ekledik. Zira yukarıda borsa İstanbul'un bir anonim şirket olduğundan bahsettik. O zaman Klasik kaynaklarımızda şirket ya da anonim ortaklıklar ne şekilde geçmektedir? İlk dönem İslam uleması ortaklık konusuna nasıl yaklaşmıştır? Biz bu bölümde İslam hukukunda ortaklıklar konusuna değinecek ve ortaklık çeşitlerini sıralayacağız. Böylece günümüz anonim ortaklıklarının klasik doktrinde ki hangi ortaklığa benzediğini tespit edebilecek ve daha sağlıklı bir görüş bildirebileceğiz.

Bugün bizler çek, senet, poliçe gibi kavramların ilk olarak Batıda ortaya çıktığını ve bize oradan geçtiğini dolayısıyla bizlere uzak uygulamalar olduğunu zannetsek de bu çok da doğru değildir. Hatta ticari senetlerin tarihi İslam'ın ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Ticari senetlerle işlem yapılması ilk defa ikinci halife Hz.Ömer (Ö.23/643)devrinde görülmektedir.

Mısır'ın fethinden sonra tüccarlara ait hububatla dolu gemiler Mısır'dan Mekke'ye (Cidde Limanı) gönderilir. Bu gemiler, henüz denizde iken Hz.Ömer, Mekkeli tüccarlara gemideki yükleri için çek ve poliçe verir. Hatta tüccarlar daha gemide ki yükü almadan bu poliçe ve çekleri ciro ederek ticari işlemlerinde kullanmışlardır.⁹³

Hz.Ömer (r.a.)dönemine ait bir başka örnekte şöyledir: Halife Ömer döneminde Medine'de kıtlık hüküm sürmektedir. Hz.Ömer'de Mısır Valisi Amr b.el-As'a (Ö.61/680) bir mektup göndermiş ve Medine'ye hububat göndermesini istemiştir. Valinin göndermiş olduğu yiyecekler daha Medine'ye ulaşmadan sak denilen çekler düzenlenerek hak sahiplerine dağıtılmıştır. Bu çeklerin üzerinde kime ait olduğu ve aynı değeri temsil eden yazılı miktarda hurma ya da hububat yazılıydı. Zamanla bu çekler halka arasında elden ele dolaşmaya ve hatta ticareti yapılmaya başlanmıştır. Öyle ki Hâkim b.Hizam adlı sahabi bu belgelerin ticaretinde yüz bin dinar kazanmıştır.

⁹² ‘Şirketin Unvanı ‘Borsa İstanbul Anonim Şirkettir’. Borsa İstanbul Anonim Şirketi Esas Sözleşmesi, 1.Bölüm Madde 2, http://borsaistanbul.com/datum/ilgili_dosyalar_tr/Borsa_Istanbul_AS_Esas_Sozlesme.pdf,(18.12.2013)

⁹³ İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri, Heyet, Türkmen Yayınevi, İstanbul,1992,s.280.

Her ne kadar Hz.Ömer Hâkim'e bu parayı iade edeceksin dese de Hâkim alan aldı satan sattı diyerek bunu reddetmiş ve parayı iade etmemiştir.⁹⁴Hz.Ömer'in bu çekleri yasaklamasının nedeni satın alınan bir malın kabzedilmeden önce satılmasının İslam Hukuku'nda yasak olması olarak gösterilmiştir.

Daha sonra ki yıllarda da İslam coğrafyasında ticari senetlerle işlem yapılması devam etmiştir. Abbasiler döneminde bir çeşit havale-kredi mektubu olan '**Süfreceler**' ve '**Saklar**'(Borç Senedi) ödemelerde kullanılan yöntemlerden birisiydi. Mısır'dan Bağdat'a büyük meblağlar bu yöntemle havale ediliyordu.⁹⁵

Ancak ilerleyen yıllarda Mervan b. Hakem 'in (Ö.65/685) halifeliği döneminde senet ticaretinin yasaklandığını görmekteyiz. Mervan'ın bu yasağı için şöyle bir olay nakledilmektedir.

Ebu Hureyre Mervan'a giderek '*Sen faiz ticaretini helal kıldın*' demiştir. Mervan '*Ben ne yapmışım*'? diye sorduğunda Ebu Hureyre '*Sen sak(sened) satışını helal kılmışsın. Hal bu ki Resulullah kabzedilmeden önce yiyecek satışını yasaklamıştır*' dedi. Bunun üzerine Mervan halka hitab ederek sakların ticaretini yasaklamıştır. Süleyman b.Yesar(Ö.93/711) '*muhafızların halkın elinde ki sakları topladığını gördüm*' demektedir.⁹⁶

Burada bahsi geçen senetlerin memurlara verilen maaş senetleri olduğu ve üzerlerinde '*Falana şu kadar zahire ya da para verilsin*' şeklinde yazıldığı belirtilmektedir. Bu senedi alan memurların daha senette yazılı olan şeyi teslim almadan sattığı ve bu işlemin yasaklandığı belirtilmektedir.⁹⁷

Osmanlı Dönemi'nde de buna benzer uygulamaların olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan sonra itibari olarak bir kısım değerler verdiği hisse senetleri veya kâğıt üzerinde girdiği taahhütlerle halktan para topladığı bilinmektedir. Bu kâğıtlar üzerinde'' *Bu kâğıtlar karşılığı devlet şu kadar altını ödemeyi kabul eder*'' yazmaktaydı.⁹⁸

Yukarıda ki örneklerden de anlaşılacağı üzere çek, senet, poliçe gibi ekonomi kavramlarıyla Müslümanların tanışması hiçte yeni değildir. Bugün ekser çoğunluk bu kavramların çok sonraları batıda ortaya çıktığını ve bizlere oradan geçtiğini iddia etsekte bu çokta doğru değildir.

Çek senet gibi kavramaların yanı sıra şirketlerin ortaya çıkışı da İslam'ın ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır.

⁹⁴ İslam Hukukunda Borsa, s.133.

⁹⁵ İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri, s.281.

⁹⁶ Sahih-i Müslim Ve Tercemesi, (Terc.Mehmet Sofuoğlu), İrfan Yayınları, İstanbul, 1988, Buyu 40/1529.s.25.

⁹⁷ Canan; İbrahim, Kütübi Sitte Muhtasarı Tercüme Ve Şerhi,1.Baskı , Akçağ Yayıncılık, Ankara, 1988,III, s.33.

⁹⁸ Döndüren; Hamdi, Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul,2. Baskı, 1993,s.38.

2.1.İslâm Hukuku'nda Şirketler

İslâm helal olan kazanç yollarını kabul ve teşvik etmiş, insanlar arasında yardımlaşmayı yok eden ve helal olmayan kazanç yollarını ise yasaklamıştır. İslam hukukunda şirketler hukuku ‘*Karşılıklı rıza, adalet ve maslahat*’ prensipleri üzerine bina edilmiştir. İslam hukukunda bütün akitlerde asl olan helal oluşturmaktır.⁹⁹Bütün insanlar kazanç elde etmek için meşru yollardan olan ticaret, ziraat ya da sanat alanından birinde çalışır. Ancak gerek mali gerekse bireysel ihtiyaçlar diğer inanlarla işbirliği yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu işbirliği çoğu zaman birden çok insanın bir araya gelerek emek ya da sermayelerini birleştirerek oluşturdukları ortaklıklar ya da şirketler şeklinde olmaktadır. İslam fakihleri ‘*Şirket tüccarların âdeti üzere akdolunur*’¹⁰⁰ diyerek şirketlerin oluşumunda ticaretin kendi kurallarının esas olduğu vurgulanmaktadır.

2.1.1.Şirketin Kelime Manası Ve Tarifi

Arapça kökenli bir kelime olan şirket kelimesi ‘*eş-Şerika ya da eş-Şirka*’ şeklinde kullanılmaktadır.¹⁰¹ Kelime olarak iki ortağın sermaye ve emeklerini birbirine katmaları, mirasta, ganimette, alım-satımda birine ortak(şerik)olmaları, iki hissenin birbirine ayrılmayacak şekilde karışması ve karıştırılması anlamına gelmektedir. Fıkıhta birden fazla kimselere bir şeyin ait olması ve onların bu şeyle başkalarından ayrılmış olmalarıdır.¹⁰²Mesela bir at iki kişi arasında müşterek olduğu zaman atın sahipleri, bu iki kişidir ve bu iki kişi ata sahip olmaları yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Şu halde şirket:

Bir mal(sermaye)da, bir işte, bir kârda veya sermaye ile işte ve kârda en az iki kişinin ihtiyari veya gayri ihtiyari bir şekilde ortak olmalarıdır.¹⁰³

Her ne kadar klasik Fıkıhçılar şirketi yukarıda ki gibi açıklasalar da asıl şirket akit ile meydana gelen ortaklıktır. Böyle bir akitle meydana gelen şirkette sermayeler birbirine karışmamış olsa da ıstılahen şirket kurulmuş sayılır. Şu halde bir fıkıh terimi olarak şirket, iki ya da daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşmaları ve ortaya çıkabilecek zarara da katlanmaları şartıyla kurdukları ortaklıktır.¹⁰⁴ Şafililer ise şirketi; ‘*iki ve daha fazla kimse için bir şeyde şüyyü’ yoluyla hakkın sabit olmasıdır*’ şeklinde açıklamaktadırlar.¹⁰⁵

⁹⁹ Karaman, Hayrettin; Akid Meselesi, TDVİA, İstanbul,1988,II,251.

¹⁰⁰ Vehbe Zuhayli; İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, Tercüme Heyet, Feza Yayıncılık, İstanbul,1994,VI, s.143.

¹⁰¹ Şekerci; Osman, İslam Şirketler Hukuku, Marifet Yayınları, İstanbul,1981.s.84.

¹⁰² Mecelle, Madde 1045.

¹⁰³ Bilmen; Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2011, VII,63/43.

¹⁰⁴ İbnü'l-Hümmam; V,s.2;Döndüren, Hamdi; Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali, İstanbul,1993,s.406; Bilmen, Ömer Nasuhi; Hukuk-u İslamiye ve İstilahat-ı Fıkıhiyye Kamusu, İstanbul,1967,VII. s.79.

¹⁰⁵ Eş-Şirbini; Muğni'l-Muhtac, Miraç Yayınları,(Trc. Soner Duman)İstanbul,1995, II, s.211.

Mecellede ise şirket ‘‘Şirket akdi, iki ve daha fazla kimse arasında sermaye ve menfaat ortak olmak üzere şirket sözleşmesinden ibarettir’’¹⁰⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

İslam Dini’nde ortaklığın meşruluğu Kur’an, Sünnet ve İcma delilleriyle sabittir. Ancak şurası bir gerçektir ki İslam Hukuku’nun temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet, şirketler konusunda diğer bazı hukuki konularda olduğu gibi detaya inmemiş, sadece akdi münasebetler için geçerli ortak hükümleri vazedmiştir. Şirketlerin çeşitleri, kuruluş ve işleyişleri ile ilgili olarak değişen ve gelişen şartlara göre yeniden düzenlenmesini ise içtihadı bırakmıştır.

Şimdi Kur’an, Sünnet ve İcma da şirket konusunun nasıl geçtiğini, İslam Hukuku’nun temel kaynaklarının bu kavramı nasıl kullandığını kısaca görelim.

2.1.2.İslâm Hukuku’nda Şirketlerin Hukuki Dayanağı

İslâm hukukunun temel kaynakları olan Kur’an, sünnet ve İcma da şirketlerin meşruluğuna dair hükümler mevcut mudur? İslâm hukukunun temel kaynaklarında şirketlerle ilgili ne tür düzenlemeler vardır? Bu bölümde bu soruların cevaplarını vermeye çalışacağız.

2.1.2.1.Kur’an-ı Kerim’de Şirket

İslam Hukuku’nun birinci kaynağı Kur’an-ı Kerim’dir. Hazreti Peygamber Mekke’de iken inen ayetler genelde inançla ilgili olan ayetlerdi ki bunlara Mekki ayetler denmektedir. Medine’de inen ve Medeni ayetler olarak adlandırılan ayetlerde ise birçok hukuki esaslar, aile ve devletin tanzimi, Müslümanların sulh ve savaş hali gibi durumları yer almaktadır. Medine’de İslam Devleti tam olarak teşekkül ettiği için Medine’de inen ayetler muamelatla ilgili birçok hükmü içine almaktadır.¹⁰⁷ Mali muamelelerin esaslarını adalet ve hakkaniyete uygun olarak belirleyen Yüce Allah(c.c) bütün ekonomik faaliyetlerde temel norm olarak alınan şu hükmü bildirmiştir: ‘‘Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda –karşılıklı rıza durumu hariç- haksızlıkla yemeyin. Haram ile kendinizi mahvetmeyin’’¹⁰⁸ Bu ayette geçen karşılıklı rızadan kasıt ticarettir.

Kur’an’da şirket(ortak) kelimesinin geçtiği ayetler şunlardır: ‘‘ Bunda ana bir kardeşler birden fazla iseler üçte bir ortaklırlar’’¹⁰⁹ Bu ayette her ne kadar ‘‘Şüreka’’lafzıyla ortaklık kastedilmekte ise de bu ayet miras ortaklığını ifade etmektedir.

¹⁰⁶ Mecelle, Madde:1329.

¹⁰⁷ Ebu Zehra; İslam Hukuk Metodolojisi,(Türkçesi Abdulkadir Şener),Ankara,1973,s.86-87.

¹⁰⁸ Nisa,4/29.

¹⁰⁹ Nisa,4/12.

Bir başka ayette ise ‘‘Davut andolsun ki, senin koyununun kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçılardan çoğu birbirinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna’’¹¹⁰ buyrulmaktadır. Ortaklığın zorluklarından ve ortakların çoğunun diğerinin hakkını gasp ettiğinden bahseden bu ayette geçen ‘‘Hulet’’ lafzını Taberi ‘‘Şürekâ’’ manasında almıştır.¹¹¹Bu ayetin mülk ve akit şirketlerinin cevazına delil olamayacağını, bunun Hz.Davut’un dini hakkında bir haber olduğunu, Müslümanları bağlamayacağını söyleyenler varsa da öncekilerin hukukunun bizim içinde geçerli olduğu fikri(şer’u men gablena)yaygındır.¹¹²

Bu ayet, Hz.Davut(as) zamanında ki insanlarca ortaklığın zamanın şartlarıncaya uygulana gelen bir muamele olduğunun ve böyle bir işlemin insanlığın ilk devirlerinden beri uygulandığının bir delilidir.

Kur’an-ı Kerim’de bu ve bunun gibi mali işlemleri düzenleyen ayetler külli ve genel hükmündedir. Klasik kaynaklarımızda sürekli şirket konusuna delil teşkil etmesi bakımından bu iki ayet vurgulanmaktadır. Bu ayetlerde ki mefhum mücerret olarak bir ortaklıktan bahsetmektedir. Ancak şirket konusuna ait teferruatlı bir bilgiye Kur’anı Kerim’de rastlayamıyoruz. İslam Hukuku kaynaklarından ikincisi olan Sünnette ise şirket konusu ile ilgili daha geniş bilgilere rastlamaktayız.

2.1.2.2.Sünnette Şirket

Hazreti Peygamberden Kur’an-ı Kerim dışında sadır olan söz, fiil ve takrirlere sünnet denilmektedir. Peygamber Efendimizden şirketin hukukiliğine delalet teşkil eden gerek sözlü gerekse takriri olarak birçok sünnet(hadis) nakledilmiştir.

Hz.Peygamber(sav)’in şirketler hakkında ki düzenlemelerine geçmeden önce o dönem Arap yarımadasının ticari durumuna bakmamız yerinde olacaktır. Zira İslamiyet’ten önce cahiliye döneminde de şirket kavramı insanlar tarafından bilinmekteydi. O dönemin insanları ticari sahada mallarının belli oranlarıyla ortaklık kurup uzak beldelere gönderiyorlardı. Özellikle Mekke halkının büyük çoğunluğu tüccarlık yaparak geçimini sağlıyordu. Bu tüccarlar ticari ortaklıklar kurarak Yemen ve Şam taraflarına kervanlar gönderiyorlardı. Hz. Peygamber’ in’de gençken amcasıyla birlikte bu kervanlara katıldığı bilinmektedir.¹¹³

¹¹⁰ Sa’d,38/24.

¹¹¹ Taberi; Ebi Cafer, Muhammed b. Cerir,(310/922),Camiu’l Beyan an Te’vili Kur’an(Tc.Hasan Karakaya, Kerim Aytekin), Hisar Yayınları, İstanbul, 1996, c.12, s.145.

¹¹² Ebu Zehra, Muhammed; İslam Hukuku Metodolojisi,(Trc. Abdulkadir Şener) 5.Baskı, Fecir Yayınları, Ankara, 1990, s.293.

¹¹³ İbnü’l-Esir, İzzüddin Ebi’l Hasen Muhammed b. Muhammed b. Abdilvahid, el-Kamilü fi’-Tarih,(Trc. Heyet),Hikmet Yayınevi, İstanbul, 2008,II, s.39.

Hız. Peygamber(sav)'in gönderildiği dönemde, Mekke, Arabistan yarımadasında önemli bir ticaret merkeziydi. Hatta Arap panayırlarının en büyüklerinden birisi olan ‘‘Ukaz’’ panayıru Mekke’de Arafat yakınlarında kuruluyordu.¹¹⁴Böylece Mekke'nin uluslararası piyasalarda etkin bir konuma sahip olması Mekkeli tüccarları Mekke dışında da ticaret yapmaya zorluyordu. Öyle ki Mekkeli tüccarlar Taif, Hire ve Yemen'den yabancı sermayedarlarla o günün şartlarına göre dev sermayeli çok uluslu ticari şirketler kurmuşlardı.¹¹⁵Hız. Peygamber Hicaz yöresinde insanların kurduğu bu ortaklıkları takdir etmiştir.(onaylamıştır)

Hız. Peygamber(sav)'in ticaretin bu denli güçlü olduğu bir coğrafyada buna kayıtsız kalması beklenemezdi. Şirketlerin ve ortaklık kurmanın cevaz olduğuna dair birçok hadisi şerif nakledilmiştir.

Ebu Hureyre'nin (Ö.58/677) naklettiği kutsi bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: ‘‘Aziz ve celil olan Allah şöyle buyuruyor ki: iki ortak birbirlerine hıyanet etmedikleri sürece, üçüncüsü benim. Eğer birbirlerine ihanet ederlerse, ben aralarından çekilirim’’.¹¹⁶Bu kutsi hadis, şirketin meşruluğunu bildirmekte ve onu teşvik etmektedir.

Şevkani bu hadise dayanak, ortakların birbirine yardımda bulunduğu, birbirlerinin hak ve hukuklarını gözetip birbirine ihanet etmediği müddetçe Allah'ın onların mallarına bereket katacağını ifade etmektedir.¹¹⁷

Hız. Peygamber(sav) (a.s.)insanların ortaklık yoluyla dayanışmalarını kabul ve teşvik etmiştir. Hatta bir sözünde ‘ ‘Allah'ın kudret eli, ortaklar birbirlerine hıyanet etmedikleri sürece, onların üzerindedir’’ buyurmaktadır.¹¹⁸

Hız. Peygamber(sav)'in kendisi de cahiliye döneminde ortaklık yapmıştır. Kendisiyle ortaklık kurduğu Saib İbn Mace'de geçen hadiste şöyle demektedir: ‘‘Sen benim cahiliyede ortağımdın. Sen ortakların en hayırlısı idin. Muhalefet edip benimle kargaşa çıkarmaz, mücadele etmezdin’’.¹¹⁹

Bu hadis Hız .Peygamber'in insanlarla ortaklık yaptığına ve böyle bir muamelenin insanların ihtiyaçlarına cevaz vermek adına gerekli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ancak bu olayın nübüvvetten önce gerçekleştiğini söylemekte yarar var.

¹¹⁴ Hamidullah, Muhammed;(Trc. Salih Tuğ) İslam Peygamberi, İrfan Yayınları, İstanbul,1990,II, s.946.

¹¹⁵ Kallek; Cengiz, Hız. Peygamber Devrinde Devlet Ve Piyasa, Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul,1992,s.16

¹¹⁶ Sünen-i Ebu Davut Terceme ve Şerhi(Trc.Necati Yeniçel,Hüseyin Kayapınar),Şamil Yayınevi, İstanbul 1991, c.12, Babu'sşirket, 26/3383, s.427.

¹¹⁷ Şevkani; Muhammed b.Ali Muhammed, Neylü'l Evtar min Ehadisi Seyyidü'l-Ahyar,(I-XIII),Beyrut, ts. V,s.297.

¹¹⁸ Mevsili, Mecmüddin Abdullah; el-ihiyar li Ta'lili Muhtar,Pamuk Yayınları, İstanbul,Kitabu-şŞirket, s.358.

¹¹⁹ Sünen-i İbn Mace, Tercemesi Ve Şerhi, Trc.Haydar Hatipoğlu, İstanbul, 1992, Kitabü-tticarat, 2287,s.329.

Hız. Peygamber ‘‘üç şey vardır ki bereket onlardadır: Vadeli satış, mukarada denilen ortaklık(Mudarabe) ve ev için arpa ile buğdayın karışımları.’’¹²⁰ buyurarak ortaklığı teşvik etmiştir.

Yukarıda zikrettiğimiz hadislerden ortaklık ve ticaretin İslamiyet öncesi Araplar arasında yaygın olduğu hatta Resulullah’ında bu ortaklıklardan yaptığı anlaşılmalıdır. İslamiyet’in gelmesinden sonra Allah Resulü bu ticaretin İslam’a aykırı olanlarını iptal etmiş ve yasaklamış, İslamiyet’in ruhuna aykırı olmayan, yardımlaşma ve dayanışmayı özendirilen uygulamaları ise tahrir ve teşvik etmiştir.

Kur’an ve sünnette ki nasslardan anlaşıldığına göre ortaklık müessesesi mevcut hukuki müesseseler arasında önemi bir yer işgal etmektedir. Malların ve üretiminin artması, insanların sermayelerini değerlendirip daha çok gelir elde etmeleriyle beraber ticari hayatta bir canlılıkta sağlanmaktadır.¹²¹

2.1.2.3.İcmâ’da Şirket

İcmâ; Hız. Peygamber(sav)’den sonraki bir çağda herhangi bir işin hukuki(şer’i) hükmü üzerinde İslam Müçtehitleri’nin birleşmesidir.¹²²İslam Hukuku’nun üçüncü kaynağı olan İcmada şirketler ile ilgili hükümler mevcuttur. İslam Fukahası şirketin caiz olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Ancak şirketlerin türleri konusunda değişik görüşler ortaya çıkmıştır.

Hız.Peygamber(sav) dönemi dâhil ondan sonra gelen dönemlerde devam ettiği ve hiçbir fıkıhçının bunu inkâr etmediği kaynaklarımızda bildirilmektedir.¹²³İbn Kudame Müslümanlar ortaklığın meşru olduğunda ittifak(icma) etmişlerdir, demektedir.¹²⁴

Ticaretin ve ortaklığın meşruluğunu akli yönden ele aldığımızda İslam’ın insan hayatının devamı için zaruri ihtiyaçların karşılanmasını teşvik ettiğini görmekteyiz. İslami hükümlerin gerçekleştirmeye çalıştığı ve dini nassların bildirdiği maslahat, beş şeyin korunmasını hedeflemektedir. Bunlar: Din, can, akıl, nesil, maldır. Görüleceği üzere malın korunması İslam’ da önemle vurgulanmaktadır. Emegın veya sermayenin ya da emekle birlikte sermayenin birleşmesi neticesinde verimli bir iş sahası oluşacağı için İslam bunu kişinin ve toplumun çıkarına görmüştür. Günümüzün gelişen iş hacmi, büyük sermaye ve ihtisasa duyulan ihtiyaç, Müslümanların emeklerini, ihtisaslarını ve sermayelerini yan yana getirmeleri dinin, neslin, malın korunması ve geliştirilmesi için zaruret haline gelmiştir. Klasik kaynaklarımızda mudârabe, musâkat,muzarâ’a , murabaha bu yüzden zaruri olarak görülmektedir.¹²⁵

¹²⁰ Sünen-i İbn Mace,2289, s.332.

¹²¹ Köse; Murtaza, İslam Hukuku’nda Anonim Ortaklıklar, Yeni akademi Yayınları, İzmir,2006,s.107.

¹²² Pezdevi; Usül, İstanbul,1308,III, s.227.

¹²³ Serahsi; Ebu Bekir Muhammed b.Ahmet b. Ebi Sehl, el-Mebsut, Beyrut, 1986, s.151.

¹²⁴ İbn Kudame; Ebi Muhammed Abdillâh İbn Ahmed, Beyrut, 1972, c.5, s.781.

¹²⁵ Şekerci; Osman, s.89.

Binaenaleyh meşru bir şekilde kurulan şirket, İslam Hukuku'nun Müslümanlardan beklediği yardımlaşma ve dayanışma esasları için gereklidir, diyebiliriz.

Sonuç olarak Hazreti peygamber devrinden itibaren İslam'ın hâkim olduğu bütün dönemlerde şirket ve ortaklığın yapıla gelen bir uygulama olduğu ve hiçbir dönemde yasaklanmadığı aşikârdır. Her dönemde İslam âlimleri ortaklığın yapılmasını onaylayarak ya da susarak meşruluğunda "İcmaa" etmişlerdir. Zaten İslam'ın Müslümanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmiş olması ve dine aykırı olmadığı sürece kolaylaştırıcılığı tercih etmesi de bunu gerektirmektedir.

2.1.3. İslâm Hukuku'nda Şirket Çeşitleri

İslam Hukuku ile ilgili kaynaklara baktığımızda şirketlerle ilgili teferruatlı bilgilere rastlamaktayız. Özellikle Mebsut, Bedai ve Muğni gibi eserlerde konuyla ilgili olarak geniş ve sistematik bilgiler bulmak mümkündür. Şirketlerin hukuka uygunluğunun Kur'an, Sünnet ve İcmaa ile sabit olduğunu yukarıda belirtmiştik.¹²⁶ Dolayısıyla kaynaklarımızda şirketlerin hukukiliği ile ilgili herhangi bir tartışma yoktur. Ancak fıkıh kitaplarında şirketlerin çeşitleri konusunda bazı farklılıkların olduğu görülmektedir.

Her ne kadar bazı değişik tasnifler olsa da genelde şirketler mülk ve akit şirketi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹²⁷ Hanefi mezhebinin hemen bütün kaynakları şirketleri mülk ve akit şirketi olarak ikiye ayırmaktadır.¹²⁸

Mülk şirketi ihtiyari ve cebri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Akit şirketi ise mufâvaza, inan, sanayi ve vücuh şirketi olmak üzere dörde ayrılır.¹²⁹ Bunların yanı sıra emek ve sermaye ortaklığı olan mudarebe ortaklığı ile Müzâraat (ziraat ortaklığı) ve Müsâkât (Bağ-bahçe ortaklığı) ortaklıklarının ise müstakil olarak işlendiğini görmekteyiz. Ancak bu taksimat değişik kaynaklarda farklılık arz etmektedir. Bazı Hanefi fıkıhçıları akit şirketlerini "emval, amal, vücüh" şirketi olmak üzere üçe ayırmaktadırlar. Bu üç şirketin her birinin "Mufavada ve inan şirketi" kısımları vardır.

Şimdi bu şirket çeşitlerini sırasıyla açıklamaya çalışalım.

¹²⁶ İbn Münzir; Muhammed b. İbrahim, el-İcma, Beyrut, 1987, s.108.

¹²⁷ Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne, Beyrut, (I-III) 1992, III, s.294.

¹²⁸ Serahsi; X, s.51.

¹²⁹ Kasani, Alauddin Ebi Bekir b. Mesut; Bedâiu's-Sanai fi Tertibi's-Şerâit, Beyrut, VI, s.56.

2.1.3.1.Mülk Şirketi

İki ve daha çok kişinin şirket akdi olmaksızın bir ayn'ı birlikte mülk olarak edinmeleri sonucunda meydana gelen bir ortaklık türüdür. Bu ortaklık, bir mala ortak olmak gibi ihtiyari bir hukuki tasarruf veya bir mala ortaklaşa varis olmak gibi kendi iradeleri dışında fakat yine hukuki bir hadise sonucunda doğmuştur. Bu ortaklık türünde ortaklar, ortaklık konusu malı sermaye yapmak ve üzerinden kar elde etmek üzere bir akit yapmamışlardır.¹³⁰

Mülk şirketi Mecelle'de şu şekilde tanımlanmaktadır: ''Esbabı temellükten olan iştirak ve ittihad ve kabul-u vasiyet ve tevarüs gibi bir sebeple yahut halt ve ihtilat-ı emval ile yani malları yek diğere kabil-i temyiz ve tefrik olmayacak surette karıştırmak veyahut mallar ol surette yek diğere karışmak ile bir şeyin birden ziyade kimseler beyninde müşterek yani ol şeyin onlara mahsus olmasıdır: ''¹³¹

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere mülk ortaklığı mülk edinme vasıtalarından olan satın alma, hibe, vasiyeti kabul, tevarüs gibi bir sebeple yahut malları ayrılması mümkün olmayacak bir şekilde karıştırmak ya da malları birbiriyle karıştırmak suretiyle bir şeyin (bir malın) birden çok kimse arasında müşterek olmasıyla gerçekleşir. Bunu maddeler halinde sıralarsak, müşterek mülkiyetin meydana gelmesi şu durumlarda gerçekleşir:

a-Satın alma: iki ya da daha çok kişi bir malı beraber satın alırsa bu mal aralarında müşterek olur.

b-Hibe: Bir mal iki ve-veya daha çok kişiye hibe eldir bu kişilerde hibeyi kabul ederlerse, bu mal aralarında müşterek olur.

c-Vasiyyet: Bir mal iki ya da daha fazla kişiye vasiyet yoluyla bırakılır bu kişilerde vasiyeti kabul ederlerse, bu mal bu kişiler arasında müşterek olur.

d-Miras: Birden çok kişiye bırakılan mal bu kişiler arasında müşterek mülkiyeti doğurur.

e-Malların karıştırılması: İki kişi mesela zahirelerini birbirine karıştırırsa ya da çuvallar delinerek zahireler birbirine karışırsa bu kişiler arasında adı geçen zahire üzerinde müşterek mülkiyet oluşur.¹³²

Hz. Peygamber döneminde de bir malda ki müştereklik (miras yoluyla ya da koyun sürülerinin karıştırılması şeklinde)biliniyordu. Bu mevzu daha sonraki dönemlerde şirket bahsi altında yer almıştır. Ancak bu ortaklık türünün akit şirketinin dışında kaldığına bilginler ittifak etmişlerdir. Zira ister isteyerek isterse zorla olsun mülk şirketinin temelini iki kişinin mallarını birbirine karıştırmasıyla gerçekleştirmektedir. Oysaki akit şirketinin temelini icab ve kabul oluşturmaktadır. Mülk şirketinin oluşmasında böyle bir icab ve kabul bulunmamaktadır.¹³³

¹³⁰ Karaman;Hayrettin,Ana Hatlarıyla İslam Hukuku, Ensar Neşriyat, İstanbul,1987,III,s..280.

¹³¹ Mecelle, Md.82.

¹³² Mecelle, mad.1060;Kasani, VII, s.351.

¹³³ Şekercî; Osman, s.129.

Yukarıda bahsettiğimiz şekillerde oluşan mülk ortaklığı tarafların iradesinin ihtiyari ya da cebri olması yönüyle ikiye ayrılmaktadır:

1-İhtiyari: Ortakların kendi fiilleri ve istekleriyle gerçekleşen ortaklıktır.

2-Cebri: Ortakların kendi fiillerinin dışında meydana gelen ortaklıktır.

İhtiyari ortaklık, birden çok kişinin kendi iradeleriyle bir şey satın almaları veya kendilerine hibe veya vasiyet yoluyla bırakılan bir şeyi kabul etmeleri sonucunda meydana gelen ortaklıktır.¹³⁴

Cebri ortaklık ise birden fazla kimselere her hangi bir şeyin miras kalmasıyla aralarında meydana gelen ortaklık gibi kişilerin iradeleri dışında vücut bulan ortaklıktır.¹³⁵

Mülk ortaklığı müşterekliğe konu olan malın çeşidine göre de ikiye ayrılır¹³⁶:

1-Şirketi Ayn: Muayyen, mevcut malda meydana gelen ortaklıktır.¹³⁷

2-Şirketi Deyn: Herhangi bir alacakta meydana gelen ortaklıktır.¹³⁸

Kişi, sahip olduğu malı dilediği gibi tasarruf edebileceği gibi ortaklarda müşterek malda ittifakla diledikleri gibi tasarrufta bulunabilirler. Böyle bir durumda ortaklar birbirlerinin ‘*Vekili*’ değildirler. Vekil olsaydı müşterek malda dilediği gibi tek başına tasarrufta bulunabilirdi. Ancak taraflardan biri ortağının izni olmadan ortağının payında tasarrufta bulunamaz.¹³⁹ Vekili olmadığı için ortaklık malında tasarrufu caiz değildir. Bu ortaklık da ortakların birbirinin malında ve payında tasarrufu ancak vekâlet veya velayet yoluyla mümkündür. Ortaklar kendi payı hususunda her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahiptirler. Ancak karışık olan malda, her ne kadar kendisinin de payı olsa bile diğer ortağın izni olmadan satamaz. Çünkü böyle bir durumda hata yapılması ve diğer ortağın zarara uğraması riski vardır.

Müşterek malı ortaklar müştereken kullanabilirler ve ortağın rızasını almak suretiyle malı kiraya verebilirler. Rızası alınmayan ortak, ortağının tasarrufuna engel olma hakkına sahiptir.¹⁴⁰

Ortaklığa konu olan malların gelirleri ise ortaklar arasında hisseleri oranında pay edilir. Herhangi bir ortağa hissesinden fazla veya az pay vermek asla doğru olmaz.¹⁴¹

¹³⁴ Kasani; VI, s.56.

¹³⁵ Serahsi; XI, s.151;Kasani; VI, s.56.

¹³⁶ Mecelle, mad.1066.

¹³⁷ Mecel, mad.1067

¹³⁸ Mecelle, mad.1068.

¹³⁹ Kasani, VI, s.65.

¹⁴⁰ Mecelle, mad.1070.

¹⁴¹ Mecelle, mad.1073.

Hissedarlardan biri diğer ortağını hissesini satması, kiraya vermesi veya kendi hissesini alması konusunda zorlayamaz. Çünkü bu gibi muamelelerde rıza şarttır. Ancak ortaklığa konu olan mal birbirinden ayrılması mümkün olan bir şeyle malda taksimat yapılarak hisseler paylaşılır. O zaman her bir hissedar payına düşen hisseyi satmaya hak kazanmış olur.

Mülk şirketi medeni kanunda ki müşterek mülkiyetle benzerlik göstermektedir. Medeni kanunda müşterek mülkiyet “ Birden ziyade kimseler şayan bir şeye malik olur ve hisseleri bilfiil taksim edilmemiş bulunursa, onlar o şeyin hissedarlarıdır” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴²

Şimdiye kadar yaptığımız açıklamalar neticesinde klasik fıkıh kitaplarında açıklanan mülk şirketinin günümüzde ki şirketlerle her hangi bir ilgisinin olmadığı görülmektedir. Zira mülk şirketinde ortaklar kendi hisselerine düşen payda istedikleri gibi tasarrufta bulunabilmekte ancak birbirlerinin hissesinde tasarrufta bulunabilmeleri ise ortağının iznine bırakılmaktadır..

2.1.3.2.Akit Şirketi

Akit şirketi “İki ya da daha fazla kimseler arasında, sermaye ve kârı müşterek olmak üzere akd-i şirketten ibarettir”¹⁴³ şeklinde tarif edilmektedir. Mecellede geçen bu tarif Hanefî fukahası tarafından da benimsenmiş ve kullanılmıştır. Ancak bu tarif şirketlerin yapısı düşünüldüğünde yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek niteliktedir. Zira tarifte sermaye ile kastedilen nakit para ya da para yerine geçebilen bir şey kastedilmektedir. Oysaki ileride bahsedeceğimiz gibi şirketler sadece para ve para cinsinden şeylerle değil başka şeylerle de kurulabilmektedir. Amal şirketleri emek, vucûh şirketleri ise kredi üzerine kurulmuştur. Mülteka şarihlerinden Şeyhzade akit şirketini “iki ortağın kendi aralarında asl ve kar üzerinde yaptıkları bir akitten ibarettir”¹⁴⁴ şeklinde tarif etmektedir. Burada ki ‘asl’ dan kasıt para olabileceği gibi iş ve kredi de olabilir. Tarifden de anlaşılacağı üzere her bir ortak şirketi meydana getirecek olan, kredi, iş ve sermayeden birine katılmak zorundadır.

Akit şirketleri mutlak eşitlik gözetilerek kurulan sermaye ortaklığı “Mufavaza” ile mutlak eşitlik üzerine kurulmayan sermaye ortaklığı olan “İnan” olmak başlıca iki kısma ayrılır.

Mufâvada şirketi, ortakların, sermaye olacak mallarını ortaya koyduklarında hisselerinin eşit olması ve şirket kârının da aralarında eşit paylaşılması şartıyla kurulur. Bu çeşit şirketin oldukça zor bulunabileceğini belirten Mecelle, Mufâvada şirketine örnek olarak, babalarından kalan mirası, ortak olarak sermaye yapan ve kârı, zararı eşit paylaşacak olan kardeşlerin şirketini

¹⁴² MK, mad.623.

¹⁴³ Mecelle, mad.1329.

¹⁴⁴ Köse; s.126;Şekerci; s.132.

göstermektedir. Şayet kurulan şirkette hisselerde eşitlik olmayıp kar, zarar eşit paylaşılmayacaksa bu durumda kurulan şirket ‘İnan’ şirketi olmaktadır.¹⁴⁵

Kurulan şirket, ister inan ister mufâvada olsun, ortaya konan şey(akdin mevzuu) bakımından bu şirket türleri de kendi arasında mal(emvâl),emek ve iş (âmâl) ve kredi(vucûh) şirketi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi İslam Fukahası şirketlerin caizliği konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak şirketlerin çeşitleri konusunda birbirlerinden farklı düşünmektedirler. Hanefiler ile diğer mezhepler arasında fark olduğu gibi Hanefilerin kendi arasında da farklar mevcuttur. Biz en çok tercih edilen görüşleri tercih ettik.

2.1.3.2.1.Mufâvada Şirketi

Mufâvada Arapça ‘fevd’ kelimesinden gelmektedir ki bu kelime bir işi başkasına bırakmak, ‘el-Fevdî’ ise eşit ve başkanı olmayan toplum, eşit olmak, her şeye eşit şekilde iştirak etmek gibi manalara gelir.¹⁴⁶ Mufâvada ortaklığı ‘Ortakların kendi aralarında tasarrufta, malda, kârda, hem şirketin başlangıcında hem de devami esnasında tam bir eşitliğin olması şartıyla, şirket sermayesi olabilecek mallarını ve paralarını katarak sermaye miktarlarının ve kârdaki oranlarının eşit olması şartıyla kurdukları şirkettir’.¹⁴⁷ Mufâvada ortaklığına şu Hadis delil getirilmektedir: ‘Mufâvada ortaklığı yapınız. Çünkü en büyük bereket ondadır’.¹⁴⁸ Ancak İbn Hümmam gibi bazı âlimler bu hadisin zayıf olduğunu ve onunla amel edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁴⁹

İmam Malik ‘Mufâvadayı bilmiyorum’¹⁵⁰ diyerek bu şirket türünü kabul etmemiştir. İmam Şafi ise ‘Dünyada fasit bir akit varsa oda Mufâvadadır’ diyerek bu şirket türünü kumar gibi gördüğünü belirtmiştir.¹⁵¹ Bu şirket türünde her bir ortağa gerek gıyabında gerekse huzurunda tasarruf yetkisi verdiği için Şafii her bir ortağın kendi malından gelen kâra diğerini ortak etmesi aldatmadır ve caiz değildir, demektedir. Mufâvada şirketini caiz görmeyenler bu şirket türünün sıhhatine bir delil bulunmadığını dolayısıyla şer’i bir delili olmadan ortaklık kurulamayacağını ileri sürmüşlerdir. Yukarıda zikredilen hadisin ise ‘Garib’ olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁵²

¹⁴⁵ Mecelle, mad.1331.

¹⁴⁶ İbn Manzur, Lisan, VII, s.440.

¹⁴⁷ el-Haskafi, ed-Durru'l-Müntega, İstanbul,1309.c.1,s.725.

¹⁴⁸ Serahsi, XI, s.153;Kasani, VI, s.58.

¹⁴⁹ İbnü'l Hümmam, VI, s.158.

¹⁵⁰ Serahsi, XI, s.152.

¹⁵¹ Şafii, el-Umm, Terceme Ve Şerhi, (Trc.Musa Özdemir)Buruc Yayınları, İstanbul, c.8,2011,s.109.

¹⁵² İbn Rüşd,Bidayetü'l Müçtehid,Mısır,1329,II,s.212.

Hanefiler mufâvada şirketini caiz görmüşlerdir.¹⁵³ Delil olarak da yukarıda belirttiğimiz hadisi getirmişlerdir. Hanefiler şayet bu hadis kabul edilmezse o zamanda mufâvada şirketi örfen caizdir demektedirler.¹⁵⁴ Mufâvada şirketine cevaz veren fukaha arasında Süfyani Servi, Evzai, İbn Ebi Leyla gibi müçtehitler de vardır.¹⁵⁵ Zemahşeri Mufâvada şirketine karşı çıkmamanın, ticaret kapısını kapatmak olduğunu söylemektedir.¹⁵⁶

Her ne kadar hakkında ki nasslar tenkide açıksa da insanların yıllardır süregelen teamülü bu şirketin mevcudiyetine ve örfen kabul gördüğüne işaret etmektedir. Üstelik her şirket türünün şeriatta karşılığını bulmakta mümkün değildir.

Mufâvada şirketi, sermayenin artması ve kâr temini için en iyi yollardan birisidir. İnsanların böyle bir şirkete ihtiyaçları olduğu bir vakiydir. Hadis olarak zikrettiğimiz bu ifade ortaklığı teşvik etmekte ve ortaklığın bereketinden bahsetmesi bakımından önemlidir

Bu ortaklık türünde ortaklar arasında tam bir eşitlik şartı bulunduğu için bir Müslüman olmayan birisiyle Mufâvada şirketi kuramaz.¹⁵⁷

Mufâvada şirketinde tam bir ortaklık şartı başlangıçta arandığı gibi sonrasında da aranmaktadır. Bu yüzden ortaklardan birisinin sermayesi artsa veya eksilse o zaman Mufâvada şirketi inan şirketine dönüşür.¹⁵⁸

2.1.3.2.2. İnân Şirketi

el-İnan kelimesi Arapça el-inn'den türemiştir. el-Inn ise, birinin önüne çıkmak görünmek manasına gelmektedir.¹⁵⁹

İnân şirketinin ıstılahi manasına gelecek olursak; fıkıh kitaplarında birçok tarif yapılmakla birlikte şöyle bir ortak tarif ortaya çıkmıştır: "iki ve daha çok kişinin sermaye koyarak ticaret yapmak ve elde edilecek kârı aralarında paylaşmak üzere kurdukları şirkettir"¹⁶⁰ Burada sermayelerin eşit olması gerekmediği gibi kârında sermaye oranlarına göre paylaşılması şart değildir. Ancak ortaklar zarara sermayeleri oranında katlanırlar.

İnân şirketi, sermaye ve kâr eşitliği aranmaması gibi daha müsait şartları ihtiva ettiği için tatbikatta daha fazla rağbet görmüş ve bütün İslâm Hukukçuları tarafından kabul görmüştür.¹⁶¹

¹⁵³ İbn Abidin, Terceme Ve Şerhi, s.178; Sünen-i İbn Mace; c.6,Ticaret,S.328,

¹⁵⁴ Köse, s.129.

¹⁵⁵ İbn Münzir; Muhammed b.İbrahim, el-İşraf alâ Mezâhibi Ehli'l İlm,(I-III),Beyrut,1993,II,s.81.

¹⁵⁶ Zemahşeri;Ebul Kasım Carullah Muhammed b. Ömer,Ruûsu'l Mesail, Beyrut,1987,s.327.

¹⁵⁷ Kasani, VI, s.61.

¹⁵⁸ Bilmen, VII, s.99.

¹⁵⁹ Araplar atın yularına "İnan" derler. Binek hayvanına binen kişi bir eliyle yuları(inan) tutarken diğer eliyle de başka bir iş yapmaktadır. İşte bu ortaklık türünde ortaklardan her biri sermaye yularının bir kısmın arkadaşına bıraktığı için bu ismi almıştır.(Kasani, VII, s.3534, Şekerci, s.198.)

¹⁶⁰ Döndüren, Hamdi; Ticaret ve İktisat İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul,2010,s.417.

¹⁶¹ Kasani, VI, s.62; Şekerci, Osman; İslam Şirketler Hukuku, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981,s.197;Ali Haydar, Dureru'l Hukkam Şerhi Mecelleti'l Ahkam, İstanbul, 1330, s.245;

Hal bu ki Mufâvada şirketinde öngörülen katı eşitlik prensibi yerine getirilmesi zor durum olduğu için uygulanma şansını pek bulamamıştır.

İnân şirketinde ortaklar birbirlerinin yalnızca vekili sayılırlar, kefil sayılmazlar. Bu yüzden ticaret izni verilmiş küçük çocuk gibi, kefil olması geçerli sayılmayan birisi de inân şirketi ortağı olabilir.

İnân ortaklığı her çeşit ticaret yapmak üzere genel olabileceği gibi tekstil, demir, inşaat malzemesi, taneli bitkiler gibi bazı ticaret türüne de özel olabilir. Aynı zamanda Müslümanla gayri müslim arasında da inân şirketi kurulabilir. Çünkü daha öncede belirttiğimiz gibi bu ortaklıkta eşitlik şartı aranmamaktadır.¹⁶²

2.1.3.2.1. İnân Ortaklığının Esasları

İnan ortaklığının esasları şunlardır:

1.Ortakların Şirkette Çalışması Şartı

İnân şirketinde ortaklardan birisinin veya hepsinin şirkette çalışması şart koşulabilir. Mesela iki kişi belli bir sermaye ile ortaklık kursalar, işleri birisinin yürütmesini diğerinin işlere hiç karışmamasını kararlaştırsalar bu caizdir. Ancak çalışmanın bizzat gerçekleşmiş olması gerekmez. Sözleşmede çalışmanın şart koşulması yeterlidir.¹⁶³

2.Kârın Paylaşılması

İnân şirketinde kâr sermaye oranına göre eşit yahut farklı olabilir. İmam Züfer (ö.158/775) dışında ki Hanefiler şirkette çalışan ortağın daha fazla kâr almasını kabul etmişlerdir. Hatta bütün ortaklar çalışsa bile aralarında ustalık, sanat, beceriklilik konusunda farklılık olabileceği için kârın bu özellikler dikkate alınarak paylaşılması mümkündür. Bu konuyla ilgili olarak bir Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Kâr, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre paylaşılır. Zararın tazmini ise sermaye oranlarına göre olur"¹⁶⁴.

İmam Züfer ile Şafii, Maliki, Zahiri, İmamiyye mezhepleri diğer Hanefi Fukahasının aksine, inân şirketinin sahih olması için kâr ve zararın anaparada ki paylara göre paylaşılması gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre kâr anaparanın geliri, zarar ise aynı şekilde anaparanın eksilmesidir. Bu ikisi de anapara miktarına göre olur. Yani kâr zarara benzemektedir.¹⁶⁵

¹⁶² Kasani, VI, s.62

¹⁶³ Şekerci, s.202.

¹⁶⁴ Zuhayli, VI, s.91;Mevsili, III,s.16.

¹⁶⁵ Döndüren, s.419.

3.Şirket Malında Tasarruf

Înân ortaklığında ortaklardan her biri şirkete ait ticaret malını satma hakkına sahiptir. Çünkü onlar bu konuda birbirinin vekili olup mal alım-satımı konusunda birbirlerine de izin vermiş sayılırlar. Her bir ortak mutlak satış yetkisi sebebiyle şirket malını peşin veya vadeli satabilir. Hanbelîler Hanefîler gibi vadeli ve peşin satabileceğini benimsemişken Şafilere göre ortaklardan her biri sadece peşin satış yapabilir. Ancak vadeli satış yapamaz.¹⁶⁶

Ortaklar aldanma sayılmayan ölçüde az veya çok değerle satış yapabilirler. Ancak çok aldanma halinde satış geçersiz olur. Çünkü satış yapmaktan amaç kâr elde etmektir. Bu yüzden çok aldanma satıştan istisnâ edilmiştir.

Elinde peşin para veya ölçü ya da tartı ile satılan buğday, arpa, zeytinyağı gibi mislî karşılık bulunan bir ortak peşin veya vadeli olarak şirket adına mal satın alabilir. Çünkü o, satın almaya vekil sayılır. Vekilde peşin ve veresiye alış-veriş yapabilir. Bu ortağın elinde satış bedelini ödemeye yetecek para ve mislî mal olduğundan alış-verişi caizdir. Şayet elinde satış bedelini ödemeye yetecek kadar para veya mislî mal bulunmadan veresiye bir şey almış olsaydı aldığı şey şirket hesabına değil kendi namı hesabına olurdu. Zira şirket adına borçlanma özel yetki verilmedikçe caiz değildir.¹⁶⁷

2.1.3.2.2.2.Ortakların Şirket Sermayesini Kullanma Şekilleri

İnan ortaklığında, ortaklar şirket sermayesini diğer ortak olmaksızın tek başına değişik şekillerde kullanabilir. Ancak ortaklardan her birinin diğerinin izni ya da haberi olamadan şirket malını ya da sermayesini kullanabilmesi bazı şartlara bağlanmıştır . Bu şartları şöyle özetleyebiliriz.

Bu şartlardan ilki şirket malını bidâa veya vedîa yoluyla kullandırmaktır. Bidâa; kârdan bir pay almaksızın şirket sermayesini çalıştırıp dönem sonunda anaparayı ve tüm kârı şirkete vermektir. ¹⁶⁸Bir ortak şirket sermayesinden bir bölümünü başkasına bidâa yoluyla verebilir. Bir şirket ortağı, maaşla adam çalıştırabildiğine göre, ücretsiz olarak şirkete kazanç sağlayacak olana öncelikle sermaye verebilmelidir. Yine bir ortak şirket malını emanet(vedîa)olarak da bırakabilir. Zira emanet bırakmak tüccar adetlerindedir.¹⁶⁹

Bidâa muamelesi özellikle vakıf bünyesindeki nakit paraları işletip elde edilecek kârın vakfın gayesine uygun olarak kullanılması amacıyla başvuru olan bir yoldur. Hanefî müçtehitlerinden İmam Züfer altın veya gümüş para vakfedildiği takdirde bunun geçerli olduğunu; bu paranın vakıf mütevellisi tarafından bidâa veya mudarebe yoluyla işletilerek elde edilecek kârın (rihb)vakfın hayır işlerine

¹⁶⁶ Zuhayli, s.818.

¹⁶⁷ Kasanî, VI, s.68;ibn Abidin, III, s.337.

¹⁶⁸ Bilmen, VI, s.91.

¹⁶⁹ Aba, s.79

vakfedilmesi gerektiği şeklinde içtihat etmiştir.¹⁷⁰ Vakıf müesseselerinin revaçta olduğu dönemlerde esnaf ve tüccar vakıf bünyesinde ki ‘vakfedilmiş parayı’ kendi sermayesiyle beraber işletir ve gelirin tamamını vakfa tahsis ederdi. Böylece daha fazla hayır işlenmesine vesile olunurdu. Günümüzde bidâa müessesesi maalesef zayıflamış ve unutulmaya yüz tutmuştur.

Aynı şekilde şirket ortağı, sermayeyi emek-sermaye ortaklığı olan ‘mudarebe’ yoluyla da kullanabilir. Hanefilerde tercih edilen görüş budur. Çünkü bir ortak şirket işinde ücret karşılığı işçi çalıştırılabildiğine göre; kârdan belli oranda pay verilerek de öncelikli olarak çalıştırılabilmesi gerekir. Zaten mudarebede kâr olmadığı zaman bu ortak herhangi bir şey almayacağından işletmenin bir kaybı olmayacaktır.¹⁷¹

İnan şirketinde ortaklar şirket malını bizzat kendileri kullanabilecekleri gibi bu işi birisine vekalet vermek suretiyle de yapabilirler. Ticaretle uğraşan birisinin bütün işleri bizzat yapmaya vakti olmayabilir. Bu yüzden tüccar işleri genişledikçe alım-satım işlerini onun adına yürütmesi için başka birine vekâlet verebilir. Vekâlet ticaretin eskiden beri sürdürüle gelen adetlerindendir. Vekil tayin edilen kişi alışverişte kendisine izin verilen ölçülerde hareket eder. Vekilin alışverişte mal sahibinin lehine olan alımı yetki sınırını aşsa da geçerli sayılabilir. Ancak mal sahibinin aleyhine olan ‘Fahiş Gabin’ ölçüsünde pahalı aldığı mal geçersiz sayılır ve aldığı mal kendi namı hesabına alınmış sayılır.

Bir ortak, şirkete ait bir borç için rehin veya ipotek işlemleri yapabilir. Yine şirket alacakları için ipotek kabul edebilir. Çünkü rehin vermek borcu ödemek, rehin almak ise alacağı tahsil etmek için tüccar örfünde başvurulan bir yoldur. Bir ortak şirket borcunu ödeyebileceği gibi şirket alacaklarını da tahsil edebilir.

Şirket işinde çalışan ortak, şirket borçları için senet veya çekleri ciro edebileceği gibi alacakları içinde ciro edilen çekleri, senetleri kabul edebilir. Ciro etme ticarete borç ödemek ve borçları tahsil etmek için takip edilen bir yoldur.

Bir ortak şirket adına yaptığı alışverişte kabz, satılan malın teslimi, gerektiğinde davalaşmak gibi akitle ilgili hakları yerine getirmekle hükümlüdür. Bu yüzden şirket adına mal satan ortak bu malın bedelini kabza yetkili olduğu gibi, şirket adına aldığı malın bedelini ödemedede de bu malı satın alan ortak muhataptır. Çünkü bir akitle ilgili haklar bu akdi yapana bağlı olarak yürür.¹⁷²

¹⁷⁰ İbnü'l-Hümmam, V, s. 51-52;

¹⁷¹ Mevsîli, III, s. 17; Döndüren, s. 421.

¹⁷² Mecelle, mad. 1377.

Ebu Hanife, İmam Muhammed, Maliki ve Hanbelîlere göre şirket sözleşmesinde aksi bir hüküm bulunmadıkça bir ortak şirket sermayesi ile yolculuk yapabilir. Ebu Yusuf ile İmam Şafi'ye göre ise diğer ortakların izni olmadıkça şirket sermayesiyle birlikte yolculuğa çıkamaz. Çünkü yolculukta sermayenin telef olma ihtimali vardır. Mesela bir ortağın şirkete ait araçla veya binekle yolculuğa çıkması gibi...

Bir ortak, diğer ortakların izni olmadıkça şirket malından tasadduk edemez, karz olarak da başkasına veremez. Ortağın teberru yetkisi bulunmamaktadır. Ödünç verme de teberru niteliğindedir.¹⁷³

Şafilere göre bir ortak prensip olarak vekilde olduğu gibi şirket için zararlı olmayan tasarruflarda bulunabilir. Buna göre, o veresiye mal satamayacağı gibi fahiş gabinle şirkete malda satın alamaz. İzinsiz olarak şirketin bütün veya bir bölüm sermayesi ile yolculuğa çıkamaz. Çünkü ortaklık temelde ortakların birbirlerine vekâlet vermesi ve vekâleti kabul etmesi esasına dayanmaktadır.¹⁷⁴

İnan şirketinde ortaklar meydana gelecek olan zarara sermayeleri oranında katlanırlar. Kârın paylaşılma miktarı sözleşmeyle belirlenirken zarara katlanma oranları konusunda ortaklar serbest bırakılmamıştır. Hz. Peygamber "Sermaye ortaklığında kârın paylaşılması ortakların belirlediği oranda, zarara katlanma ise sermaye oranlarına göre olur"¹⁷⁵ buyurarak bu hususu belirlemiştir.¹⁷⁶

Bu hükümler özellikle küçük sermaye sahipleri korunmuş ve onların büyük sermayedarlar tarafından bilinçli olarak zarar ettirilmesinin önüne geçilmiş olmaktadır. Zira büyük şirketlerde bazen zarar küçük sermaye sahibinin sermayesinden bile fazla olacak ve ödemesi mümkün olmayacak bir miktar altında ezilecektir.

2.1.3.2.2.4. İnan Ortaklığı İle Günümüz Anonim Ortaklığının Karşılaştırılması

Günümüz anonim ortaklığına en çok benzeyen şirket sistemi inan ortaklıklardır. İnan ortaklığında sermayeler şirket yönetimine teslim edilip şirket adına mala dönüştükten sonra ortakların hakları payları oranında şirketin tüm malvarlığında devam eder. Bu yüzden yılsonunda kâr dağıtılmazsa bu kâr şirketin malvarlığına eklenir ve ortakların payları giderek büyümüş olur. Eğer başlangıçta ilk sermayeyi belirleyen bir belge her ortağa verilmişse "**hisse Senedi**" diyebileceğimiz bu belgeler gerçeği yansıtmaz hale gelebilir. Bu yüzden her yılsonunda veya belli aralıklarla "**yeniden değerlendirme**" yoluyla şirketin malvarlığını tespit edip bunu hisse senetlerine yansıtmak gerekir. Kârın yılsonunda dağıtıldığı şirketlerde ise ilk anapara sürekli aynı kalır.

¹⁷³ Serahsi, el-Mebsut, XI, s.174;Kasani, VI,s.68-72.

¹⁷⁴ Zuhayli, IV, s.821.

¹⁷⁵ Ez-Zeylai, Nasbu'r-Raye, III, s.475.

¹⁷⁶ Mevsili, III,s.16;Zuhayli,VI,s.91.

Özellikle enflasyonun olduğu dönemlerde ilk başta belirlenmiş olan anapara sürekli küçülecek ve değer kaybedecektir. Buda hisse senetlerinin gerçek değerini yansıtmaması anlamına gelmektedir. Bu yüzden şirket değerinin altın gibi bir değere endekslenerek belirlenmesi ve yılsonunda gerçek kârın dağıtılması yerinde olacaktır.

İslâm 'da şirket kurmanın asıl amacı kâr elde etmektir. Bu yüzden yılsonunda ortaklardan tek birisi bile kârın dağıtılmasını isterse kârın hesaplanıp verilmesi gerekir. Burada kâr almayıp şirket sermayesinin büyümesini isterlerse onların şirket içersinde ki payları sürekli büyüyecek ve kâr alanın payı ise sürekli sabit kalacaktır.

İslâm'da bir şirket ana sözleşmesinde; ortakların sermaye oranları, kârın paylaşılma şekli, şirkette kimlerin çalışacağı ve bu çalışmanın kâra yansıma şekli, şirketin nasıl ve kimler tarafından yönetileceği gibi hususlar belirlenirse şirket daha rahat yönetilecek ve bu şartlar tüm ortaklar için bağlayıcı olacaktır. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi ortaklardan birinin veya bir kaçının zarara katlanmayacağı gibi bir hüküm geçersiz olur. Çünkü yukarıda belirttiğimiz hadisi şerifte ortaklardan her birinin şirket zararına sermayeleri oranında katlanmaları hükme bağlanmıştır. Allah Resulü'nün'' **Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helal, helali haram yapan şart müstesnadır**''¹⁷⁷ buyurarak naslarla belirlenmiş ana ilkelere aykırı hüküm konulamayacağını belirtmiştir.

Günümüz anonim ortaklıkları bazı yönlerden inan ortaklığına benzemektedir. Ancak anonim ortaklıklarında büyük sermayedarların küçük pay sahiplerinin haklarını çiğnemesine elverişli hükümler mevcuttur. Şöyle ki:

Anonim şirketlerde inan şirketinde olduğu gibi başlangıçta hisse senetlerinde yazan fiyatlar ile mal varlığı arasında bir yakınlık mevcuttur. Ancak uzun süre hisse senetlerinde yeniden değerlendirme yapmayan şirketlerde şirketin gerçek değeri ile hisse senetlerinde yazan değer arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır. Uzun yıllar hisse senetlerinin değerinde değişiklik yapılmadığı zaman enflasyon ve dağıtılmayan kâr sebebiyle ilk başta yazılan değerler zamanla gerçeği yansıtmaz hale gelmektedir. Bu yüzden hisse senetlerinden ziyade temsil ettiği mala yönelmek ve yeniden değerlendirme yoluyla hisse senetlerine gerçek değerini yansıtmak gerekir. Senedin üzerine gerçek değeri yazıldığı zaman senet sahibinin piyasada malını dilediği fiyata satma şansı söz konusu olabilir.¹⁷⁸

Anonim ortaklıklarla ilgili başka bir sıkıntıda büyük sermaye sahibinin küçük ortağı zarara uğratma riskidir. Mesela 100 milyonluk bir şirketin %51' ini yani 51 milyonluk hisse senedini elinde bulunduran şirketi ele geçirebilir. Büyük ortak yılsonunda kâr dağıtmamak yoluyla şirkete olan ilgiyi azaltarak hisse senetlerinin değerini düşürüp sonrada bu senetleri piyasadan düşük fiyatla toplayabilir ve böylece

¹⁷⁷ Buhari; Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. El-Mugireti b. Perdizbe, sahih-i Buhari Muhtasarı, Ankara, ,ts,c.7, İcare,1027, s.29;

¹⁷⁸ Döndüren, s.424.

şirketi ele geçirebilir. Bu yöntem sık sık başvurulan bir yöntemdir. Bunun önüne geçmek için son yıllarda çıkarılan ‘‘Yeniden Değerleme Kanunu’’ olumlu bir adım olsa da daha birçok adımın atılması gerekmektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. İslâm’ın öngördüğü şirket yapısında araya bankaları ve devlet kredilerini sokmadan Müslümanların tasarruflarını bir araya getirerek yatırıma dönüştürmeleri amaçlanmaktadır. Gerek inan ortaklığında gerekse ileriki bölümlerde bahsedeceğimiz ortaklık türlerinde amaç İslâm toplumunun ekonomik güçlerini birleştirerek refahı tabana yayma, böylece inanan insanların yardımlaşma yoluyla beraber kalkınmalarını sağlamaktır.

Çalışmamızın son bölümünde günümüz şirket yapısının sakıncalarından bahsedeceğimiz için burada daha fazla detaya girmiyoruz.

2.1.3.3.Vücûh (Kredi) Ortaklığı

Vücûh ortaklığı; sermayesi olmayan fakat toplumda itibarı bulunan iki ve daha fazla kimsenin veresiye mal satın alıp peşin satmak ve elde edecekleri kârı aralarında paylaşmak üzere kurdukları bir ortaklıktır.¹⁷⁹Bu ortaklık türüne ‘‘Mefalis’’ de denilmektedir.¹⁸⁰Böyle isimlendirilmesinin sebebi ortakların mal adına herhangi bir şeye sahip olmamalarıdır. Sadece halk arasında mevcut olan itibarlarını kullanarak alış-veriş yaptıkları için bu isim verilmiştir. Bu ortaklık türünün de kendi arasında Mufâvada ve inan tipleri vardır.¹⁸¹ Şayet ortaklık mutlak eşitlik üzerine kurulmuşsa kurulan ortaklık Mufâvada ortaklığı olmaktadır. Böyle bir durumda ortaklar birbirlerinin aynı zamanda kefil sayılırlar. Şayet ortaklık mutlak eşitlik üzerine kurulmamışsa o zamanda inan ortaklığı olmaktadır. Bu takdirde ortaklar farklı oranlarda riske girerler, elde edilecek kârda riske girme oranlarına göre paylaşılır.

Hanefî, Hanbelî ve Zeydîlere göre vücuh ortaklığı caizdir. Çünkü bu her bir ortağın diğerini satma ve satın alma konusunda vekil tayin etmesidir. Bunun sonucu olarak meydana gelecek borcu ve elde edilecek kârı aralarında paylaşmak üzere sözleşme yapmak caizdir. Üstelik insanlar bu tür ticari yöntemleri asırlarca kullanmış ve buna karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla bu konuda teamül oluşmuştur. Hz. Peygamber’in ‘‘Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar’’ hadisi buna delil getirilebilir.¹⁸²

Şafî ve Malikîlere göre ise vücuh ortaklığı batıldır. Onlara göre bir ortaklık ya sermayeye ya da işe(sanata) dayanmalıdır. Burada ikisi de yoktur. Üstelik bu ortaklık türünde bilinmezlik vardır, demektedirler.¹⁸³

¹⁷⁹ Kâsânî, VI,s.57; İbnü’l Hümam Kemalüddin Muhammed İbn Abdilvahid, Fethül Kadir, 1. Baskı, Mısır,1898, V,s.30; Serahsi, Mabsut, XI, s.154; İbn Kudame, V, 12; Mecelle, 1332; Ali Haydar, III, s.652; Döndüren, s.425.

¹⁸⁰ İbn Abidin, VI, s.348.

¹⁸¹ Serahsi, XI, s.154;Kasani, VI, s.57.

¹⁸² Buhari, İcare,C.7.1029.S.30,

¹⁸³ İbn Rüşd, s.11, s.252.

2.1.3.4.İş Ve Taahhüt Ortaklığı(Sanayi Şirketi)

İki kişinin bir işi yapmayı taahhüt etmesi ve elde edilecek kârı aralarında paylaşmak üzere anlaşmasıyla kurdukları ortaklıktır. Buna, ‘‘Şirket’i Sanayi’’ veya ‘‘Şirket’i a’mal’’ denir.¹⁸⁴Ortakların işleri bedenen yapmalarından dolayı ‘‘Ebdan’’ ismi de verilmektedir.¹⁸⁵İş ortaklığına inşaat müteahhitliği, terzilik, boyacılık ve benzeri işleri örnek verebiliriz. Bu ortaklık türünde kazanç ortaklar arasında eşit veya farklı paylaşılabilir. Ayrıca ortakların aynı meslek gurubundan olması da şart değildir. Mesela bir inşaat mühendisi ile bir konfeksiyoncu işlerini birleştirerek kazancı aralarında yarı yarıya paylaşmak üzere anlaşarak bir ortaklık kurabilirler. Bu kişiler zarara da yarı yarıya katlanırlar.

Hanefi, Maliki ve Hanbelîlere göre iş ortaklığı caizdir. Çünkü muamele, ortaların birbirine vekâlet vermesine elverişlidir. Bu konuda halk arasında teamül oluşmuştur. İbn Mesud(r.a.) dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir:’’ Bedir gününde ben, Ammâr ve Sâd ortak olduk. Sa’d(r.a.)’a iki esir isabet etti. Bize herhangi bir şey isabet etmedi. Hz.Peygamber bizim ortaklığımıza karşı çıkmadı.’’¹⁸⁶ Malikiiler iş ortaklı için meslek birliği şartını ileri sürmüşlerdir. Hanbelîler ise odun, ot gibi mubah işlerde bu birliğin tesis edilebileceğini belirtmişlerdir.

İmam Züfer ile Şafiler’e göre böyle bir ortaklık batıldır. Çünkü yapılan işin tespiti mümkün değildir. Bu yüzden muamelede garar(alanma) riski bulunmaktadır.¹⁸⁷ İmam Şafi her bir ortağın bedenen çalıştığı için elde edeceği kazancında kendine ait olacağını belirtmiştir.

2.1.3.5.Ortakların Farklı Tür Sermaye İle Katıldıkları Ortaklıklar

Bu başlık altında ‘‘mudârabe, müzâra’a ve müsâkat’’ adlı ortaklık türlerini inceleyeceğiz. Bu şirketler birer akit şirketi olmalarına rağmen bazı özellikleri sebebiyle Mecelle bunları ayrı fasıllar altında incelemiştir. Bu özelliklerinin başında da şüphesiz ortakların birbirlerinden farklı cins sermaye ile katılmalarıdır. Mesela ortaklardan birisi emeğini sermaye yaparken diğeri parasını koymaktadır. Şimdi bu şirket türlerini de kısaca görelim.

¹⁸⁴ Döndüren, s.426.

¹⁸⁵ Serahsi, XI, s.152.

¹⁸⁶ Ebu Davut, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani; Sünen-ü Ebu Davut Terceme Ve Şerhi, (Trc.Hüsyin Kayapınar, Necati Yeniçiel)İstanbul,1991, c.12, Büyü,29/3388.

¹⁸⁷ İbn Hümam, V,s.31.

2.1.3.5.1.Mudârabe Şirketi

Mudârabe Arapça ‘‘*darb*’’ kökünden türemiş bir kelime olup, kök anlamı; ticaret için yolculuk yapmak demektir. Bu kelime nisa suresinde geçen ‘‘Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman...’’¹⁸⁸Ayetinde ki ‘‘*yedribûne*’’ kelimesinden alınmıştır.¹⁸⁹ Bir tür emek-sermaye ortaklığı olan bu şirket türüne Iraklılar ‘‘Mudârabe’’ , Hicaz yöresi ise ‘‘Kırâz(kredi) adını vermişlerdir. Bazı kaynaklarda bu ortaklık türü için ‘‘Muamele’’ terimi de kullanılmıştır.¹⁹⁰ İbn Kudâme bu ortaklık türünü ‘‘Şirketü'l - mudârabe’’ başlığı altında incelemiştir.¹⁹¹

Mudârabe; Sermaye sahibinin belli miktar sermayeyi işletmeciye ticaret yapmak üzere vermesi ve elde edilecek kâra belirledikleri şartlara göre ortak olmalarıyla kurulan şirkettir. Zarar ise sadece sermaye sahibine aittir. İşletmeci(mudârib) zarara ortak olmaz ancak emeği boşa gitmiş olur. Bu ortaklık türünde sermaye sahibi kâra sermayesi sebebiyle, işletmeci ise emeği karşılığında hak kazanmış olur. Öyleyse kısaca mudârabeyi şöyle tarif edebiliriz: Sermaye bir taraftan, bunu işletmek diğer taraftan olmak üzere kurulan emek-sermaye ortaklığıdır.¹⁹²

Mudârabe akdi, karşılıklı irade beyanı ile kurulur.¹⁹³ Mudârabe akdinde tarafların vekâlet verme ve vekil olma ehliyetini taşımaları, sermayenin şirket sermayesi olabilecek cinsten bir şey olması ve sermayenin ticareti yapacak ortağa (işletmeci-mudârib)teslim edilmesi ve karın ne şekilde paylaşılacağı belirlenmesi şarttır. Şayet kârın nasıl paylaşılacağı baştan belirlenmemişse yarı yarıya paylaşılır.¹⁹⁴

Mudârabede işi yürüten ortak sermayedarın vekili hükmündedir. Şirketin sermayesi bu ortağın elinde emanettir. Şirket kâr ederse bu ortak kâra ortak olur.¹⁹⁵

Mudârabe şirketi kurulurken aksine bir hüküm konmamış ise işi ve ticareti yürüten ortak, ticaretin gerektirdiği şekilde hareket etme ve sermaye üzerinde tasarrufta bulunmakta serbesttir. Akit sırasında şartlar konmuşsa şayet bu şartlara riayet edilir.¹⁹⁶

¹⁸⁸ Nisa,4/101.

¹⁸⁹ Serahsi, XXII, s.18.

¹⁹⁰ Döndüren, s.429.

¹⁹¹ İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed b. Mahmut; el-Muğni ve’ş-Şerhu’l-Kebir, Beyrut, 1972,c.V,s.134.

¹⁹² Serahsi, XXII, s.18;İbn’ül-Hümmam, VII, s.57;İbn Abidin, IV, s.504.

¹⁹³ Mecelle, mad.1405.

¹⁹⁴ Mecelle, mad.1408-1411.

¹⁹⁵ Mecelle, mad.1413.

¹⁹⁶ Mecelle, mad.,1414-1420.

Mudârabede sermaye sahibi işi yürüten ortağı azledebilir. Şayet şirket malından bir kısmı telef olursa veya zarar ederse önce kârdan düşülür. Eğer zarar veya telef olan miktar kârı aşarsa zararı sermaye sahibi çeker. Ticareti yürüten ortak kusuru bulunmadıkça teleften sorumlu değildir. Aksine bir hüküm konulmuş olsa bile ticareti yürüten ortak zarar ve ziyandan sorumlu tutulamaz.¹⁹⁷

Mudâra ile ilgili Kur’anda açık bir hüküm bulunmamasına rağmen bu konuda açık icma olduğu bildirilmiştir.¹⁹⁸ İbn Hazm ; ‘ *’Biz Hz. Peygamber döneminde Mudâra benin uygulandığını ve Allah elçisinin de bunu takrir ettiğini açık olarak biliyoruz. Eğer böyle olmasaydı mudâra caiz olmazdı ‘* demektedir.

Hz.Ömer devrinde de mudâra ortaklığının yapıldığını ve Hz Ömer’in de bunu onayladığı belirtilmektedir.¹⁹⁹

Mudâra ortaklığı sermaye sahibinin işi yürütecek olandan uymasını isteyeceği bazı şartlar koyup koymamasına göre ikiye ayrılır.

1-Mutlak Mudâra: Sermaye sahibinin işletmeciyi hiçbir şart koşmadan ticaret içinde serbest bırakmasıdır. Sermaye sahibi yalnızca kârın paylaşılma şeklini ve zamanını belirler.

2-Mukayyet Mudâra: Sermaye sahibi anaparayı işletmeciye teslim ederken onun uyması gereken bazı şartlar koyabilir. Bu şartlar şunlar olabilir:

a-Sermaye ile belirli bir beldede ticaret yapmasını ondan isteyebilir.

b-Sermayedar işletmeciden sadece belirli cins ticaret malını alıp satmasını isteyebilir. Mesela yalnızca gıda maddelerinin ticaretini yapmasını isteyebilir.

c-Sermayedar ortaklığın süresini belirleyebilir. Mesela bir yıl süreyle ticaret yapmak yılsonunda ticareti feshetmek üzere sözleşme yapılabilir.

d-Sermaye sahibi işletmeciden belli bir kimseden mal almasını ve belli kimseye mal satmasını isteyebilir.

Ancak bu şartlar konusunda fukaha arasında ortak görüş oluşmamıştır. Ebu Hanife ile Ahmet b.Hanbel’in belirlemiş olduğu şartlara İmam Malik ile İmam Şafi itiraz etmiş ve bu şartların konulamayacağını belirtmişlerdir. Mesela İmam Malik ile İmam Şafi sermaye sahibinin mudâra benin süresini belirleyemeyeceğini belirtmişlerdir.²⁰⁰

¹⁹⁷ Mecelle, mad.1427-1428., Karaman; s.196.

¹⁹⁸ Zuhayli, IV, s.838.

¹⁹⁹ Malik b. Enes; Muvatta, (Trc.Ahmet Büyükpınar), Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, c.1. Kırız, 1/2352..

²⁰⁰ İbn Kudame, el-Muğni, V, s.62-63.

2.1.3.5.2. Müzâra'a Şirketi (Ziraat Ortaklığı)

Müzâra'a kelimesi Arapça 'zerea'' kökünden gelip lügatte toprağa tohum atmak manasına gelmektedir. Müzâra'a ise toprağın üzerinde zirai muamele yapmak demektir.²⁰¹

Istılahta ise taraflardan birinden arazi, diğerinden çalışma-emek olmak üzere hâsılatı aralarında belli oranda paylaşmak üzere yapılan şirket akdidir, şeklinde tarif edilmiştir.²⁰² Bazı kaynaklarda tohum tarla sahibinden olursa müzâraa, içsiden olursa mudâraabe denir, şeklinde ifadeler mevcuttur.

Ebu Hanife'ye göre müzâraa meşru değildir. İmam Malik ile İmam Şafi'de Ebu Hanife gibi topraktan çıkacak mahsulün 2/1, 3/1 (ikide bir, üçte bir) şeklinde paylaşmak üzere sözleşme yapmanın caiz olmayacağını belirtmişlerdir. Çünkü bu miktar meçhul bir miktardır.²⁰³ İmameyne göre ise meşrudur. Fetva İmameynin görüşüne göredir.²⁰⁴ Çünkü kişi her zaman tarlasında bir işçi bulamayabilir. Bu yüzden zaruretten bu ortaklık caizdir. Hanbelî fukahası da bu ortaklığa cevaz vermektedir.²⁰⁵

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in Hayber halkıyla böyle bir ortaklık yaptığı ileri sürülmüştür. Bu iddiaya göre 'Hz. Peygamber Hayber arazisini Yahudilere o arazide çalışmaları, ziraat yapmaları, çıkacak mahsulünde yarısını almaları şartıyla vermiştir.'²⁰⁶

Ziraat ortaklık kurulurken ya hiçbir şart konulmadan çalışan ortak istediği şeyi ekmek konusunda serbest bırakılır ya da ne ekeceği belirlenerek ortaklık kurulur. Ancak mahsulün nasıl paylaşılacağına ise 2/1, 3/1 veya 4/1 (ikide bir, üçte bir, dörtte bir) şeklinde nisbî paylarla belirlenmesi gerekir. Arazi sahibinin ekime müsait toprağı çiftçiye teslim etmesiyle ortaklık başlar.²⁰⁷

Ziraat ortaklığı icab ve kabulle kurulur. Ziraat ortaklığı tarla, tohum, çift hayvanı ve emek olmak üzere dört unsur üzerine kurulur. Akit yapılırken bunlardan hangilerinin kim tarafından karşılanacağını belirlenmesi gerekir. Hanefilere göre bu taksimat şu şekillerde yapılmalıdır:²⁰⁸

- a-Birinden toprak ve tohum, diğerinden emek ve hayvan
- b-Birinden yalnız emek, diğerinden toprak, emek ve hayvan.
- c-Birinden yalnız toprak, diğerinden emek, hayvan ve tohum.

²⁰¹ Köse, s.134.

²⁰² Mecelle, mad.1431.

²⁰³ Sahih-i Buhari, c.7, Hars Ve Muzaraa, 1052, s.150

²⁰⁴ Kâsânî, VI, s.175.

²⁰⁵ İbn Kudame, V, s. 581.

²⁰⁶ Sahih-i Buhari, hars Ve Müzaraa, c. 7, 1058, s.173, Sünen-i İbn Mace, Kitaburrehine, c.6, 11/2462-2463-2465, s.500-501.

²⁰⁷ Mecelle, mad.1434-1436.

²⁰⁸ Karaman, s.196.

2.1.3.5.3.Müsâkât Şirketi(Bağ-Bahçe Ortaklığı)

Arapça ‘**Saky**’ kökünden gelen Müsâkât; su vermek, bitkiyi sulamak manasına gelmektedir. İbn Kudame, ‘ ‘ Hicaz ehlinin ağaçlarının bol olmasından ve ağaçlarını kuyulardan çektikleri sularla sulamalarından dolayı bu ismin verildiğini belirtmiştir’’.²⁰⁹ Medine yöresi müsâkât yerine muâmele terimini kullanmıştır.²¹⁰

Istılahta Müsâkât; Bir taraftan ağaçlar diğer taraftan bakım (sulama, meyvelerin toplanması gibi) olmak üzere yılsonunda meydana gelecek meyveleri aralarında paylaşmak üzerine kurulan şirkettir.²¹¹

Hanefiler böyle bir ortaklığın her türlü meyve üzerinde yapılabileceğini söylerken, Şafiler bu ortaklığı hurma bahçesi ve üzüm bağı ile sınırlı tutarlar.²¹²

Bağ-bahçe ortaklığı Ebu Yusuf, İmam Muhammed, Şâfiî, Maliki ve Hanbelîlere göre caizdir. Delil olarak Hz. Peygamber(sav)’in Hayber toprakları üzerinde yaptığı uygulamayı göstermişlerdir. Abdullah b.Ömer (r.a.):’’Rasulullah(s.a)Hayberlilerle, çıkacak meyve ve ekinlerin yarısı üzerinde muâmele(müsâkât)anlaşması yaptı’’²¹³ demiştir.

Hanefiler’de müsâkât , muzâraa ile aynı nitelikte görülmüştür.Ancak Ebu Hanife ziraat ortaklığını caiz görmediği gibi bağ-bahçe ortaklığını da caiz görmemiştir.Çünkü bu ortaklık, çıkacak ürünün bir bölümü karşılığında toprağı kiralamak manasına gelmektedir.Zira çıkacak ürünün miktarı belli olmadığı için burada bir meçhuliyet söz konusudur. Ebu Hanife delil olarak şu Hadisi göstermiştir:’’*Kimin bir toprağı varsa, onu kendisi ekip biçsin; üçte bir, dörtte bir veya belirli miktarda bir yiyecek karşılığında kiraya vermesin*’’.

Müsâkât ortaklığı konusunda fetva İmam Muhammed ile İmam Yusuf’un görüşüne göredir. İmameyn delil olarak Rasulullah’ın Hayber uygulaması, Hulefâi Râşidinin ve Medinelilerin bu konuda ki uygulamalarını göstermişlerdir.²¹⁴

Bağ-bahçe ortaklığının rüknü icab ve kabuldür. Teklifi (İcab) bağ-bahçe sahibi yapar, işletmeci ise kabul eden taraftır. Akdin konusu işletmecinin işi yürütmesidir.

Meyve veren her türlü ağaç üzerinde müsâkât sözleşmesi yapılabilir. Burada caiz olma durumu ihtiyaca dayandığı için fukaha kapsamı geniş tutmuştur. Hatta sonra ki Hanefî Fukahası (Müteahhirun) meyvesi olmayıp koruma ve sulama yoluyla yetiştirilen ve kerestesinden istifade edilen kavak gibi ağaçları da bu çeşit ortaklığa dâhil etmişlerdir.²¹⁵

²⁰⁹ İbn Kudame, V,s.555.

²¹⁰ Kasani,VI,s.185.

²¹¹ Mecelle, mad.1441.

²¹² Kâsânî,VI,s.185.

²¹³ Buhari, Hars Ve Müsakat, c.7,1052, s. 150

²¹⁴ İbn Hümmam,VIII,s.45;İbn Kudame,V, s. 384.

²¹⁵ İbn Abidin, V,s.200.

Sonuç olarak şunu söylememiz yerinde olacaktır. Gerek ziraat ortaklığı gerekse bağ-bahçe ortaklığı teknik olarak bir şirket olmaktan çok belli bir arazinin veya ağacın kiralanmasından ibarettir. Zira her ikisinde de mahsulün bir kısmı kira bedeli olarak arazi-ağaç sahibine verilmektedir.

2.2.Türk Ticaret Kanununda Şirketler

Türk Ticaret Kanunu'nda şirketler kolektif, komandit, anonim ve limited olmak üzere dört çeşittir.²¹⁶Bunlardan sadece anonim şirketler mal şirketi olup diğerleri şahıs şirkettir.

2.2.1.Kollektif Şirket

Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek üzere gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirisinin sorumluluğu şirket alacaklarına karşı sınırlanmamış olan ortaklık türüdür.²¹⁷

Kollektif şirkette ortaklar şirket borçlarından müteselsilen ve şahsi servetleri ile sorumludurlar. Bu yönüyle kolektif şirket İslam'a uygun düşmektedir.²¹⁸

2.2.2.Komandit Şirket

Ticari bir işletmeyi, bir ticaret unvanı altında işletmek üzere kurulan ve şirket alacaklarına karşı bir kısım ortakların sınırsız, bir kısmının ise koydukları sermaye oranında sorumlu bulunduğu bir ortaklık türüdür. Sorumlulukları sınırsız olan ortaklara komandite, sınırlı olanlara ise komanditer denilmektedir.²¹⁹

Hz. Peygamber , 'Şirkette kârın paylaşılması anlaşma esaslarına göre olur. Zarar ise ortaklar sermaye oranlarına göre katlanırlar'²²⁰, buyurmaktadır. Oysaki komandit şirkette bazı ortaklar zarara sınırlı oranda katlanmaktadırlar. Bu ise İslâmi şirket yapısında ki her ortak, şirket borçlarından şirketteki payı oranında sorumlu tutulur, ilkesiyle çelişmektedir. Bu şirket türünün İslam'a uygun hale gelmesi için bu sakıncaların giderilmesi gerekmektedir.²²¹

2.2.3.Limited Şirket

İki veya daha fazla hakiki veya hükmi şahıs tarafından bir ticaret unvanı altında kurulup ortakların sorumluluğunun koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı tutulan ve esas sermayesi belli olan şirkettir.²²²

Bu ortaklık türünde de ortakların sorumluluğunun şirkete koydukları sermaye miktarları ile sınırlı tutulup iflas anında zararın kendi özel mallarına sirayet etmemesi İslâmi şirket yapısıyla çelişmektedir. Limited şirketin İslam'a uygun hale gelmesi için bu sakıncaların giderilmesi gerekir.

²¹⁶ Demiralp; B.Tunç, Gezgin; M.Fikret, Türk Ticaret Kanunu İle İlgili Mevzuat, İstanbul,1996,s.38.

²¹⁷ Türk Ticaret Kanunu, mad.153.

²¹⁸ Döndüren, İş Ve Ticaret İlmihali, s.624.

²¹⁹ TTK, mad.243.

²²⁰ Ez-Zeylai, s.475.

²²¹ Döndüren, Delilleriyle İş Ve Ticaret İlmihali, s.623.

²²² TTK, mad.503.

2.2.4. Anonim Şirket

Günümüz Türkiye’inde anonim ortaklıkla ilgili bütün düzenlemeler TTK’nun 269 ile 474. Maddeleri arasında belirtilmiştir. TTK ‘nun 269.maddesinde anonim şirket şöyle tarif edilmektedir: ” *Anonim şirket, bir unvana sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu tutulan şirkettir*”. Ortakların sorumluluğu üstlenmiş oldukları sermaye paylarıyla sınırlıdır.

Kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik faaliyet için anonim şirket kurulabilir. Ancak bu şirketin kurulabilmesi için şirkette pay sahibi en az beş kişinin kurucu olarak bir araya gelerek sermaye olmak üzere paralarını veya paradan başka ekonomik değeri olan menkul-gayrimenkul cinsinden mallarını koymaları gerekir.²²³

Anonim şirketler hükmi şahsiyet sahibidirler. Tıpkı gerçek kişi gibi akit yapma yetkileri, mülkiyet hakları ve sorumluluk altına girme yetkileri vardır.

Anonim şirketlerin yönetim ve kararları bir yönetim kurulu ve genel kurul tarafından yürütülür. Anonim şirket en az üç kişiden oluşan ve en çok üç yıl için seçilen yönetim kurulu tarafından yönetilir ve temsil edilir.²²⁴

Şirkette payı olan her ortak aynı zamanda genel kurulun tabi üyesidir. Genel kurulun toplanması için ana sözleşmede aksine bir hüküm bulunmadıkça şirket sermayesinin en az dörtte birini temsil eden pay sahiplerinin hazır bulunması gerekir. Genel kurul gerek görüldüğü zaman olağanüstü toplantıya çağrılabilir. Bunun haricinde her hesap devresi sonunda olmak üzere en az yılda bir kez toplanır. Genel kurula şirket sözleşmesinde belirtilmemişse genel kurulca seçilen bir kişi başkanlık eder.

Anonim şirketler, akdolundukları sürenin bitmesi, şirketin amacına ulaşması, pay sahiplerinin beş kişiden aşağıya düşmesi vb. gibi sebeplerle fesih edilirler. Bazen anonim ortaklıklar limited şirkete dönüştürülerek de feshedilebilir. Limitede dönüştürme dışında ki fesihlerde şirket tasfiye edilmiş olur.

Şirket tasfiye edilirken şirketten alacağı olanlara bu alacakları teslim edilir. Şirkete borcu olanlardan ise borçları tahsil edilir. Şirket borçlarının şirket varlığından fazla olması halinde durum mahkemeye bildirilir. Mahkeme iflasa karar vererek gerekli işlemleri yapar.²²⁵

²²³ TTK, mad.285.

²²⁴ TTK, Mad.334-336.

²²⁵ Aba, s.84.

Anonim ortaklıkları İslam Hukuku açısından değerlendiren fukaha bu ortaklığın inan şirketine benzediğinden yola çıkarak anonim ortaklıklara cevaz vermişlerdir. Zuhayli *‘‘Anonim şirket şer’an caizdir; çünkü bir inan şirkettir. Zira karşılıklı rıza temeli üzerine kurulmuştur. Yönetim kurulunun pay sahibi ortakların vekâleti ile şirket işlerinde tasarrufla bulunması ve ortakların birden çok olmasını engelleyen herhangi bir şeyin olmaması, ortağın sorumluluğunun sadece mali hissesi kadar olması, mudarabe ortaklığında ki sermaye sahibinin sorumluluğuna benzemektedir. Şirketin sürekliliği ortakların üzerinde ittifak etmeleri sebebiyle uygulanır. Müslümanlar ise helal olan hususlarda şartlarına bağlı kalırlar’’* diyerek anonim ortaklığının cevazına hükmetmiştir.²²⁶

İslâm bilginleri prensipte anonim ortaklığa cevaz vermekle birlikte istismara açık yönleri olduğu gerekçesiyle çeşitli eleştirilerde getirmektedirler. Günümüz anonim ortaklıklarının ve özellikle borsanın İslâm fihî açısından değerlendirmesini çalışmamızın son bölümünde detaylı olarak yapacağımızdan dolayı burada daha fazla detaya girmiyoruz.

²²⁶ Zuhayli, VI, s.147.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN MENKUL KIYMETLER VE BU MENKUL KIYMETLERİN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk borsası olan "*İstanbul Menkul Kıymetler Ve Kombiyo Borsası*" 1926 yılında çıkarılan 1447 sayılı kanun ve bu kanuna istinaden çıkarılan Nizamname ile kurulmuştur. Ancak bu borsa, herhangi bir yenilik getirmekten uzak olup eski borsanın devamı niteliğindedir.

1936 yılında "*Türk parasının Kıymetini Koruma Kanunu*"nun çıkmasıyla getirilen kombiyo kontrolü, daha ziyade yabancı şirketlerin menkul kıymetleri üzerinde ve Avrupa borsalarına bağlı olarak çalışan İstanbul borsası için büyük bir darbe olmuştur. Nihayet 1938 yılında borsanın devlet merkezi olan Ankara'ya taşınması borsaya son darbeyi indirmiş ve ülkemizdeki borsacılık faaliyetlerini bitme noktasına getirmiştir. Borsa o yıllarda ticaret ve sanayinin zerresi bulunmayan bozkırlar ortasındaki Ankara'da menkul kıymetler borsasının yürümeyeceği anlaşılacak 1941 yılında yeniden İstanbul'a taşınmışsa da bu hamle bitme noktasına gelmiş olan borsayı yeniden canlandırmaya yetmemiştir.

Türkiye'de borsacılık faaliyetlerini yeniden canlandırmak için 1981 yılında "*Sermaye Piyasası Kanunu*" çıkarılmış ve borsaya yeniden işlerlik kazandırmak için bir dizi önlemler alınmıştır. Bu tedbirlerin en önemlisi 1447 sayılı "*Menkul Kıymetler Ve Kombiyo Borsası*" kanununun yerini almak üzere 6 Ekim 1983 yılında çıkarılan 91 sayılı "*Menkul Kıymetler Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" ile "*Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş Ve Çalışmaları Hakkında Yönetmelik*" tir. Bu kanunlara istinaden Türkiye'nin modern manada ilk borsası olan "*İstanbul Menkul Kıymetler Borsası*" 02.10.1984 tarih ve 84/8581 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla resmen kurulmuştur. 27 Şubat 1985 tarihinde ilk borsa başkanı üçlü kararname ile tayin edilmiş ve borsanın ilk genel kurulu 19 Nisan 1985 tarihinde toplanarak yönetim kurulunu seçmiştir. Nihayet İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 26 Aralık 1985 tarihinde açılmış ve ilk seansını 2 Ocak 1986 tarihinde yapmıştır.

Değişen ve gelişen dünyada sermaye piyasalarının değeri her geçen gün artmaktadır. Ülkemizde bu gelişim ve değişimden nasibini almış ve Türkiye sermaye piyasaları büyük bir değişime sahne olmuştur. Bu değişim ve gelişimle birlikte borsamızın dünya borsalarıyla rekabet edebilmesi için 1981 yılında çıkarılan Kanun hükmünde kararname ile 2499 sayılı sermaye piyasası kanununun değişmesi zorunlu hale gelmiştir.

Sermaye piyasası alanında ki mevcut düzenlemelerin AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve Türk sermaye piyasalarının küresel pazarlara entegrasyonunu sağlayarak rekabet gücünü artırmak amacıyla 2499 sayılı SPK kanunu ile İMKB 'de dâhil olmak üzere Türkiye'de menkul kıymetler borsalarını düzenleyen 91 sayılı kanun hükmünde kararname 6362 sayılı SPK kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

30 Aralık 2012 Tarihinde 6362 sayılı SPK kanunu Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile İMKB kaldırılarak ülkemizde ki bütün borsacılık faaliyetlerini tek çatı altında toplamak üzere **'Borsa İstanbul A.Ş.'** bu kanunun yayımlandığı tarihte kurulmuştur.

Sermaye piyasamızda borsaları tek çatı altında toplayan Borsa İstanbul A.Ş., esas sözleşmesinin Sermaye Piyasası Kurulu'nca hazırlanıp ilgili Bakan'ın onayıyla 3 Nisan 2013 tarihinde doğrudan tescil ve ilan edilmesiyle faaliyetine başlamıştır.

Borsa İstanbul'u dünyanın sayılı borsaları arasına sokmak için atılmış olan adımlar ve getirilen yasal düzenlemeler ile Borsa İstanbul'un önemi dünya borsaları arasında hızla artmaktadır. Günümüzde Borsa İstanbul'da paylar, tahviller, bonolar, borsa yatırım fonları, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), özel sektör tahvilleri, Eurotahvil (euroband) gibi pek çok kıymetli evrak niteliğinde ki menkul kıymet işlem görmektedir.

Borsada yapılan işlemleri fihhi açıdan değerlendirmeden önce borsada işlem gören kıymetli evrak türünden değerleri tanıtmamız yerinde olacaktır.

3.1.Borsa'da İşlem Gören Menkul Kıymetler

Menkul kıymet 249 sayılı SPK kanununda "Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belirli bir sermayeyi temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte belirlenen kıymetli evraklardır" ²²⁷şeklinde tanımlanmaktadır. Öyleyse menkul kıymetler hakkında şunları söyleyebiliriz:

1-Alınıp satılabilen, sahibine gelir sağlayan taşınır nitelikte ki uzun vadeli kıymetli evraklardır.

2-Ülkenin sermaye ve para piyasasında araç olarak yer alır.

3-Misli eşya niteliğine sahiptir.

4-Dönemsel olarak gelir getirdiklerinden birikim yapmayı sağlarlar.

5-Münferit senetler veya grup şeklinde senetler şeklinde görülürler.

6-Misli eşya niteliğine sahip olmaları onların alım-satıma konu olmalarını sağlamaktadır.²²⁸

Borsada işlem gören menkul kıymetlerle ilgili dikkatimizi çeken ilk husus onun kıymetli evrak oluşudur. Peki, kıymetli evrak nedir?

Kıymetli evrak şöyle tanımlanmaktadır: " Bir hakkı temsil etmek üzere düzenlenen ve o haktan ayrılması mümkün olmayan belgelerdir." ²²⁹Böyle bir belgenin temsil ettiği hak bu belgeden ayrı kullanılamayacağı, devredilemeyeceği gibi, hakkı elde tutarak belgeyi devretmekte mümkün olmaz. Öyleyse hisse senedi, tahvil gibi kıymetli evrak temsil ettiği hakla birlikte alınıp satılır, el değiştirilir. Temsil ettiği hakkı devretmeden sadece belgeyi satmak suretiyle yapılan işlem geçersiz olur.

Genellikle borsalarda kıymetli evrak cinsinden dört menkul kıymet işlem görmektedir.

1-Tahvil

2-Bono-Hazine Bonosu

3-Kâr-Zarar Ortaklığı Belgeleri

4-Kira Sertifikaları(Sukuk)

5-Hisse Senedi

²²⁷ Kocahanoğlu, s.26.

²²⁸ Köse, s.209.

²²⁹ Seyidoğlu, Halil; Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Gizem Yayınları, İstanbul, 1992, "Kıymetler Maddesi", s.56.

3.1.1.Tahvil

Tahvil anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir.²³⁰ Tanımdan da anlaşılacağı üzere tahviller, kamu kuruluşları veya şirketlerin halka borçlanarak sağlayacakları fonlar için seri halinde çıkardıkları eşit kıymette ve aynı ibareli, kanuni şartlara uygun olarak çıkarılan borç senetleridir.

Borsanın resmi internet sitesinde ise tahvil şu şekilde tanımlanmıştır:” Devletın veya anonim ortaklıkların en az bir (1) yıl , en çok yedi(7) yıl vadeyle, ödünç para bulmak amacıyla itibari değerleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir. Tahviller, elinde bulunduran için alacaklılık hakkı doğuran ve düzenli aralıklarla faiz geliri getiren sabit getirili menkul kıymettir. Hazine müsteşarlığının bir yıldan uzun vadeli olarak ihraç ettiği borçlanma senetleri devlet tahvili adı altında işlem görmektedir.”²³¹

Tahviller nama yazılı olabileceği gibi hamiline de yazılı olabilir. Tahvillerin pek çok türleri vardır. En yaygın olanı ise sabit faizli tahvillerdir.²³²

Tahvillerle ilgili hükümler TTK'nun 420-433. Maddelerinde düzenlenmiştir. Burada tahvillerle ilgili iki temel özellik öne çıkmaktadır. Bunlar:

- 1-İtibari kıymetlerinin eşit olması
- 2-İbarelerinin aynı olması.

Türkiye’de tahvil çıkarma yetkisi anonim ortaklıklara ve kamu iktisadi teşebbüslerine tanınmıştır. Anonim ortaklıklar kanunlarda belirtilen oranlarda tahvil ihraç edebilirler. Anonim ortaklıkların çıkaracağı tahvillerde bulunması gereken şartlar şunlardır. Şirketin unvanı, konusu, esas sermaye miktarı, şirketçe doğrulanmış bilançoya göre şirketin durumu ve evvelce çıkarılmış ve yeni çıkarılacak tahvillerin nominal kıymetlerinin tutarı, yenilerin itfa (ödeme) şekli, tahvilin itibari kıymetiyle faiz oranı...²³³

Tahviller genellikle belirli bir vade ile sınırlı olan ve bu süre sonunda sahibine belli bir miktar faiz getirisi sağlayan kıymetlerdir.²³⁴ Tahvil alan şahıs aslında onu çıkaran kurum-kuruluşa faizli borç para vermiş demektir. Tahviller faiz garantili olup sahibinin alacağı yıllık faiz belirlenmiştir. Tahvil sahibi, belirlenen vade sonunda anaparası ile faizini alır. Tahvil sahibi elinde bulundurduğu tahvil karşısında, sürenin dolmasıyla beraber bu tahvilin getireceği faize hak kazanmış olur. Tahvilin getireceği faiz oranının tahvil ihracından önce kamuoyuna ilan edilmesi gerekir.

²³⁰ TTK, Madde,420,

²³¹ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hakkimizda>(15.06.2013)

²³² Yasaman, Hamdi; Menkul Kıymetler Borsası Hukuku, İstanbul,1992,s.57.

²³³ Yasaman, s.57;TTK, madde,420-427.

²³⁴ Seyidoğlu, s.818; Karaman, Menkul Kıymetler Borsası Adli Tebliği, İslam Açısından Borsa, Ensar Neşriyat, İstanbul,1994,s.60.

Tahvil faiz gelirleri, tahmin edilen enflasyon oranının üzerinde olduğu müddetçe, yatırımcı için cazip bir yatırım aracı olmaktadır. Yatırımcılar devlet tahvillerini, faizi özel sektörden düşük olmasın rağmen risk taşımaması sebebiyle daha çok tercih etmektedir.²³⁵

Tahviller, ihraç eden müessesenin kâr ya da zarar etmesine bakmaksızın sabit faiz geliri sağlamaktadır. Tahvil hamili, tahvili ihraç eden şirketten alacaklı konumundadır. Alacağı faiz önceden belirlenmiş olup kâr-zarara karışmaz.²³⁶

3.1.1.1.Tahvil Türleri

Tahvil ihraç eden kuruluşlar, yatırımcıların ilgisini çekmek, tahvillere para yatırma yoluyla yatırım yapma alışkanlığı kazandırmak ve yatırımcıya değişik alternatifler sunmak üzere birden çok türde tahvil çıkarmaktadır. Bu amaçlarla çıkarılan tahvil türleri şunlardır.

3.1.1.1.1.Garantili-Garantisiz Tahvil

Garantili tahviller yatırımcının ilgisini çekmek ve yatırım yapmasını sağlamak için bir bankanın ya da şirketin bağlı bulunduğu holdingin garantisi sağlanarak ihraç edilirler. Adı geçen garanti sadece çıkarılan tahvilin anaparası ile vade sonunda ödenmesi taahhüt edilen faiz getirisini kapsamaktadır.

Garantisiz tahviller ise onu çıkaran şirketin mal varlığının garantisi altında olup ödeme konusunda başkaca bir garantisi yoktur.²³⁷

3.1.1.1.2.Sabit Ve Değişken Faizli Tahviller

Normal şartlarda tahvillerin üzerinde, belirlenmiş vade sonunda ödenecek faiz oranı yazılmaktadır. Ancak faiz oranlarının yükseldiği dönemlerde daha önce çıkarılmış tahviller değer kaybetmektedir. Buda enflasyonun yüksek olduğu, faiz oranlarının sürekli değiştiği piyasalarda yatırımcıyı korkutmaktadır. Bu durum tahvil piyasasını istikrarsızlığa sürüklemektedir. Böyle zamanlarda tahvil piyasasının tıkanmaması amacıyla ileriye dönük faiz riskini ortadan kaldırmak üzere değişken faizli tahvil türleri ihraç edilmektedir.²³⁸

3.1.1.1.3.Nama Ve Hamiline Yazılı Tahviller

Diğer bütün menkul kıymetlerde olduğu gibi tahvillerde de nama ve hamiline yazılı olmak şeklinde iki durum söz konusudur. Nama yazılı olan tahviller belli bir şahsın adına yazılmış olup sadece o kişi için bir hakkı temsil ederler. Hamiline yazılı olanlar ise tahvili elinde bulduran kişiye aittir ve el değiştirmesi nama yazılıya oranla daha kolaydır. O yüzden piyasalarımızda hamiline yazılı olan tahviller daha çok tercih edilmektedir.

²³⁵ Çapanoğlu, s.106.

²³⁶ Karşlı, s.275.

²³⁷ Aba, s.55.

²³⁸ Çapanoğlu, s.102.

Hamiline yazılı tahviller el değiştirdiğinde iki hak karşı tarafa geçmektedir. Bunlardan birincisi tahvil sahibinin işletmede ki alacağı(anaparası) ikincisi ise dönem sonunda alacağı faiz getirisidir.²³⁹

3.1.1.2.Tahvilin İşlm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda ki tariflerden de anlaşılacağı zere tahviller devlet kuruluşları veya şirketlerin dn para bulmak amacıyla dzenlemiş oldukları faizli borç senetleridir.²⁴⁰ Tahvilin nama ve hamiline yazılı olan, sabit ve esnek faizli gibi birçok tr vardır. Biz bu tahvil çeşitlerini yukarıda açıkladığımız için burada yeniden bu konuya girmiyoruz. stelik tahvil ister nama ister hamiline yazılı olsun İşlm hukuku açısından hkm değişmemektedir.

Tahviller faizli borç senetleri olduklarından tahvil alan şahıs onu çıkaran kurum ve kuruluşa faizli borç vermiş olmaktadır. İşlm’da faiz haram olduğuna göre, tahvil çıkarmakta onu alıp satmakta caiz değildir, haramdır.²⁴¹

Tahviller en az bir yıl ve daha uzun vadeli borç senetleri olup belirlenen vade sonunda sahibine bir faiz getirisi sağlamaktadır. Tahviller faiz garantili olup tahvil sahibinin vade sonunda alacağı faiz miktarı daha en baştan belirlenmiştir. Tahvil hamili vade sonunda tahvile yatırmış olduğu anaparası ile faiz getirisini almaktadır.²⁴²

Tahviller, onu ihraç eden işletmeler ister kr ister zarar etsinler daima sabit oranda faiz verirler. Tahvil hmili, onu ihraç eden işletmenin alacaklısı olup her durumda aynı faizi alır. Kra ve zarara iştirak etmez. Oysaki İşlm hukukuna göre kişi kr ve zarara katılmak zorundadır.²⁴³

Tahvil onu çıkaran işletme için bir ‘‘ortaklık’’ belgesi olmayıp hamiline vadesi sonunda belli bir faiz getirisi sağlayan kıymetli evraktır. Bu getiri herhangi bir emek-sorumluluğun neticesi olmayıp İşlm’in yasaklamış olduęu²⁴⁴ faizdir.

Sonuç olarak tahvillerin herhangi bir ortaklık ifade etmeyip faizli borç senetleri oldukları açıktır. Tahvil alan kişi onu çıkaran şirketin kr ve zararına iştirak etmeyip her durumda aynı miktarda faiz getirisi almaktadır. Bu getiri ise emeksiz, alın teri olmadan İşlm’in yasaklamış olduğu faiz olduğundan tahvil çıkarmak, tahvil almak-satmak, tahvili yatırım aracı olarak görmek asla caiz değildir, haramdır. Vade sonunda getirisinin oranı bu hkm değiştirmez. Zira alınan faiz ister çok ister enflasyonun altında bir oran olsun, yapılan akit bir faiz akdidir.

²³⁹ şafak, Ali; ‘‘Menkul Kıymetler Ve Ticareti’’ Adlı Tebliği, İşlm Açısından Borsa, Ensar Neşriyat, İstanbul,1994.s.68.

²⁴⁰ Karşlı, s.251.

²⁴¹ Karaman, Hayrettin; Gnlk Hayatımızda Haramlar Ve Helaller, İstanbul,1999,s.265.

²⁴² Seyidoğlu, s.818;Karaman, Menkul Kıymetler Adlı Tebliği, İşlm Açısından Borsa, s.60; Bardakoğlu, Ali, ‘‘Anonim Ortaklıkların Finansmanında Yeni Bir Araç Olarak Kr Ve Zarar Belgesi Ve Konunun İşlm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi’’ Adlı Tebliği, İşlm Ekonomisinde Finansman Meselesi, Ensar Neşriyat, İstanbul,1992,s.508.

²⁴³ Karşlı, s.327.

²⁴⁴ Bakara;2/275.

Tahvil olarak elde edilen gelir, karşılığında hiçbir emek ve sorumluluğun olmadığı faiz geliridir. İslâm'da faiz haram²⁴⁵ olduğuna göre tahvil çıkarmak, onu almak ve satmak caiz değildir. Zira burada bir haksız kazanç söz konusudur ki reel menfaat sağlamaya yönelik her türlü ödünç işlemlerin tümü faizdir.²⁴⁶

Tahvil çıkarmanın, alıp satmanın ve bundan gelir elde etmenin caiz olmadığı konusunda İslam hukukçuları hemfikirdir.²⁴⁷

3.1.2. Bonolar ve Bunların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Vadesi bir yıldan az olan, iskontolu olarak satılan ve çıkaran kurum tarafından öngörülen vade sonunda nominal bedelin ödenmesinin taahhüt edildiği menkul kıymetlerdir. Hazine müsteşarlığı tarafından çıkarılan bir yıldan kısa vadeli ihraçlar, '*Hazine Bonosu*' adı altında işlem görmektedir.²⁴⁸

Hazine bonoları, devletin bütçe açıklarını kapatmak üzere kısa dönemli olarak vatandaşın borç para toplamasıdır. Borç veren gerçek ve tüzel kişiler, borç alan ise devlettir. Bonoların satışında ve daha işin başında üç ay, altı ay veya bir sene sonunda ne kadar faiz verileceği belirlenmiştir. Bonolar hukuken tahvillerle aynıdır. Aradaki tek fark bonoların en fazla bir yıl ve daha kısa süreli olması, tahvillerin ise bir yıldan uzun vadeleri kapsamasıdır.

Kısa süreli borçlanmayı ve şartlarını içeren Hazine Bonoları hukuken yalnızca ödünç verme durumunu göstermektedir. Hamiline yazılmışlardır ve el değiştirmesi mümkündür. Bir kısa dönem faiz kupürleri birde alacağın miktarını gösteren yönü vardır. Hukuki durum olarak tahvilden hiçbir farkı yoktur. Osmanlılarda son dönemlerinde paraya ihtiyaç duyulması durumunda halktan ödünç para toplama yoluna gitmiştir. O dönemde Düyûn-u Umumiyye yalnızca dışarıdan değil halktan da borç alma yoluna gitmiştir.

Bonolar hakkında İslam Hukuku açısından yaptığımız değerlendirme ise şöyledir:

Bono vadesi bir yıldan kısa olan, iskontolu satılan ve çıkaran kurum tarafından öngörülen vade sonunda nominal bedelin ödenmesinin taahhüt edildiği menkul kıymetlerdir. Hazine müsteşarlığı tarafından çıkarılan ve vadesi bir(1) yıldan kısa olan ihraçlar '*Hazine Bonosu*' adı altında işlem görmektedir.²⁴⁹ Aslında uygulamada tahvil ile bono aynı şeydir.

²⁴⁵ Bakara,2/275.

²⁴⁶ Askalânî; Hafız Ahmet b.Ali, b.Hacer,(ö.852/1448),el-Metalibü'l-Aliyeti bizevlidi'l-Mesanidi's-Semaniye,(I-V),Beyrut, ts. 1,s.411.

²⁴⁷ Şafak, s.78;Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s.243; Döndüren, Güncek fihki Meseleler, s.261;Köse,s.212.

²⁴⁸ <http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hakkimizda>(15.06.2013)

²⁴⁹ <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar>(25.06.2013)

Aradaki fark tahviller bir yıldan uzun vadeli olurken bonolar en çok bir yıl (3 ay-6 ay gibi) vadeli olabilir. Bunun yanında hazine bonoları herhangi bir işte teminat olarak kullanılabilir.

Hazine bonoları, devletin bütçe açıklarını kapatmak için kısa dönemli olarak vatandaşından borç para toplamasıdır. Burada borç veren gerçek veya tüzel kişiler borç alan ise devlettir. Bonoların satışında paraya ihtiyaç duyan devlet daha işin başında üç ay, altı ay veya bir yıl sonra ne kadar faiz vereceğini belirtmektedir. Gerçek ya da tüzel kişilerde taahhüt edilen faize binaen bu bonolara talip olmaktadır.²⁵⁰

Bonolarda tahviller gibi bir ortaklık belgesi olmayıp faizli borç senetleridir. Tahvilde olduğu gibi bonoyu satın alan onu çıkararak şirkete ortak olmamakta, kâr ve zararına iştirak etmemektedir. Böylece bono hamili belirlenmiş olan vade sonunda faiziyle birlikte bonoya yatırdığı parayı geri almaktadır. Şirketin kâr ya da zarar etmiş olması faiz getirisini etkilememektedir.

Bonoların İslâm Hukuku açısından durumu tahville aynıdır. Zira her ikisi de faizle işlem yapmaktır. Dolayısıyla faiz dinimizce yasaklanmış olduğundan bonoların alım-satımı da caiz değildir.²⁵¹ Zira tahvil ve hazine bonolarına baktığımızda bunların sahibine önceden belirlenen miktarda sabit faiz getirisi sağlayan borç senetleri olduklarını görürüz. Bundan dolayı getirisi hangi oranda olursa olsun bu tip kıymetli evrakı yatırım aracı olarak kullanmak İslâm dininin yasakladığı faiz olduğundan caiz değildir. Her ne kadar bu evraklar devlet eliyle alınıp satılıyorsa da durum değişmez. Zira faiz ister devlet eliyle, ister şahıs eliyle olsun bu işlem faizdir ve dinen haramdır.²⁵²

Sonuç olarak; bonolar sabit faizli borç senetleri olduğundan çıkarılmaları, alınıp-satılması, yatırım aracı olarak görülmesi caiz değildir.²⁵³ Bono satın alan kimse emeksiz alın teri olmadan reel getiri elde etmekte olup kâr ve zarara ortak olmamaktadır. Oysaki Allah Resulü’’ İslâm sermaye ortaklığında kârın paylaşılması ortakların belirlediği oranda, zarara katlanma ise sermayeleri oranındadır’’²⁵⁴ buyurarak ortaklığın kâr ve zarara beraber katlanmak olduğunu vurgulamıştır.

²⁵⁰ Şafak, s.70.

²⁵¹ Şafak, s.70.

²⁵² Kalender, Fatih; İslam’a Göre Borsa, s.2.

²⁵³ Döndüren, Ticaret Ve İktisat ilmi hali, s.655; Güncel Fıkhi Meseleler, s.261; Köse, s.212; Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s.304.

²⁵⁴ Mevsili, III, s.16; Zuhayli, VI, s.91.

3.1.3. Kâr-Zarar Ortaklığı Belgeleri Ve Bunların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Kâr-zarar ortaklığı belgeleri dünyada ilk defa faizsiz bankacılık sistemleri tarafından uygulanmıştır. Kâr-zarar ortaklığı belgeleri ile güdülen asıl gaye faiz yemeyen Müslümanların elinde ki paraları alıp değerlendirerek yeni tesisler ve işletmeler kurmaktır.²⁵⁵ Bu maksat meşru ve faydalıdır. Ülkemizde de bu yöntem Faizsiz Bankacılık sistemi ile özdeşleşmiştir

Faizsiz bankacılık, Uluslararası literatürde çoğunlukla İslami Bankacılık (Islamic Banking) olarak adlandırılan ve faize yer vermemesiyle klasik bankacılıktan ayrılan finansal modeldir. Faizsiz Finans Kurumlar ülkemizde 1980' lerde faaliyete başlamış ve o günden bu güne büyük mesafeler kat etmiştir. Bu finans kurumları **‘Faizsiz Bankacılık, Özel Finans Kurumları, İslami Bankacılık’** gibi değişik adlarla anılmaktadır.

Faizsiz Bankacılık modeli, Müslüman toplumlarda dini hassasiyet taşıyan insanların inançları gereği faizli sistemlerden uzak durmaları neticesinde faizli bankalara bir alternatif bulma arayışı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar İslami kesimin dini kurallara uygun bankacılık hizmetine olan ihtiyaçlarından doğmuş ve hızla gelişmiştir. Faizsiz bankacılık modeli sistem olarak yeni olsa da kullandıkları araçlar İslam'ın ilk dönemlerinden beri bilinen ve uygulanan gelen mudarebe, murabaha gibi Müslümanların yakından tanıdığı yöntemlerdir.²⁵⁶

Bankaların batıda göstermiş olduğu fonksiyonları İslam dünyasında sergileyememelerinin temelinde Müslüman halkların faiz esasına göre çalışan bu müesseselere mesafeli yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Müslümanların faizli bankalara olan bu olumsuz tavrı faizsiz bankaların doğmasına sebep olmuştur.

1960'lı yıllarda Mısır'da ortaya çıkıp oradan dünyaya yayılan faizsiz bankacılık uygulamaları piyasada ki etkinliğini her geçen gün artırmaktadır. Bu bankaların çalışma esasları temelde **‘Mudârabe’** ortaklığına dayanmaktadır. Nitekim Serahsi, Kâsâni gibi ünlü hukukçuların eserlerinde Mudârâbeye bir cilde yakın yer ayırmaları bu ortaklığın tarihte ne kadar çok uygulandığını göstermektedir.²⁵⁷

Türkiye ilk olarak 1984 yılında **‘Özel Finans Kurumları’ (ÖFK)** ile yani **‘Faizsiz Bankacılık’** ile tanışmıştır. Bu tarihten sonra Akbaraka Türk, Faisal Finans gibi katılım bankaları kurulmuş yıllar içinde bu bankaların sayısı artmıştır. Ülkemizde önceleri **‘Özel Finans Kurumları’** adıyla anılan faizsiz kurumların adı 19.10.2005 tarih ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile **‘Katılım Bankaları’** ismini almıştır.²⁵⁸

²⁵⁵ Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s.241.

²⁵⁶ Özsoy, İsmail; Özel Finans Kurumları, Asya Finans, İstanbul, 1997, s.93.

²⁵⁷ Serahsi, XXII,17-188; Kâsâni, VI, 85 vd.

²⁵⁸ Döndüren, Ticaret Ve İktisat ilmihali, s.638.

Türk bankacılık sektöründe faizsiz bankaların payı her geçen gün artmaktadır. 1995 yılında aktif büyüklüğü açısından bankacılık sektörü içerisinde ki payı %1,85iken bu oran 2002 ve 2003 yıllarında %2,4, 2004 yılında %2,6, 2005 yılında %2,7, 2006 yılında %3,1, 2007 yılında ise %3,2 seviyelerine ulaşmıştır. Bu oran 2010 yılında %4,3 iken bugün %5²⁵⁹ seviyelerine ulaşmış ve her geçen günde artmaya devam etmektedir. Türkiye diğer İslam Ülkeleri'ne nazaran Faizsiz Bankacılık modeliyle daha geç tanışmıştır. Ancak sistemi inceleyen uzmanlar faizsiz bankacılık konusunda en iyi ve yeterli düzenlemelerin yapıldığı ülkenin Türkiye olduğunu belirtmişlerdir.²⁶⁰

Faizsiz bankaların çalışma esasları diğer mevduat bankalarından tamamen farklıdır. Bilindiği gibi mevduat bankaları mudilerinden faiz ödemek suretiyle topladıkları fonu, kredi ihtiyacı olan müşterilerine yine belli oranda faiz almak şartıyla kullandıran kuruluşlardır. Burada bankaların gelirini topladıkları fona ödedikleri faiz ile kullandırdıkları fonlardan aldıkları faiz arasında ki fark oluşturmaktadır. Aslında bankacılık sisteminin temeli fona ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanlara aracılık yapmaktan ibarettir. Bunu yaparken kullandıkları enstrümanlar faize dayalıdır. Örneğin bir banka müşterilerine vadeli olarak finansman sağlarken verdiği borcu vade sonunda faiziyle tahsil etmektedir. Müşterisine nakdi ödeme yapan banka verdiği nakde karşılık bir fazlalık talep etmektedir. Burada verilen nakde karşılık talep edilen fazlalık İslam'ın yasaklamış olduğu faizdir. Faizsiz bankacılık sisteminde ise müşterilere nakit para verilmemekte, bunun yerine müşterinin almak istediği mal banka tarafından peşin satın alınarak müşteriye vadeli olarak satılmaktadır. Aradaki fark ise peşin ile vadeli satış arasında ki farktır. İşte faizli bankalar fon ihtiyaçlarını faiz gelirlerinden sağlarken faizsiz bankalar kâr-zarar ortaklığı belgelerinden ve sukuk ihraçlarından sağlamaktadırlar.²⁶¹

Ülkemizde özellikle faizsiz finans kurumları tarafından uygulanan kâr-zarar ortaklığı belgeleri temelde finans kurumu ile müşteri arasında bir tür mudarebe(emek-sermaye ortaklığı) ortaklığı kurulması esasına dayanır. Finans kurumu havuzda toplanan paranın %20 kadarını kendisi almakta geri kalan %80 'i ise havuza para yatıranlara dağıtmaktadır.²⁶²

Kar-zarar ortaklığı belgeleri hisse senetleri gibi şirketlere hakiki manada ortaklık ifade etmeyen kıymetli evraklardır. Bu belgeler faize bir alternatif olmak üzere ilk defa Mısır'da çıkmış ve oradan yayılmıştır. Ülkemizde de "*faizsiz bankacılık*" Ya da "*İslami Bankacılık*" adı verilen "*özel finans kurumları*" tarafından çokça kullanılmaktadır. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi İslâm hukukunda

²⁵⁹ <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Raporlar.aspx>(10.09.2013)

²⁶⁰ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Dünya'da Ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık, 2007, s.16-17.

²⁶¹ Ergin, Ferudun; Para Ve Faiz Teorileri, İstanbul üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981,s.273.

²⁶² Döndüren, Güncel Fıkhi Meseleler, s.321.

ortaklık kâr ve zarara beraber katlanmaktadır. Bu senetler de kâr ve zarara birlikte katlanmayı daha işin başında şart koştuğundan prensipte dinen caiz görülmektedir.

Kar-zarar ortaklığı belgelerine Ali Şafak ve Fatih Kalender gibi İslâm Hukukçuları tarafından “daha işin başında ne kadar kâr alınacağı bellidir; bu belgelerin adı kâr-zarar ortaklığı olmasına rağmen sadece kâr boyutu çalışmaktadır”²⁶³ şeklinde bazı eleştiriler getirilmekte ve bu senetlerin bu nedenle caiz olmayacağını iddia etmektedirler. Ancak kar-zarar ortaklığı için bankaların işin başında verdiği oranların bağlayıcı olmadığı, vade sonunda kâr ve zarar oranının belli olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu eleştirilere rağmen faizsiz işlem oluşuyla tahvil-bonodan ayırmakta ve prensipte caiz görülmektedir.²⁶⁴ Bu işletmeler müşterilerini zarara uğratmamak adına hassas davranıyor ve kâr ediyorlar diye eleştirilemezler.

Bütün haklı-haksız eleştirilere rağmen faizsiz sisteme bir alternatif olması ve inanan insanlara bir çıkış yolu sunması yönüyle kar-zarar ortaklığı sistemi üzerinde çalışılması ve teşvik edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kâr-zarar ortaklığı belgeleri ve bunları kullanan finans kurumları faize bir alternatif olması ve inanan insanlara bir çıkış yolu sunması amacıyla ortaya çıkmıştır. Sadece Türkiye’de değil bütün dünyada bu müesseselerin amacı faizsiz bir sistem oluşturmaktır. Ülkemizdeki bu finans kurumları Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu İslam Kalkınma Bankası ve diğer İslam ülkelerinde ki Faizsiz Bankacılık sistemleriyle koordineli olarak çalışmaktadır. Bu bankaların alanında uzman İslam Hukukçularından oluşan bir danışma kurulu mevcut olup her an bu bankaların faaliyetlerinin İslam’a uygunluğu takip edilmektedir.

İnsanların küçük ihtiyaçları yakın akrabalar ve arkadaşlardan borç almak suretiyle karşılanmakta ve bu borçlar gayri resmi şekilde alınıp verilmektedir. Ancak borçların miktarı arttıkça bunların bu şekilde karşılanması imkânsız hale gelmekte ve işe bankalar dâhil olmaktadır. Günümüzde büyük miktartlı ve uzun vadeli kredilerin karşılanması için bankaların vermiş olduğu ticari krediler devreye girmektedir. Bankalar bir çeşit borç verme yöntemi olan tahvil ve bono ile paraya ihtiyacı olan kişiye borç vermekte, arada ki vade farkına mukabil olarak da faiz almaktadırlar. İslami Bankalar da çok sık olmamakla birlikte karz²⁶⁵ yöntemini tercih etmektedirler.

²⁶³ Şafak; s.70, Kalender, Fatih; ‘‘İslâm’a Göre Borsa’’Tebliğî,s.2.

<http://darusselam.com/index.php/fkh/92-borsa.html>(15.07.2013)

²⁶⁴Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s.242; Döndüren, Güncel fihhi Meseleler, s.321; Döndüren, Ticaret Ve İktisat İlmihali, s.638; İlmihal, s.448; TDV İslâm Ansiklopedisi, Senet Maddesi, s.519.

<http://www.hayrettinkaraman.net/konular/ekonomi/borsa-hisse-senedi/10.06.2013>;Döndüren,Güncel fihhi Meseleler, s.321.

²⁶⁵ Karz veya karzı hasen faizsiz ve bir karşılık beklemeksizin verilen borca denir. Arapça’ da karz borç; hasen ise güzel demektir, böylece karz-ı hasen en güzelde şekilde borç(Maide, 5/12) vermek demektir. Karz bir şirket çeşidi olmayıp Müslümanların yardımlaşma biçimidir. Karz akdi, bir kimsenin diğerine, mislî olup ancak tüketilmek suretiyle faydalanılan bir malı, sonunda kendisine geri ödemek üzere temlik etmesidir. Mislî olmayan ya da tüketilmek suretiyle faydalanılmayan mal,

Bu bankalar zor durumda ki müşterilerini iflastan kurtarmak ya da maddi sıkışıklıklarını gidermek için nadirde olsa karşılıksız borç verme işlemini yapmaktadırlar.²⁶⁶ Ancak bu bankalar verdikleri borç karşılığında faiz almamaktadırlar.

Aslında Faizsiz bankaların faiz alamayacakları kanunlarımızda da mevcuttur. Zira Bu bankaların hizmet sunarken uymak zorunda oldukları bazı prensipler mevcuttur. Bu prensiplerden **“faizsizlik”** prensibine göre bu bankaların mevduat toplayamayacağı, topladıkları fonlara sabit bir faiz vadedemeyecekleri ve anaparanın aynen iadesini garanti edemeyecekleri kanunlarımızda yer almıştır.²⁶⁷ Faizsiz bankaların uymak zorunda olduğu bu prensipleri şöyle özetleyebiliriz.²⁶⁸

1-İslami Kurallara Bağlılık: Bu bankalar iktisadi alanda faaliyet gösterirken İslam’ın temel kaynaklarını referans almakta ve faaliyetlerini ona göre planlamaktadırlar.

2-Paranın Bir Değişim Aracı Olarak Kabul Edilmesi: İslam iktisadında para ancak bir mübadele aracıdır ve değer belirleme fonksiyonunun dışında, bizatihi ekonomik bir mal gibi alışverişe konu olması mümkün değildir. Bu suretle İslami bankalar, klasik bankalar gibi para ticareti yapmak yerine parayı, yaptıkları ticari faaliyetlerde bir araç olarak kullanmaktadırlar.

3-Faizsizlik İlkesi: Bu bankalar yukarıda da açıkladığımız üzere İslam’ın yasaklamış olduğu faizli muamelelere yaklaşmamaları temel ilkelerindedir.

4-Üretim faaliyetlerinde Bulunma: İslami bankalar diğer faizli bankalar gibi para toplayıp onu tekrar faizle dağıtmak yerine ekonomik faaliyetlerde bulunarak, şirketlere ortaklık kurarak faaliyet gösterirler. Zira İslam’da para kazanmanın tek yolu emek ve caba olarak gösterilmiştir.

Faizsiz Bankaları’n faaliyetlerinin İslam’a uygunluğunun bir başka göstergesi de **“Katılım Endeksidir.”** Katılım endeksi borsa İstanbul’da işlem gören ve katılım bankacılığı prensiplerine uygun faaliyet gösteren şirketlerden oluşan bir endekstir. Şirketlerin bu endekse girebilmeleri için İslam’ın yasaklamış olduğu faaliyet alanlarının birinde veya bir kaçında faaliyet göstermemeleri ve ana sözleşmelerinde katılım bankacılığı kurallarına tabi olacaklarını belirtmeleri gerekir. Katılım endeksini çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde değineceğimiz için burada daha fazla ayrıntıya girmiyoruz.

Yukarıda ki prensiplerden de anlaşılacağı üzere bu bankalar daha kurulurken İslam iktisadına uygun faaliyet yapacaklarını, faize bulaşmayacaklarını müşterilerine vadetmektedirler.

istifade edildikten sonra aynen sahibine iade edilirse burada karz değil ariyet satışı gerçekleşmiş olur. Karz akdinde borç verilen şey misli mal olup onu borç olarak alan kişi yemek, içmek ya da harcamak suretiyle tüketip mislini sahibine iade etmektedir. Para , döviz, altın , buğday, arpa, zeytinyağı, demir, çimento yumurta gibi mallar misli mal niteliğindedir. (kasani, VII, s.394;İbn Kudame, IV, s.313)

²⁶⁶ Darcın, Ahmet Cüneyt; *“Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri Ve Sonuçları” Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.28.*

²⁶⁷ 1 Kasım 2005 Tarih Ve 25983 Sayılı Resmi Gazete, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.

²⁶⁸ Özsoy, s.101-118.

3.1.4.Kira Sertifikalari(İcara Sukuku) ve Değerlendirilmesi

Sukuk Arapça ‘sak’ kelimesinin çoğulu olup akde konu varlıklara sahiplik veya katılım hakkı veren sertifika anlamına gelmektedir. Arapça’da bono ve tahvil için ‘Senet’ kelimesi kullanılırken İslami tahviller için ‘Sukuk’ kelimesi kullanılmaktadır. Bu çerçevede finansal sertika olan tahvile bir alternatif olarak ortaya çıkan sukuk İslami tahvil olarak isimlendirilmekte ve faizsiz olması sebebiyle caiz görülmektedir.²⁶⁹

Sukuk, varlığa dayalı, istikrarlı gelir sağlayan, ikincil piyasada işlem gören ve İslami prensiplere uygun olarak ortaya çıkmış vadeli sertifikalardır. Başka bir tanımda ise belirli projelere, belirli yatırım faaliyetlerine, duran varlıkların kullanım haklarına sahipliği temsil eden eşit değer ve bölünemeyen sertifikalar(Kaynak) olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁰

Sukuk, İslam’ın yasaklamış olduğu faize bir alternatif olarak geliştirilmiş olup temel ilkesi İslami prensiplere uygunluktur. İslam Hukuku’nda faiz kesin olarak yasaklanmıştır. Bu yüzden İslami finans sisteminde borç alanlar ile borç verenler birbirlerinin iş ortağı olarak görülmekte olup ortaya çıkan riskte taraflar arasında paylaşılmaktadır.

Tahvil ve bonoda yatırımcılar, yatırım yaptıkları finans aracının niçin ve nerede kullanıldığıyla ilgilenmemekte sadece belirlenen vade sonunda alacakları faiz getirisine bakmaktadırlar. Sukuk yatırımcısı ise yatırım yaptığı finansal aracın faaliyet alanıyla dini hassasiyetleri gereği ilgilenmekte ve her varlığa yatırım yapmamaktadır. Sukuk inançları gereği faiz geliri istemeyen yatırımcıların bu isteğini yerine getirmesi yanında Faizsiz Bankacılık yapan bankalara da önemli bir gelir sağlamaktadır.²⁷¹

Günümüz finans sistemleri için önemli bir yer tutan sukukların tarih sahnesine çıkışı 2000’ li yıllarda gerçekleşmiştir. İlk sukuk ihracı 2002 yılında Malezya’da gerçekleşmiştir.

²⁶⁹ Tok, Ahmet; İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk(İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları Ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi Yeterlilik Etüdü, 2009, Ankara, s.17-18.

²⁷⁰ Önal, Yıldırım Beyazıt; Yakar, Soner; Kandır, Serkan Yılmaz;Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası Ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi, Bankacılar Dergisi, Sayı 84, Yıl 2013, s.79.

²⁷¹ Tok; s.14

600 Milyon Dolar tutarında ki bu ihracı 2003 yılında İslami Kalkınma Bankası'nın yapmış olduğu 400 Milyon Dolarlık sukuk ihracı takip etmiştir. Ayrıca 2003 yılında Bahreyn ve Katar, 2005 yılında Pakistan sukuk ihracı yapmaya başlamıştır. Günümüzde Malezya, Pakistan, Endonezya, Türkiye, Almanya, İngiltere gibi pek çok ülkede sukuk ihracı yapılmaktadır.²⁷²

2002 yılında Malezya'da ortaya çıkan sukuklar ülkemizde uzun süre tartışılmasına rağmen uzak durulmuştur. Özellikle son yıllarda yaşanan finansal kriz neticesinde İslam ülkelerinde ki fonları çekebilmek için bazı yasal düzenlemeler yapmak ve böylece sukuk ihracının önü açılmak istenmiştir. Bu paralelde 2010 yılında kira sertifikaları ile ilgili tebliğ resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye dünyada sukuk ihrac eden ülkeler arasına katılmıştır.²⁷³

Sukuk ihracına imkan veren SPK sukuk'u bir kira sertifikası olarak tanımlamıştır. Oysa ki kira sertifikaları sukuk'un sadece bir türüdür. Dünyada birçok çeşitlenen sukuklar ülkemizde daha dar şekilde uygulanmaktadır. Genel olarak sukuklar endeksleme şekillerine göre ve kullanılan finansman şekillerine göre sınıflandırılmaktadır.

Endeksleme şekillerine göre sukuk türleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar;²⁷⁴

*Proje Endeksli Sukuk

*Varlığa Endeksli Sukuk

*Bilançoya Endeksli Sukuk

Kullanılan finansman şekillerine göre sukuk şekilleri ise yediye ayrılmaktadır. Bunlar;²⁷⁵

*Mudarabe Sukuku(Kar Paylaşımı)

*Muşaraka Sukuku(Kar-Zarar paylaşımı)

*İcara Sukuku(Kira Sertifikaları)

*Murabaha sukuku(Maliyet Ve Kar paylı Satış)

*Selem Sukuk(Ön Ödemeli)

*İstisna sukuk(Alış Emri)

*Melez Sukuk(Karma)

²⁷² Altaş, Gökben; *İslami finans Sistemi*, Sermaye Piyasasında Gündem, Sayı 69, TSPAB, 2008, İstanbul, s.19.

²⁷³ Yıldırım, Mustafa, *Küresel finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi*, Bütçe Dünya Dergisi, 2011, s.110

²⁷⁴ Güngören, Muaz, *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*, Kadir Has üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 100-101; Tok, s. 17-18

²⁷⁵ Güngören, s.102.

Bütün bu sukuk türlerinden sadece icara sukuk yani kira sertifikaları Borsa İstanbul'da işlem görmektedir. İcara bir sözleşme olup bu sözleşmeye göre taraflardan biri kira geliri olan bir malı satın almakta ve üçüncü şahıslara kiralamaktadır. Kira sözleşmesinin süresi, kira ücreti taraflar arasında belirlenmekte ve varlığın mülkiyeti kiralayanda kalmaktadır.²⁷⁶ Kira sertifikası alan şahıs varlığın sahibi olmamakta sadece kira gelirinden payı ölçüsünde faydalanmaktadır.

Kira sertifikalarına ve varlık kiralama şirketlerine ilişkin esaslar 2010 yılında Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Adı geçen bu tebliğde sukuk türlerinden sadece kira sertifikalarına değinilmiştir.²⁷⁷ Adı geçen tebliğde kira sertifikaları bir sukuk olarak tanımlanmış ve bunlarla ilgi usul ve esaslar belirlenmiştir.²⁷⁸

Borsa İstanbul'da kira sertifikaları ‘Her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak üzere varlık kiralama şirketi tarafından ihrac edilen ve sahiplerinin bu varlık ya da haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymettir’²⁷⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda yer alan hak, kira sertifikaları ihracına dayana her türlü hakkı; varlık bu işleme konu olan ve kiraya verilen varlığı ifade etmektedir. Tanımda kira sertifikalarından bir menkul kıymet olarak söz edilmektedir.

Kira sertifikaları, bir kira kontratına bağlı olarak maddi varlıkları temsil eden, eşit nominal değerlere sahip İslami prensiplere uygun bir menkul kıymettir.²⁸⁰ Kira sertifikası bir sözleşme olup bu sözleşmeye göre taraflardan biri bir varlığı satın almakta ve kira ücreti karşılığında kiralamaktadır. Kira sözleşmesinin süresi, kira ücreti sözleşmenin tarafları arasında belirlenmekte ve varlığın mülkiyeti kiralayanda kalmaktadır. Yani kira sertifikası alan kişi varlığın mülkiyetine sahip olmamakta sadece o varlığın kira miktarından payı ölçüsünde faydalanmaktadır. Taraflar kira kontratı yaparken varlığın kiralanmaya uygun olması ve kira miktarı ve süresinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Bu kira sertifikalarını özel teşebbüsler çıkarabileceği gibi hazine müsteşarlığı da çıkarmaktadır. Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Anonim Şirketi (HMVKAŞ)²⁸¹ belli dönemlerde kira sertifikası ihraç etmekte, bu sertifikaları alan kişiler kira geliri olan bir mala ortaklaşa sahip oluyor ve bu malın kira gelirinden hissesi oranında pay alıyor.

²⁷⁶ Al-Amine, Muhammed Al-Bashir Muhammed, Sukuk Market, Innovations And Challenges, Islamic Capital Markets, 2008, Saudi Arabia, s.33-55.

²⁷⁷ 01.04.2010 Tarih Ve 27539 Sayılı Resmi Gazete, Seri No:3, No:43 Nolu Tebliğ

²⁷⁸ Kira Sertifikası: Varlık kiralama şirketinin satın almak veya kiralamak suretiyle devraldığı varlıkların finansmanını sağlamak amacıyla düzenlediği ve sahiplerinin bu varlıklardan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymeti, kira sukuku"nu ifade eder.(Seri No:III, NO:43 Nolu;01.04.2010 Sayılı Tebliğ,Md.3, i Bendi)

²⁷⁹ <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/kira-sertifikalari>(15.12.2013)

²⁸⁰ Güngören, s.107;Tok, s.20

²⁸¹ Varlık kiralama şirketi (VKŞ) kira sertifikası ihraç etmek üzere anonim şirket şeklinde kurulmuş olan bir sermaye piyasası kurumudur. <http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/kira-sertifikalari>(20.01.2014)

Bu dinimizce helal olan bir işlemdir. Zira burada herhangi bir faiz söz konusu değildir. Geleneksel varlık kiralama işleminin bir örneğidir.²⁸²

Sonuç olarak sukuk ya da kira sertifikaları, geleneksel tahvil ve bonoya bir alternatif olması için geliştirilmiş yatırım aracıdır. Sukukun bu finansal araçlardan farkı İslami prensiplere uygun tasarlanması ve ihraç edilmesidir. Özellikle dünyada yaşanan ekonomik kriz sonrasında İslam Dünyası'nda petrol gelirleri neticesinde biriken fonların finans sistemine entegre edilmesi için uygulamaya sokulmuştur. Ülkemizde ise sadece sukukun bir çeşidi olan kira sertifikaları borsada işlem görmektedir. Sukuklar yukarıda defaatle belirttiğimiz üzere İslami bir finansman aracıdır. Daha ortaya atılırken amacı faizli sistemlere bir alternatif olmasıdır. Dolayısıyla sukukun dinen yasal bir yatırım aracı olduğu kabul edilmektedir. Üstelik hem ülkemizde hem de Dünyada bu enstrümanların faaliyetlerinin İslam'a uygunluğu bir kurul tarafından takip edilmektedir. İslam ülkelerinde de sukukların faaliyetleri, bir **'İslami Denetim Kurulu'** dan fetva alınmak suretiyle sürdürülmektedir.²⁸³ İslam fıkıhçılarının verdiği hükümlerde bağlayıcı olmaktadır. Örneğin 2008 yılında AAOIFI (Muhasebe ve İslami Finans İçin Denetim Organizasyonu) Başkanı M.Tagı Usmani sukukların geleneksel finans araçları olan tahvil ve bonoyu taklit ettiğini, bu yüzden İslam'a uygun olmadığını söylemiş, bu karar sukuk piyasasını önemli ölçüde etkilemiştir.²⁸⁴

Ülkemizde de kira sertifikası ihracına dayanak teşkil eden tebliğde kira sertifikalarından elde edilen gelirin faiz değil kira geliri olduğu yer almaktadır. Bu tebliğde varlık kiralama şirketlerinin kaynak kuruluşlardan devraldığı varlıkları tekrar kaynak kuruluşlara kiralamak suretiyle kira geliri elde ettikleri²⁸⁵; bu kira gelirini payları oranında sertifika sahiplerine dağıttıkları²⁸⁶, bunun dışında herhangi bir ticari işlem yapamayacakları, kredi kullanamayacakları belirtilmektedir.²⁸⁷ Böylece burada elde edilen gelirin nema-faiz değil kira geliri olduğu anlaşılmaktadır.

²⁸² <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0950.htm>(15.12.2013)

²⁸³ Shamsiah, Mohamad; Mohd fadhly, Yusoff; Key Shariah Rulings on Şukük Issuance in the Malaysian, Islamic Capital Market, 2008, Saudi Arabia, s.599-60.

²⁸⁴ Memoona, Rauf Khan; Zohra, Jabeen; An Ingiry into the Usage of Real Assets in Islamic Transaction and their Benchmarking-The Implications for Islamic Capital Markets, 208, Saudi Arabia, s.69-80.

²⁸⁵ 01.04.2010 Tarih Ve 27539 Sayılı Resmi Gazete, Seri III No: 43 Kira sertifikalarına Ve Varlık Kiralama Şirketlerine Esaslar Hakkında Tebliğ, 2.Bölüm, Madde4.

²⁸⁶ Kira Sertifikalarına Dair Tebliğ, Madde 5.

²⁸⁷ Kira sertifikalarına Dair Tebliğ, Madde 5/(3)/(a)

3.1.5.Hisse Senetleri

Hisse senedi ‘ Sermayesi paylara bölünmüş ve karşılığında kıymetli evrak niteliğinde pay senedi çıkarılan sermaye ortaklıklarının kanuni şekillere uygun olarak düzenledikleri belgeler olup sermayesinin belirli bir oranını temsil ve sahiplerine o oranda ortaklık hakkı sağlayan senetlerdir ve kıymetli evrak vasfına sahiptir’²⁸⁸

Hisse senedi bir ortaklık ve mülkiyet senedir. Şirket yaşadığı ve kâr ettiği müddetçe sahiplerine temettü (kâr payı) denilen bir gelir sağlar. Bu gelir bilanço kârına ve yatırım kararlarına göre yıldan yıla değişmektedir.²⁸⁹

Hisse senetleri, şirket sermayesinin belirli bir kısmını temsil ederler. Hisse senedi onu alan için şirkete ortak olma hakkı ve sürekli getiri imkânı sağlarlar. Aynı zamanda şirket için öz kaynak niteliğinde finansman aracıdır.²⁹⁰ Hisse senetleri, bir anonim şirketin sermayesinin birbirine eşit paylarından bir parçasını temsil eden ve kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen, hukuken kıymetli evrak türünden belgelerdir.²⁹¹

Hisse senedi sahibine, şirket kârından pay alma, belli hisseye ulaşmak kaydıyla şirket yönetimine katılma, genel kurulda oy kullanma, tasfiyeden pay alma, şirket faaliyetleri hakkında bilgi edinme gibi ortaklık haklarından yararlanma imkânı verir.²⁹²

Hisse senetlerinin hukuki niteliği TTK’nun 399-419. Maddelerinde açıklanmıştır. Bu maddelere baktığımızda hisse senetlerinin aşağıda ki hukuki özelliklere sahip olduğunu görmekteyiz:

- 1-Hisse senedi, şirket sermayesinin, şirketin asıl sözleşmesinde belirtilen bir parçasını temsil eder.
- 2-Hisse senetleri, tek tek ya da 10-100... âdeti kapsayan küpürler halinde çıkarılabilirler ve değerleri kanunda belirtilen miktardan daha az olamaz.
- 3-Şirket bakımından, her hisse senedi, hukuken bölünmesi mümkün olmayan bir ‘hukuki birim’ sayılır. Dolayısıyla aynı hisseye sahip olan birkaç kişi şirkete karşı haklarını aralarından seçtikleri bir temsilci aracılığıyla yürütürler.
- 4-Hisse senetleri kıymetli evrak niteliğindedirler. Dolayısıyla hisse senetleri ile temsil ettikleri haklar birbirinden ayrılamazlar. Hisse senedine bağlı haklar hisse senedi olmaksızın devredilemez. Bir hisse senedi üçüncü şahıslara devredileceği zaman üzerinde yazılı haklarla birlikte devredilmiş olur. Yukarıda saydığımız ortaklık hakları da hisse senedi ile birlikte devredilmiş olurlar.
- 5-Hisse senetleri piyasada dolaşma, alım-satım yapılma, devredilme özelliğine sahiptir.²⁹³

²⁸⁸ Tuncer; Selahattin; Türkiye’de sermaye piyasası, İstanbul Matbaası, İstanbul,1985,s.205.

²⁸⁹ Aba, s.48.

²⁹⁰ Eyüpgiller, Servet; Banka Ve Mali Kuruluşlar, Ankara,1988,s.96.

²⁹¹ Karşlı, s.327.

²⁹² Kalender, s. 3.

²⁹³ TTK, madde 413.

6-Hamiline yazılı hisse senedini elinde bulunduran kimse başkaca hiçbir kanıtla ihtiyaç duyulmaksızın bu senedin hukuki sahibi sayılır. Dolayısıyla bu senedin devri için herhangi bir şart koşulmaksızın bir mal gibi alınıp satılırlar.

7-Nama yazılı hisse senetleri ise yazılı bir şekli bağlıdır. Devir işlemi, ciro ve senedin teslimi ile gerçekleşir. Ayrıca bu devrin şirkete bildirilmesi, şirketinde pay kütüğüne tescil etmesi ve hisse senedinin yeni sahibinin senedin üzerine yazılması gerekir.²⁹⁴

Hisse senetleri tahviller ve bono gibi borç senedi değildir. Yani hisse senedini satın alan şahıs onu çıkaran şirkete borç vermiş olmayıp şirket üzerinde mülkiyet hakkı elde etmiş olmaktadır.²⁹⁵ Hisse senedi yatırımcısı hissesi oranında şirketin hem kârına hem de zararına ortak olmuştur. Üstelik bu hisse senedine sahip olan kişi için başlangıçta kâr edileceğine dair herhangi bir güvencede verilmemiştir. Yani hisse senedini alan ortak bilanço yılı sonunda kârda zararda edebilir. Bu risk her zaman söz konusudur.

3.1.4.1.Hisse Senedi Türleri

Türk Ticaret Kanununun 409.maddesine göre hisse senetleri hamiline ve nama yazılı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak bunun yanında piyasada dolaşım yetenekleri, şirket kârına ortaklığı ve sermayeyi temsil edip etmemesine göre değişik türlere ayırmakta mümkündür.

3.1.4.1.1.Nama Yazılı Hisse Senetleri

Anonim ortaklıklarda asıl olan nama yazılı hisse senetleridir. Bu senetler ortak sayısının tespit edilmesi, ortakların tanınması ve takibi, ortakların yabancılaşmasının önlenmesi ve hisselerin istenmeyen kişilerin eline geçmesinin önlenmesi gibi birçok faydası vardır. Senetlerin devrinde yaşanan güçlükler ve şekil şartları, gizliliğin sağlanamaması ise bu senetlerin olumsuz yanlarından biridir.

Nama yazılı hisse senetlerinde hisse sahibinin adı, soyadı ve adresleriyle pay kütüğü denilen deftere yazılır. Şirkete ortak olan, bu pay kütüğü defterine kayıtlı olan kişidir. Bu senetlerin devri ciro ve senetlerin teslimi ile olur. Devir işlemi pay defterine kaydedilmedikçe ortaklığa hükmetmez.²⁹⁶

Nama yazılı hisse senetlerinin borsada işlem görebilmesi için bu senetlerin borsada **‘Kote’** dediğimiz işlemle kayıt altına alınması gerekir. Bir senet için kote olmak demek o senedin Borsa tarafından tanındığı ve borsada işlem görmesine izin verildiği anlamına gelir.²⁹⁷ Menkul kıymetlerin kotasyonu Maliye Bakanlığı'nın iznine bağlıdır.

²⁹⁴ TTK, madde 416.

²⁹⁵ Seyidoğlu, s. 348.

²⁹⁶ TTK, mad, 146.

²⁹⁷ Bolak; Mehmet, Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler Ve Portföy Analizi, İstanbul,1994, s. 66.

Anonim ortaklıklar kotasyon için başvuru formunu doldurarak borsaya başvururlar. Bir şirketin kotasyon başvuru yapabilmesi için şirketin ortak sayısının yüz(100)den fazla olması, ödenmiş sermayesinin en az %15'inin halka arz edilmiş olması ve kuruluşundan itibaren en az üç yıl geçmiş olması gerekir.²⁹⁸ Menkul kıymeti borsa kotuna kabul edilen kuruluşlar borsaya belli bir tarife göre ücret öderler. Bu tarife borsa yönetim kurulunca belirlenir.

Bazı durumlarda menkul kıymetler borsa kotundan tamamen veya geçici olarak çıkarılırlar. Bu durumlar arasında ortaklığın sona ermesi veya çalışmasının uzun süre durdurulması, işletmeni iflas kararı alması ve menkul kıymetin piyasa değerinin nominal değerinin altında kalması sayılabilir.²⁹⁹

3.1.4.1.2.Hamiline Yazılı Hisse Senetleri

Hamiline yazılı hisse senetlerinin üzerinde sadece bu senetlerin hamiline(onu elinde bulunduran şahsa) ait olduğu yazılıdır. Bu senedi elinde bulunduran kimse başkaca hiçbir kanıt ihtiyacı duymaksızın senedin hukuki sahibi sayılır. Senetlerin devrinde hiçbir şekil- merasim şartı yoktur. Senetlerin devredilmesiyle satış gerçekleşir. Senet sahipleri pay kütüğüne kaydedilmez.

Hamiline yazılı hisse senetleri alım-satımında ki kolaylık sebebiyle tercih edilmektedir. Bu senetlerin piyasada dolaşması gayet kolaydır.

3.1.4.1.3.Adî Hisse Senetleri

Şirket sözleşmesinde aksine bir hüküm bulunmadıkça bütün hisse senetleri sahiplerine eşit hukuki haklar sağlar. İşte kâr payı, tasfiyeden pay alma gibi konularda sahibine herhangi bir üstünlük sağlamayan, hisse senetleriyle aynı ve eşit haklar sağlayan bu senetlere adi (normal) hisse senetleri denir. Borsa İstanbul'da işlem gören hisse senetlerinin hepsi adi (normal) hisse senedir.

Adî hisse senetleri nama veya hamiline yazılı olabilir. Yani tıpkı alacak senetlerinde ve çeklerde olduğu gibi ya sahibinin kimlik bilgileri üzerine yazılır ya da hamiline denilerek sahibiyile ilgili herhangi bir kimlik bilgisi yazılmaz.

3.1.4.1.4.İmtiyazlı Hisse Senetleri

Sahibine bir takım üstünlükler ve haklar sağlayan hisse senetlerine imtiyazlı hisse senedi denir. Bu ayrıcalıklar kâr payı almada, tasfiye sonucuna katılmada, oy hakkında, organ üyeliklerine aday göstermede, rüçhan hakkı kullanmada, işletme tesislerinden faydalanmada olabilir. İmtiyazlı senetlere hangi ayrıcalıkların verileceği sözleşmede belirtilmesi gerekir.

İmtiyazlı hisse senedi birçok ülkede kullanılmasına rağmen ülkemizde kullanılmamaktadır.

²⁹⁸ Karşlı; Muharrem; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa; Ensar Neşriyat, İstanbul,1994,s.41;Aba, s.44.

²⁹⁹ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yönetmeliği,19.06.1996 Tarih ve 22559 Sayılı Resmi Gazete, mad.47.

3.1.4.2.Hisse Senetlerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Hisse senetleri ortakların şirketteki paylarını temsil eden kıymetli evraklardır. Bu senetler şirket sermayesinin belli bir oranını temsil ve sahiplerine o oranda ortaklık hakkı sağlarlar.³⁰⁰Şirketler şahıslar ve menkul değerler borsasında alınıp satılan hisse senetleri, ticaret, hizmet ve üretim yapan şirketlere ortaklığı ifade etmektedir. Bu senetleri alan şahıs, senedin temsil ettiği ölçüde şirketin kâr ve zararına ortak olmaktadır.³⁰¹Bu senetler sahibine şirket kârından pay alma, -belli hisseye ulaşmak kaydıyla-şirket yönetimine katılma, oy kullanma, tasfiyeden pay alma gibi ortaklık haklarından faydalanma imkânı vermektedir.

Hisse senetleri tahvil gibi borç senetleri olmayıp onu satın alan için şirket üzerinde mülkiyet hakkı ifade etmektedir. Hisse senedi yatırımcısı hisse oranına göre kâr ve zarara katılmakta ve işin başında dönem sonunda kâr-zarar oranını bilmemektedir. Zira şirketler hisse senedi çıkarırken yatırımcılara herhangi bir kâr güvencesi vermemektedir.³⁰²

Nama ve hamiline yazılı, adî ve imtiyazlı çeşitleri olan hisse senetlerinin İslâm Hukuku açısından değerlendirmesi yapılırken İslâm hukukçuları tahvil ve bonoda olduğu gibi görüş birliğine varamamışlardır. Bir kısım hukukçular hisse senetlerinin satışına cevaz verirken diğer bir kısmı ise cevaz vermemektedir. Ancak bütün İslâm Hukukçuları hisse senetlerinin durumunu değerlendirirken ilk olarak hisse senedi çıkaran ortaklığın faaliyet alanlarının İslâm'ın meşru saydığı bir iş olup olmadığına bakmaktadır. Zira hisse senedi çıkaran şirketin İslâm'ın yasaklamış olduğu içki, kumar gibi haram bir işle meşgul olması durumu ile İslâm'ın mubah saydığı bir işle meşgul olması durumu farklı değerlendirilmektedir. Zira herhangi bir şirketin hissesini alan o şirketin bir ortağı olup yaptığı bütün alım-satım, ticaret faaliyetlerinin onaylıyor, destekliyor ve sorumluluğunu paylaşıyor demektir.

İslâm hukukçuları faaliyet alanları açısından şirketleri üç guruba ayırmakta ve değerlendirmelerini ona göre yapmaktadırlar.

1. Faaliyet Alanı Meşru Olmayan Şirketleri

Hisse senetlerinin alım-satımı konusunu değerlendirirken bu senetlerin temsil ettiği şirketin mal varlığına bakmak yerinde olacaktır. Hisse senedi alınan şirketin faaliyetinin, üretim ve ticaretinin İslâm'a göre meşru olup olmaması değerlendirmemizde ana unsur olacaktır. Zira hisse senetleri tahvil gibi bir borç senedi olmayıp ortaklık belgesidir. Herhangi bir şirketin hisse senedini satın alan şahıs o şirketin ortağı olmakta ve şirkete ait bütün ortaklık haklarından yararlanmaktadır.

³⁰⁰ Tuncer, s.205.

³⁰¹ Karaman, İş Ve Ticaret ilmihali, s.241.

³⁰² Seyidoğlu, s.348.

Bu ortaklık aynı zamanda o şirketin yaptığı ticarete ve işlere de ortak olmayı, o işleri tasvip ve onaylamayı, sorumluluğu paylaşmayı da ifade etmektedir.³⁰³

İslâm'ın yasaklamış olduğu uyuşturucu, içki, bira gibi üretmesi ve alınıp satılması haram olan bir malı üretmek; fuhuş, kumar gibi İslâm'ın yasaklamış olduğu bir hizmeti sunmak; faizli işlemler yapmak veya İslâm'ın yasaklamış olduğu şekilde haram malların ticaretini yapmak üzere şirket kurmak, kurulmuş olan böyle bir şirketin hisse senetlerini alarak ortak olmak caiz değildir.³⁰⁴ Böyle bir şirketin hisse senedinin alınamayacağı konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır.

İslâm ticareti onaylamış ve teşvik etmiştir. Kişinin ailesinin geçimini sağlaması için yaptığı gayretleri en büyük ibadet saymıştır. Anacak ticaretin toplumun zararına olmayacak şekilde yürütülmesi içinde bir takım tedbirler almış, sınırlar getirmiştir. Örneğin içilmesi yasak olan içkinin ticaretini de yasaklayarak toplumda bu zararlı fiilin yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Seddi zerâyi³⁰⁵ denilen bu yöntemle günahı daha meydana gelmeden engellemek amaçlanmıştır.

Yüce Allah(c.c.)'ın *''Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi, pisliklerdir. Bunlardan sakının ki saadete eresiniz.''*³⁰⁶ Buyurarak içki, kumar ve fal oklarını haram kılmıştır. İşte haram olan bu ve benzeri fiillerin ticareti de mefsedete götüren zararlı filer olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Allah Resulü(s.a.)'nın *''İçki yapanı, yaptıranı, içeni, taşıyanı, kendisine taşınanı, dağıtanı(garson-saki), satanı, parasını yiyeni, ticaretini yapanı ve kendisi için satın alanı lanetlemiştir''*³⁰⁷ Hadisi haram kılınan şeylerin ticaretinin, imalatının ve bu ticaretin gerçekleşmesi için yapılacak her türlü yardımın yasak olduğunu belirtmektedir. Başka bir örnekte ise Allah Ve Resulü *''Şarap, boğazlanmış hayvan(meyte), domuz ve put satışını yasaklamıştır''*³⁰⁸ buyrulurken aynı hüküm vurgulanmaktadır. *''Allah(c.c.)bir şeyi haram kıldığı zaman onun bedelini de haram kılar''*³⁰⁹ hadisi ise haram fiilleri saymadan bütün haram kılınan şeylerin ticaretinin de yasak olduğunu belirtmektedir.

³⁰³ Aba, s.88.

³⁰⁴ Gönenç, Halil; Günümüz Meselelerine Fetvalar, 1,s.382-383;Beşer; Faruk, Fetvalar, Nil Yayınları, İzmir,1991,s.78-79; Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar, 98;Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s.241; Döndüren, Ticaret Ve İktisat İlmihali, s.656; Köse, s.213;Aba, s.88; İslam Açısından Borsa, s.119.

³⁰⁵ Usul terimi olarak zerâ, daha çok şer'an yasaklanmış sonuca götüren vasıtayı ifade etmek için kullanılır. Zeriannın Seddi(kapatılması) ise bu tür yolların kapatılması manasına gelir. Buna göre sedd-i Zerâyi;mefsedete götüren yolların yasaklanmasıdır. Mefsedet ise haram ve mekruhlar ile şer'an yasaklanmış fiillerdir;(Şa'ban; Zekiyyüddin, İslâm Hukuk İlminin Esasları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,Ankara,2011,s.202.)

³⁰⁶ Maide,5/90.

³⁰⁷ Sahih-i Müslim, Müsakat, 22/1578-1579-1580-1581, s.98-98.

³⁰⁸ İbn Mace, Kitabu Ticare, 12/2167, s. 139; Sahih-i Müslim, Müsakat, 22/1581, s.100.

³⁰⁹ Sahih-i Müslim, Müsakat, 22/1579, s.98.

İslâm Hukukçuları dinimizce haram sayılan şeylerin ticaretinin caiz olamadığı konusunda görüş birliği içindedirler. İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi'nin girişimiyle 1988 yılında toplanan "Borsa Semineri" nin sonuç bildirgesinde ve adı geçen Fıkıh Akademisi'nin 1992 yılında Cidde'de yapılan VII. Dönem toplantısında özetle şu karar alınmıştır. "Hisse senetleri, kâr ve zarara katılım olduğundan kural olarak helaldir. Ancak bunların hükmü, çıkarılan şirketin ticari işlem ve amaçlarının meşru olup olmamasıyla yakından ilgilidir. Şirketin faiz, içki üretimi ve ticareti, karaborsacılık, hile, yalan ve aldatma gibi dinen haram vasıtalarla kazanç sağlaması durumunda, bunların hisse senedini alıp satmak ve bundan gelir elde etmek haram ve mâsiyete iştirak olduğundan caiz olmaz."³¹⁰

2.Asıl Faaliyet Alanı Meşru Olmakla Birlikte Harama Bulaşan Şirketler

Müslümanların, kendisinde haramlık şüphesi olmayan temiz ve helal mala sahip olma hakkı vardır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Yeryüzünde ki temiz ve helal nimetlerden yiyiniz, Allah(c.c.)'ın nimetine şükrediniz".³¹¹ Hz. Peygamber'de temiz ve helal mal elde etme hususunda titizlik gösterilmesi gerektiğini belirterek şöyle buyurmuştur: "Helaller apaçık bellidir, haramlarda apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır ki insanların çoğu bunu bilmez. Bu durumda kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve namusunu korumuş olur".³¹²

Genelde şirketler faaliyet alanı meşru olanlar ve meşru olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Birde faaliyet alanı meşru olmakla birlikte bazen helal olmayan işler yapan şirketler vardır. Şirket sermayesi helal mal olmakla birlikte bazen bu şirket banka kredisi alıyor yahut banka ile muamele yapıyor ve kârın bir kısmını da bu faizli krediden elde ediyorsa ne olacak? Bu durumda bu şirketin hisse senetleri alınabilir mi?

Bu konuda İslâm hukukçuları farklı görüşler ortaya koymuştur.

1-Faaliyet alanı haram işler yapma, dinen yasak hizmet ve mal üretiminde bulunma olmamakla beraber; bazı haram işlere taraf olması sebebiyle şirketin kârına haram kazanç karışıyor böyle bir şirketin hisse senetleri alınabilir. Hissedarlar kârlarından haram kazanç olarak gördükleri kısmı hesaplayarak fakir fukaraya vermesi gereklidir. Zira burada öz sermayeden hâsıl olan kâr helaldir.³¹³

Bu görüşü savunanlara göre Türkiye gibi faizli ekonomilerin hâkim olduğu ülkelerde faize hiç bulaşmamış şirket bulmak imkânsız gibidir. Müslümanlara düşen bu şirketler ortak olmamak değil, kârda ki helal olmayan kısmı tasadduk ederek kârı temizlemektir.

³¹⁰ İslâm Ansiklopedisi, Komisyon, II,450;Döndüren, Ticaret Ve İktisat İlmihali, s.657.

³¹¹ Nahl,16/114.

³¹² Sünen-i Ebu Davut, Buyu, 22/3329, s.322; Sahih-i Müslim, Müsakat, 20/1599, s.123.

³¹³ Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s. 242.

Böylece inana inanlar ekonomik açıdan güçlenecek ve faizi tamamen ortadan kaldırmaya çalışabileceklerdir.³¹⁴Burada ki kıstas şirketin çoğunluğunun helal olmasıdır.

Karadağî tebliğinde³¹⁵ İslâm fıkıhçılarının bu konuda ki görüşlerini şöyle aktarmaktadır.

a-Kâsânî(ö587/1191): Haramın girdiği şeyler çoğunluğunu helal oluşturduğu sürece bir sakınca yoktur.

b-İbn Rüşd(ö520/1126):Değişik sebeplerden dolayı helal ve haramın karışık olduğu bir mala sahip olan eğer bu malın çoğunluğu helal ise bu insanın yapacağı şudur: Malından haram olan kısmı sahiplerine geri vermeli, eğer sahiplerini bilmiyorsa onlar adına tasadduk etmeli ve yürekten tevbe etmelidir. Böyle yaparsa malının haram olma vasfı gider ve bu mal üzerinde tasarruf yapması caiz olur.

c-Suyutî(ö911/1505): Suyutî'ye göre Gazali dışında ki Şafi fıkıhçılar haram bizzat(ayn) olarak bilinmediği müddetçe, çoğunluğu haram dahi oluştursa buna haram demediler ancak mekruh saydılar.

d-İbn Teymiyye(728/1327):Helal kısmı çok olan bir malın muamelesine haram denilemez. Helal ve haram mala sahip olanın bu malları birbirine karışık ise helal kısmı haram olmaz, bilakis helal kısmı alır. Bu durumda ki kişi haram miktarını çıkartır, diğer kısmı helal olur.

e-İbn Kayyim(ö 751/1350):Haram dirhemin karıştığı bir malda bu haram miktar çıkartıldığında geriye kalan kısmın haram olması için bir sebep yoktur.

Çoğunluk fukaha sosyal zaruret prensibinden hareketle (helal olan kısmın çoğunluğu oluşturması şartıyla) bu tür şirketlerin hisse senetlerinin alınabileceğini vurgulamışlardır. Zira hisse senetleri faizli sistemin alternatifidir. Teşvik edilmesi gerekmektedir her ne kadar ülkemizde faize bulaşmamış, kredi almamış şirket bulmak imkânsız gibiyse de hüküm çoğunluğa göredir. Çünkü bu şirketler helal amaçlarla kurulmuşlardır.

İslâm fıkıhında fetva çoğunluğa göredir. Fakihler taharet, ibadet, muamelat gibi konularda fetva verirken çoğunluğu esas almışlardır.³¹⁶

İbn Teymiyye ‘‘Toplumsal ihtiyaçlar zaruret sayılır’’ kuralına dayanarak, eğer toplumsal zaruret varsa içinde şüphe olan malların alınmasında kerahetin olmayacağını söylemiştir.³¹⁷

³¹⁴ Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s. 242.

³¹⁵ Karadağî; Ali Muhyiddin, el-Esvâku-l Mâliyye fi Mîzânî'l Fıkıhî'l-İslâmî, İKTİFA Tebliğleri, Cidde,1992. s. 188.

³¹⁶ Aba, s.103.

³¹⁷ İbn Teymiyye; ebu'l-Abbas Takıyyuddin, Lahor, 1983,s.88.

Bu meseleye, senedi satın alanın neyi satın adlığına baktığımızda bir sakınca görülmemektedir. Çünkü senedi satın alan bu şirketin bir parçasını satın almaktadır. Satın aldığı şey ne paradır nede faizdir; maldır, ekonomik değerdir. Şer'an alınıp satılması caiz olan bu şirketin bir parçasını satın alan şahsa meşru olmayan bir iş yaptığı isnat edilemez.³¹⁸

2-Şirket bütün faaliyetlerini helal ölçüleri içersinde yapmadığı sürece bu hisseleri almak haramdır.³¹⁹Şayet ülkede şer'i bir denetim mekanizması olursa bu şirketlerinde hisseleri alınabilir.³²⁰Zira bu durumda kişi şer'i denetim dolayısıyla bireysel sorumluluktan kurtulabilir. Oysa ki ülkemizde şer'i bir denetim olmadığı için kişilerin bireysel sorumluluğu artmaktadır.

Bu görüşte olanlara göre; bu şirketler faizle çalışan bankalara tasarruflarını mevduat olarak yatırmak veya faizli kredi almak gibi bazı haramları işlediğini, dolayısıyla haramlardan ve şüpheli şeylerden kaçınmak gerektiğini belirten nasslar ile "Haram ile helal bir arada olursa haram galip gelir" kuralı gereği böyle bir hükme varmaktadırlar. Çünkü faizli kredi kullanan bir şirketin hisse senedini alan ve bunun yıllık kârından faydalanan şahıs doğrudan olmasa bile dolaylı olarak faizli kredi almakta, bundan gelir sağlamak ve kredi faizini bu gelirle geri ödemektedir. Görüldüğü gibi bu şahıs haram bir iş yaptığından bu yaptığı işlem caiz değildir.³²¹ Zira Allah Resulü helal ve haramlar dışında ki şüpheli şeylerden sakınılması gerektiğini emretmiştir.³²²

3- Her konuda borsa ve hisse senedi konusunda da fikir beyan etmeyip susan fıkıhçılar mevcuttur.³²³

3.Faaliyet Alanı Meşru Olan Şirketler

İslâm'ın helal kıldığı bir hizmeti sunmak veya bir malı üretmek yahut bu malın ticaretini yapmak üzere kurulacak şirket caizdir. Bu şekilde kurulan bir şirketin ortağı olmak, hisse senetlerinde tasarrufta bulunmak caizdir.³²⁴

Hisse sendi adından da anlaşılacağı üzere ait olduğu şirket, kurum ve kuruluşun bir cüz'üne ortak olma vesikasıdır. Senedi almak o şirkete ortak olmak demektir. İslâm hukukuna göre ortaklık kâr ve zarara ortak olmakla gerçekleşir. Müslümanların kendi kurup işletemeyeceği, ticaretini ve üretimini yapamayacağı nesnelere üreten, alıp-satan, pazarlayan, bunlara hizmet sunan şirketler ortak olması caiz olmadığından böyle şirketlerin hisse senetlerini de alamayacağını yukarıda belirttik. Mesela alkollü içki üreten, alıp satan, domuz üreten, alıp-satan, faizcilik

³¹⁸ İslâm açısından Borsa, s.62.

³¹⁹ El-Kararat ve't-Tavsiyat, Cidde,1992, s.1.

³²⁰ Es-Salus; Ali Ahmet, el-Esvaku'l Maliyye Hükümü A'mali'l Bürsa fi'l Fıkhî'l -İslâmî, İKTİFA Tebliğleri, s.8.

³²¹ Miras; Kamil, Sahih'i Buharî Muhtasarı Tecridi Sarih Tercümesi Ve Şerhi, Ankara,1982,VI, s.345-348.

³²² Sünen-i Ebu Davut, Buyu, 22/3329, s.322; Sahih-i Müslim, Müsakat, 20/1599, s.123.

³²³ İslâm Açısından Borsa, s. 62.

³²⁴ El-Kararat ve't-Tavsiyat, s. 57.

yapan, kumar ve fuhuş gibi İslâm'ın haram kıldığı fiillerin ticaretini yapmak üzere kurulan şirketler ortak olmak, onların reklamını yapmak bu haram işlere onay ve destek vermek gibi olduğundan yasaktır. Ancak otomotiv sanâyii, beyaz eşya inşaat, belli titizlikler içinde yürütülen turizm, dâhili ve harici ticaret, nakliye gibi işlerle uğraşan şirketlerin hisse senetlerini alıp satmak, satmadan muhafaza etmek, kâr ve zararına ortak olmak, kâr ettikleri takdirde temettülerinden istifade etmek caizdir, helaldir.³²⁵ Genel hüküm budur.

Borsa prensip olarak çok önemli bir kurumdur ve faizin en önemli alternatifidir. Bu yönüyle üzerinde durulmalı ve ıslah edilmelidir.³²⁶

İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı Fıkıh Akademisi'nin 1992 yılında Cidde'de yapılan VII. Dönem toplantısında özet olarak "Hisse senetleri kâr ve zarara katılım olduğu için kural olarak helaldir" kararı alınmıştır.³²⁷

Genel hüküm olarak Müslümanların, idaresine hâkim olduğu, haram muamelelerle iştigal etmeyen, şeffaf olarak hisse senetlerini satışı sunan ve bunu kamuoyuna bildiren, ortaklıktan vazgeçmek isteyenlere bu imkânı tanıyan şirketlerin hisse senetlerini almakta herhangi bir sakınca yoktur.³²⁸

Kural olarak çoğunluk Fukaha hisse senetlerinin alınıp satılmasına helal demekle birlikte sayıları azda olsa bazı fıkıhçılar hisse senedi ticaretine çeşitli eleştiriler getirmişlerdir. İslâm hukukçularının görüşlerine geçmeden önce günümüz borsa sistemine ve hisse senedi ticaretine getirilen eleştirileri aktarmaya çalışalım.

3.1.5.3. Borsaya ve Hisse Senedi Tedavülüne Getirilen Eleştiriler

Borsada hisse senetleri yoluyla yapılan işlemlere çoğunluk fukaha "kural olarak" caiz demekle birlikte gerek onlar gerekse hisse senetlerinin alınıp-satılmasına cevaz vermeyen bir kısım fukaha günümüz anonim ortaklığı ile borsanın işleyişine bazı -haklı- eleştiriler getirmektedirler. BU eleştirileri maddeler halinde özetlemek istiyoruz.

1. Borsada Spekülatif Hareketler, Senetlerin Fiyatlarıyla Oynamak

Bazı şirketler ve kuruluşlar hisse senetlerinin değerini aşırı şekilde düşürmek veya yükseltmek için yaptıkları hileler, oyunlar ve spekülatif hareketler İslâm'ın yasaklamış olduğu aldatma ve zarara sebep olma fiillerinden sayıldığından caiz değildir.³²⁹

İslâm Hukuku'na göre ticarete alış-veriş yapanların hileli yollarla birbirini aldatması ve bu yolla malın çok düşük ya da çok yüksek fiyata satılması yasaklanmıştır. Gabn Fâhiş³³⁰ denilen aşırı kâr yasaklanmış ve alış-verişte işlemi

³²⁵ Karaman, İş Ve Ticaret İlmihali, s. 247.

³²⁶ Beşer, s. 15.

³²⁷ Döndüren, Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali, s. 657; Komisyon, İlmihal, s. 450.

³²⁸ Gönenç, s. 6.

³²⁹ Karaman, İş Ve Ticaret ilmihali, s. 247.

³³⁰ Gabn; Alış-verişte aldatmak, eksik vermek, gizlemek manasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak ise gabn ise malın normal değerinin üstünde ve altında olmak üzere gerçek değeri arasında ki dengesizliği

feshetme sebebi sayılmıştır. İslâm hukukunda kâr için herhangi bir sınır belirlenmemiş olmakla birlikte alış-verişte yalan, hile, malın aybını gizleme, malı kendisinde bulunmayan özelliklerle övme ise yasaklanmıştır. Böylece alış-veriş yapanların hileli yollarla birbirini aldatması ve bu yolla malın çok düşük veya çok yüksek fiyata satılması meşru görülmemiştir. Allahü Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:” Ey İman edenler! Birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığımız ticaret müstesna”³³¹

Her ne kadar İslâm'da kâr için bir sınır konulmamışsa da sonra ki dönemlerde fukaha bir üst sınır konulması konusunda görüş birliğine varmıştır. Nitekim Hanefî mezhebi fıkıhçılarından Nusayr b.Yahya(ö.268/881) satım akdinde aldanmaları önlemek için fâhş-i gabni, gayrimenkullerde %20,hayvanlarda %10 ve diğer menkul eşyada %5 olarak belirlemiş ve bu oranların üstünde bir kârla satışın Fâhiş gabn olacağını belirtmiştir.³³² Osmanlı Devleti Dönemi'nde bu oranlar aynen alınarak kanunlaştırılmıştır.³³³

Hanefiler hile (tağyir) ile birlikte olan Fâhiş gabnı satım akdini bozma sebebi saymıştır. Diğer mezhepler aşırı kâr sayılacak oran konusunda Hanefilerden farklı düşünüyor olsa da Fâhiş Gabnın satım akdini bozması konusunda aynı fikirdedirler.³³⁴

Öyleyse hisse senetlerinin, İslâm'a göre haksız kâr olarak belirtilen oranın üstünde Fâhiş Gabn ile satılması durumunda bunu satın alan şahıs isterse geri verebilmelidir. Devlet mekanizmasının da fiyatların spekülâtorler tarafından aşırı yükseltilmesini veya düşürülmesini engelleyici tedbirler alması yerinde olacaktır.

2.Şirket Yönetici ve Ortaklarının Sınırlı Sorumluluğa Sahip Olması

Ülkemiz yasalarında anonim şirketlerin yönetim kurulu üyeleri gerçek birer şahıs olmakla birlikte şirket namına yaptıkları sözleşme ve işlemlerden şahsen sorumlu olmazlar.³³⁵Bu sınırlı sorumluluk ilkesi gereğince adı geçen üyelerin görevleri sırasında işledikleri haksız fiillerden dolayı kendileri değil anonim şirket(tüzel kişilik) sorumlu olur.³³⁶Bu durum, şirket yöneticilerinin şirketten elde edecekleri her türlü menfaatten yararlanmalarını ancak kendilerinin sebep olduğu zararlara ise katlanmamalarını doğurmaktadır.

ifade eder. Fâhiş ise fuhuş masterından ismi fail olup kök anlamı söz ve işin çok çirkin olması, had ve ölçüyü aşmak manasına gelir. Böylece Gabn Fahş: Bir malın piyasa değerinin çok üstünde ve altında satılmasıdır. Aşırı kâr ve zararı ifade eder.(Döndüren; Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali, s.272.)

³³¹ Nisa,4/29.

³³² İbn Nuceym, Zeynüddin, el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekai, Beyrut, 1993 ,VII, s. 169.

³³³ Mecelle, mad.165.

³³⁴ İmam Malik'e göre Fâhiş gabn ile ifade edilen çok aldanma malın gerçek değerinin üçte birinden daha yüksek bir fiyata satılmasıdır. Hanbelîlerin ise bir kısmı Hanefiler gibi düşünüyorken bir kısmı da Malikiler gibi düşünmektedir. el-Ceziri; el-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa,6.Baskı, ts, II, s.284.

³³⁵ TTK, mad.336.

³³⁶ TTK, mad.321.

Bu kanun birçok suiistimallere ve haksızlıklara sebep olabilir.³³⁷TTK 363'e göre diğer küçük pay sahipleri şirketin iş sırlarını öğrenmeye yetkili değildir. Şirketin ticari defter ve yazışmalarını ancak genel kurulun açık müsaadesi ve yönetim kurulunun kararıyla inceleyebilirler.

Küçük pay sahiplerinin talepleri genel kurul tarafından kabul edilmediği ya da yönetim kurulu böyle bir şeye müsaade etmediği takdirde bunlar şirketle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamazlar. Ana sözleşmede aksine bir hüküm yoksa şirket genel kurulu şirket sermayesinin en az ¼'ini temsil eden pay sahiplerinin katılımıyla toplanır. Kararlar oy çokluğuyla alınır. Böylece şirkette payı bulunan diğer ¾'lük kesim katılmadan toplantı yapılmış ve karar verilmiş olur.

Şirketlerin yapısında var olan bu hususlar küçük pay sahiplerini büyük hissedarların insafına bırakmıştır. Yönetim kurulunu ele geçiren büyük ortak istediği kararı alacak, şirketi istediği gibi yönetecek, küçük ortağa şirketle ilgili- istemese-bilgi dahi vermeyecektir. Sermayenin %51'ini elinde bulunduran ortaklar isterlerse ana sözleşmeyi bile değiştirebilirler. Bu kanun küçük hissedarı yönetim kurulunu ele geçirmiş olan büyük ortağın insafına bırakmıştır. Üstelik yönetim kurulunda bulunan şahıslar, belki de kasıtlı olarak yaptıkları haksız fiillerinden ve şirketi zarara uğratmalarından dolayı şahsen sorumlu tutulmayacaklardır.³³⁸

3.Kâr Dağıtmama Veya Eksik Dağıtma

Halka açık olmayan A.Ş. lerde ortaklara kârdan pay verilmesi yani temettü dağıtılması genel kurulun kararına bırakılmıştır. Genel kurul karar vermedikçe kâr dağıtımı yapılamaz.³³⁹Genel kurul kâr dağıtmama kararı alarak şirketi büyütme yoluna gidebilir. Böylece şirkette hissesi olan birisi belki de yıllarca kârdan pay alamayacak ve tek çıkar yol olarak hisselerini satmak zorunda kalacaktır.

İslâm'a göre ortaklığın amacı kâr elde etmektir. Yılsonunda kâr hakkını isteyen tek bir ortak bile olsa ona kârdan payı verilmelidir. Çünkü o kişi geçimini buna bağlamış olabilir. Büyük ve zengin bir şirketin %49'luk hissesini elinde bulunduran ortaklar zengin sayılacak bir mal varlığına sahip olmalarına rağmen bu zenginliklerinden hiçbir şekilde istifade edemezler. Hele bide hisse senetlerinin satımı yönetim kurulunun müsaadesine bırakılmışsa bu ortaklar bütün bütün sıkıntıya düşeceklerdir.³⁴⁰Bu ortaklar yıllık kârdan pay alamayacaklar, hisselerini yönetim kurulu izin vermedikçe satamayacaklardır. Şayet inançlı insanlarsa bi de zekâtlarını vermekle hükümlü olacaklardır.

³³⁷ Mecelle, mad.1377.

³³⁸ Bayındır; Abdülaziz, Türkiye'de Şirket Yapısı Ve Borsacılık Adlı Tebliği, İslâm Açısından Borsa, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1994, s.84.

³³⁹ TTK, mad.369.

³⁴⁰ Döndüren, Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali, s.657.

Yönetimi elinde bulunduran ortaklar ise kâr dağıtmayarak hem servetlerini büyütecekler hem de maaş, huzur hakkı, çeşitli masraflarını şirkete yükleme vs. sayesinde zenginliğin nimetlerinden faydalanacaklardır.³⁴¹

Bu konuda ki başka bir sıkıntı ise şirket yöneticilerinin bilançolar üzerinde çeşitli oyunlar oynayarak kâr oranını düşük göstermeleridir. Şirkete hisse senedi yoluyla ortak olan şahıs, hak etmiş olduğu gerçek kârı nasıl hesaplayacak ve talep edecektir. TTK 363. Maddeye göre küçük ortakların şirket sırlarını öğrenmeye, genel kurulun izni olmadan hesapları incelemeye hakları yoktur. Böylece bu ortakların, yönetim kurulunun belirlemiş olduğu kâr oranına razı olmaktan başka çareleri kalmamaktadır.³⁴²

4.Holdingleşme Oyunu

İslâm hukukuna göre şirket sermayesi ancak nakit para ya da para cinsinden bir şey olabilir. Aynlar bir şirkete sermaye olarak konulamamaktadır. Türk ticaret kanununda ise aynlarda şirket sermayesi olarak konulabilmektedir. Böyle olunca bir şirketin hisse senetleri konularak ikinci bir şirket, ikincinin hisse senetleri ile üçüncü... kurulmaktadır. Böylece gerçekte tek bir şirketin hisse senedi ile birden çok şirket kurulmakta ve bu şirketleri idare etmek içinde holdingleşmeye gidilmektedir. Bir şirketin hisse senedinin diğer şirketler için sermaye olarak gösterilmesiyle gerçekte küçük sermayeli kişilerin ve ailelerin büyük sermayeli olarak gözükmelerine, büyük iş sahibi gibi kabul edilmelerine sebep olmaktadır. Mesela 100 milyon sermayeli bir şirketin %51'lik hissesini elinde bulunduran bir aile elinde ki 51 milyonluk hisseleri koyarak bir holding kurmakta, bu holdingin hisse senetlerini tekrar eşe dosta satarak zincirleme yeni şirketler kurabilmektedir. Böylece bu aile 51 milyonluk hisselerini koyarak her biri 300 milyonluk üç şirket ile büyük bir holdingin sahibi ve yöneticisi olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu şirketlerin hisse senedini alacak kişiler ise görüntüsüne aldanarak içi boş şirketlerin hisse senedini almaktadır.³⁴³

³⁴¹ Bayındır, s.87.

³⁴² Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller Ve Haramlar, s.265.

³⁴³ İslam Açısından Borsa, s.90.

Bu problemi şöyle bir örnekle somutlaştıralım: ‘‘Sancaktar ailesi 100 milyon sermayeli Sancaktar Boya Sanayi A.Ş.nin %51 hissesine yani 51 milyon nominal değeri olan 51000 hissesine sahiptirler. Bu aile bu şirketlerine mahkeme yoluyla değer biçtirerek şirketlerinin değerini 102 milyon olarak belirlediklerini varsayalım. Sancaktar ailesi 200 milyon sermayeli Sancaktar Holdingi kurarak 102 milyon değer biçilen Sancaktar Boya Sanayi A.Ş.nin hisselerini holdinge alırlar. Holdingin %49’luk hissesini halka satarak 98 milyon toplar. Toplamış olduğu bu 98 milyon ile 192 milyon sermayeli Sancaktar Vernik Ve Reçine Sanayi A.Ş.yi kurar ve bu yeni şirketin tekrar %49 ‘luk kısmını halka arz eder. Böylece Sancaktar Ailesi cebinden tek kuruluş para harcamadan iki şirket ve bir holdingin sahibi ve hâkimi olabilir’’.³⁴⁴

Hal bu ki İslâm hukukundaki gibi şirket sermayesinin nakdi olması şartı getirilecek olsaydı örnekte ki Sancaktar ailesi 51 milyon liralık sermaye ile yüzlerce milyonluk şirketlerin ve holdingin sahibi gibi gözükmeyecek ve bu şirketlerin muhatapları mağdur edilmeyecekti.

5.İslâmi Konularda Duyarsızlık

Günümüz Türkiye’inde anonim şirketler genelde Müslümanların hassas olduğu konularda duyarsız davranmaktadırlar. Bu şirketlerin pek çoğu açıkça faizli muamelelere girişmek, karaborsacılık yapmak, sigortasız işçi çalıştırmak, borsada hisse değerlerini manipüle etmek gibi İslâmi olmayan yöntemlere başvurmaktadırlar.³⁴⁵

İnançlı bir şahıs, idaresine Müslümanların hâkim olduğu, haram muamelelerle iştigal etmeyen bir şirketin hisselerini alarak ortak olmakta ve kendince helal bir kazanç sağlamaktadır. Oysaki şirket yönetimini elinde bulunduran ve dini konularda hassas olmayan yönetim İslâmî olmayan yöntemlerle şirket kazancına haram bulaştırmaktadır.

6.Sermaye Artırımı Ve Yeniden Değerleme

Mevcut enflasyon ve şirketin mal varlığında görülen değişmeler sebebiyle n sermaye artışına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Türkiye gibi yüksek enflasyon olan ülkelerde, hisse senetlerinin değeri, şirketin mal varlığı yanında sürekli olarak erimektedir. Bu yüzden yeniden değerlendirme yoluyla şirketlerin mal varlığı her yıl yeniden tespit edilmekte ve yeniden değerlendirme fonuna bu artışlar kaydedilmektedir. Mesela 100 milyon sermaye ile kurulan bir şirketin değeri 1milyar olarak belirlenmiş olsun. Büyük ortaklar isterlerse bu 900 milyonluk yeniden değerlendirme fonu karşılığında hisse senedi çıkarıp bedelsiz olarak ortaklara verebilirler. Ancak kanunlar büyük ortakları buna mecbur tutmadıkları için sermaye artırımı yoluna

³⁴⁴ Karşlı, Muharrem; Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler, İrfan Yayınları,4.Baskı, İstanbul,1994,s.95.

³⁴⁵ Aba, s.88.

gitmektedirler. Böylece şirketin sermayesini 100 milyon liradan 1 milyar liraya çıkarma kararı alarak ortaklardan rüçhan haklarını³⁴⁶ kullanmalarını isteyebilirler.³⁴⁷

Aslında artırılmış olan 1 milyarlık sermaye şirketin o anda ki mal varlığını ifade etmektedir. 1 Milyarlık yeni sermayenin %49'u olan 441 milyon, şirketin %49'una sahip küçük hissedarların özbeöz hakkıdır. Bu küçük ortaklar ya 441 milyon ödeyerek şirket içerisindeki mal varlıklarını koruyacaklar ya da şirket içerisinde ki payları %49'dan %4,9'a düşecektir. Böylece büyük ortaklar kanunda ki boşluklardan faydalanarak küçük ortakları, kendi mallarını satın alma ya da şirkette ki paylarının küçülmesiyle baş başa bırakmaktadır.³⁴⁸

Sonuç olarak bazı İslam hukukçuları ülkemizdeki mevcut kanunlar şirketler içerisinde ki küçük ortaların haklarını korumaktan çok uzak olduğunu, şirketin yönetimini ele geçirmiş olan aileler ve kişilerin çeşitli oyunlarla küçük ortakları mağdur ettiğini ve kâr oranını istedikleri gibi belirlediklerini söyleyerek hisse senetlerinin satışına cevaz vermemektedirler.

Görüldüğü gibi borsada hisse senetlerinin satışı konusunda getirilen eleştiriler anonim şirketin ve hisse senetlerinin bizzat kendisiyle ilgili olmayıp uygulanış biçimiyle alakalıdır. Bu hukukçular ilke olarak hisse senedi ticaretinin haram olduğunu söylememekte; ancak anonim ortaklıklardaki ve şirket yapısındaki sıkıntıları dile getirmektedirler. Bu hukukçular hisse senetlerine caiz demekle birlikte şu andaki mevcut şartlarda hisse senedi alınamayacağını belirtmektedirler. Bu hukukçular aşırı bilinmezlik, cehalet, gabn fahiş, spekülatif hareketler, ğarar gibi sebeplerle hisse senedi alımını helal görmemektedirler.³⁴⁹

Fukaha ilke olarak hisse senedi ticaretine cevaz vermekle birlikte bazı eleştirilerde getirmektedir. Bütün bu eleştirilere rağmen İslâm'a göre en büyük günahlardan sayılan faizin şu andaki en büyük alternatifi hisse senetleridir. Hisse senetleri Müslüman işadamları, İslâmi teşebbüsler ve helal sermaye için çok önemli bir fırsattır. İşletme ve yatırım sermayesinin sağlanmasında, küçük tasarrufların bir araya getirilerek büyük yatırımlara dönüşmesinde en önemli araç hisse senetleridir. İnan İnsanlar, hisse senetlerine getirilen eleştirileri dikkate alarak onu haramlardan uzaklaştırması, kanunlardaki boşlukları gidererek suiistimallerin ve aldanmaların önüne geçmesiyle manevi değerlerimizle çelişmeyen büyük işletmelerin doğmasını ve faizin belinin kırılmasını sağlayabilir.³⁵⁰

³⁴⁶ Bir anonim şirketin sermaye artırımında, mevcut hissedarların ellerinde ki hisse senetleri oranında yeni hisse senedi alma hakkını ifade eder. Bu haktan sadece eski ortaklar faydalanabilir. Rüçhan hakkı devredilebilir. Şirket rüçhan hakkının kullanılmasını her ne sebeple olursa olsun engelleyemez.(TTK, Madde 461.)

³⁴⁷ Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller Ve Haramlar, s.265.

³⁴⁸ Bayındır, s.88.

³⁴⁹ Beşer, s.79.

³⁵⁰ Gönenç, s.383.

3.1.5.4. İslâm Hukukçularının Hisse Senetleri Hakkında ki

Görüşleri

Hisse senetleri ve borsa konusunda fikrini açıklayan çağdaş İslâm bilginlerinin ve yazarlarının çoğunluğu, hisse senedinin, kâr ve zararı ile birlikte şirketin mal varlığına ortaklığı temsil ettiği düşüncesinden hareketle kural olarak hisse senedi alım-satımını caiz görmekte, hisse senedinin sağlayacağı hakları ve bu hakların kullanım şeklini kanun ve anlaşmaların belirleyeceğini ifade etmektedirler. Bu gurup İslâm bilginleri arasında Muhammed Ebu Zehra, Muhammed Ebu Musa, Mahmut Şeltut, Abdulvehhab Hallâf, Abdurrahman Hasan, Hayrettin Karaman, Hamdi Döndüren, Hamza Aktan gibi isimler bulunmaktadır. Bu hukukçular yanında Abdulaziz Bayındır, Cevat Akşit, Mehmet Erkal, Fatih Kalender gibi isimler ise günümüzde anonim şirket yapısına ve hisse senedi ticaretine çeşitli eleştiriler getirerek buna cevaz vermemektedirler.³⁵¹

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için hisse senedi alım satımı hususundaki lehte ve aleyhte dile getirilen görüşlerden bir kaçını, sebepleriyle birlikte zikretmemiz yerinde olacaktır. Önce borsa aleyhinde serdedilen görüşleri, getirilen eleştirileri verecek ardından bu görüşlere ve eleştirilere bir cevap mahiyetinde olan borsa lehindeki görüşleri aktaracağız.

3.1.4.4.1. Hisse Senedi Alım-Satımına Cevaz Vermeyenlerin

Görüşleri

Ülkemizde, borsaya en sert eleştiriler getiren İslam Hukukçularının başında Abdülaziz Bayındır gelmektedir. Bayındır özellikle anonim şirketlerle ilgili, yasalardaki eksikliklere dikkat çekmekte ve bu eksikliklerin yol açabileceği mağduriyetleri göz önüne sermektedir. Borsaya hisse senedi sürme hakkı yalnızca anonim şirketlere tanındığından Bayındır borsayı değerlendirirken işe anonim şirket yapısını tetkik etmekle başlamaktadır. Özellikle şirket ortaklarının ve yönetim kurulunun sınırlı sorumluluğa sahip olması, bu kişilerin şirket adına yaptıkları iş ve işlemlerden sorumlu olmaması Bayındır tarafından eleştiri konusu yapılmaktadır. Ona göre şirket yönetimini ele geçiren ortakların şirket adına yaptıkları iş ve işlemlerden dolayı kişisel olarak sorumlu tutulmamaları, onların şirketi ve küçük ortakları kasten zarara uğratmalarına sebep olabilir.³⁵²

³⁵¹ İlmihal, Heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006,II, s.449.

³⁵² Bayındır, 'Türkiye'de Şirket Yapısı ve Borsacılık' 'adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, s.84.

Bayındır borsayı değerlendirirken olaya birde ‘‘Gahn Fahş’’ cihetinden bakmaktadır. Bayındır İslam Hukuku’na göre ‘‘Gahn Fahş’’³⁵³ ölçüsüne varan aşırı aldanmanın akdi fesh sebebi olduğunu belirterek borsada spekülâtorler sebebiyle fiyatların sürekli dalgalandırıldığını dolayısıyla burada aşırı aldanmanın gerçekleştiğini söylemektedir. Borsada işlem yapan birisinin spekülâtif hareketler sebebiyle bir senedi gerçek değerinin çok üzerinde aldığı zaman akdi feshetme hakkı bulunmalıdır ki günümüzde borsa işlemleriyle ilgili olarak böyle bir şey söz konusu değildir. İşte alıcıya böyle bir fesh hakkı tanınmadığı için Bayındır, borsada yapılan işlemlere cevaz verilemez, demektedir.

Borsada yapılan işlemlere ve hisse senedi tedavülüne cevaz vermeyen İslâm Hukukçuları’ndan olan Cevat Akşit ise bu hükmünü aşırı bilinmezlikten dolayı vermektedir. Akşit, borsada hisse senedi satın alan kişinin neyi satın aldığını, bu hisse senetlerinin neyi temsil ettiğini bilmediğini belirtmektedir. Akşit, burada bilinmezlik olduğundan aldanma ihtimali vardır, dolayısıyla bu satış caiz değildir, demektedir. O’na göre ülkemizde şirketlerin senede bir kez çıkardığı bilançoların çoğu zaman gerçeği yansıtmadığı, bazen batmak üzere olan bir şirketin hisselerinin borsada yüksek fiyata satıldığı görülmektedir. Hisse senedi satın alan kişi gerçekte neyi satın aldığını, şirketin gerçek durumunu bilerek alırsa bu akit geçerli olabilir. Akşit, Türkiye’deki işleyişle hisse senedi satışının aşırı bilinmezlikten dolayı satışı caiz değildir, demektedir.³⁵⁴

İslâm hukukçuları borsayı eleştirirken en fazla spekülâtorlerin varlığını eleştiri konusu yapmaktadırlar. Bu âlimler spekülâtorler sebebiyle borsayı adeta bir kumara benzeterek burada yapılan işlemlerin dinen caiz görülemeyeceğinin iddia etmektedirler. Borsayı kumara benzeten İslam hukukçularından birisi olan Mehmet Erkal borsayı spekülâtorlerin at koşturduğu bir kumar masasına benzeterek burada yapılan işlemlere cevaz verilemeyeceğini iddia etmektedir. Erkal borsadaki fiyatların arz-talep dengesi içerisinde oluşmadığını belirterek alım-satımlarda bir aldanma ve aldatmanın olduğunu ileri sürmektedir. Erkal Hanefî ve Şafiler’de hileli artırma ve eksiltme(neceş)nin satım akdini fesh sebebi olduğunu belirterek borsada alıcıya böyle bir hak tanınmadığından dolayı yapılan işlemlerin caiz olamayacağını iddia etmektedir.³⁵⁵

Borsayı ve borsada yapılan işlemleri kumara benzeten tek İslam Hukukçusu Mehmet Erkal değildir. Onun gibi düşünen bir diğer İslam Hukukçusu ise aynı zamanda Fıkıh Kurulu Üyeliği’ de yapan Fatih Kalender’dir. Kalender hisse senetleriyle ilgili görüşlerini sıralarken, hisse senetlerinin alınıp satılmasının teorik olarak caiz olmakla beraber sermaye piyasasının belli düzen ve istikrara

³⁵³ *Gahn fahiş oranlarıyla ilgili olarak Mecellede ticaret mallarında %5, hayvan satışlarında %10, gayrimenkulde %20 oranında ki aldanmalar Gahn Fahiş kapsamına alınmıştır.* (Mecelle, mad.165.)

³⁵⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=wocnDQBhres>(16.07.2013); <http://islamnurlu.tr.gg/Cevat-Aksit-Vaaz.htm>(16.07.2013)

³⁵⁵ Erkal, Mehmet; İslam Açısından Borsa, s.131.

kavuşmadığı, günlük siyasi kararlarla ve belli gurupların etkileriyle kolayca yön değiştirebildiği, spekülörlerin etkileriyle bazı yatırımcıların mağdur olup bazılarının ise haksız kazanç elde ettiği günümüz toplumunda borsanın bir tür kumar görünümü aldığını belirtmektedir. Böylece Kalender, günümüz anonim şirket yapısını da göz önünde bulundurarak borsaya cevaz vermenin mümkün olamayacağını iddia etmektedir.³⁵⁶

Fatih Kalender, borsanın caiz olabilmesi için bir takım şartlarda ileri sürmüştür. Ona göre idaresine Müslümanların hâkim olduğu, haram muamelelerle iştilal etmeyen, daha şeffaf olarak satışa arz ettiği senedin hissesini açıkça bildiren, senetleri hâmiline değil isme yazılan ve ortaklıktan vazgeçmek isteyenlere bu hakkın tanındığı şirketlerin hisselerinin alınabileceğini belirtmektedir.³⁵⁷

Yukarıda görüşlerini açıkladığımız İslâm Hukukçuları borsanın teorik olarak caiz olduğunu belirtmekle beraber günümüz anonim şirket yapısı ve borsanın işleyişi sebebiyle borsanın caiz olamayacağını iddia etmektedirler. Bu fıkıhçılar özellikle borsada spekülörler tarafından fiyatlara müdahale edilmesini ve borsanın manipülasyona açık olmasını eleştirmekte, borsada fiyatların arz-talep dengesinde oluşmadığından hareketle aldanma ve aldatmanın gerçekleştiğini, borsanın bugün ki haliyle bir kumar masasından farksız olduğunu iddia etmektedirler.

3.1.4.4.2.Hisse Senedi Alım-Satımına Cevaz Verenlerin Görüşleri

Çağdaş İslâm hukukçularının pek çoğu kural olarak hisse senedi alım-satımına cevaz vermekte, bu yolla elde edilecek kazanç ve ortaklık haklarının kullanılmasına olumlu bakmaktadırlar. Bu bölümde hisse senedi tedavülüne cevaz verenlerin görüşlerini ve dayandıkları sebepleri zikrederken aynı zamanda hisse senedi alım-satımına yapılan eleştirilere cevaplarını da vereceğiz.

Hisse sendi alım-satımına cevaz verenlerin başında Vehbe Zuhayli gelmektedir. Zuhayli borsa hakkında ki görüşlerini açıklarken borsaya hisse senedi süren şirketlerin anonim şirket olduğundan hareketle işe anonim şirket yapısını inceleyerek başlamaktadır. O, bir ya da birkaç kişinin altından kalkamayacağı büyüklükte sermaye gerektiren işletmeler için anonim şirketlerin kurulmasının gerekliliğinden bahsetmektedir. Zuhayli, işi daha da ileri götürerek anonim şirketin klasik kaynaklarımızda ki ‘‘inan Şirketi’’ne benzediğinden hareketle şer’an caiz olduğunu iddia etmektedir. Zuhayli, bu şirketlerin karşılıklı rıza temeli üzerine kurulmuş olması, pay sahiplerinin şirkete hisseleri oranında ortak olmaları ve sorumluluk almaları sebebiyle İslami usullere göre çalışan şirketlerin hisse senetlerinin alınabileceğini belirtmektedir. Zuhayli diğer İslam hukukçuları gibi tahvil ve bono satışına ise cevaz vermemektedir.³⁵⁸

³⁵⁶ Kalender, Fatih; ‘‘İslâm’a Göre Borsa’’Tebliğİ,s.2. <http://darusselam.com/index.php/fkh/92-borsa.html>(15.07.2013)

³⁵⁷ Kalender, s.6.

³⁵⁸ Vehbe Zuhayli, İslâm fıkıh Akademisi, (Trc.Heyet,) Feza Yayıncılık, İstanbul, 1994,s.147.

Günümüz İslam Hukukçuları hisse senedi alım-satımına cevaz verirken onu faizli borç senetleri olan tahvil ve bonoya bir alternatif olarak öne çıkarmaktadırlar. Özellikle Hayrettin Karaman bütün mahsurlarına rağmen tahvil ve bonoya bir alternatif olmak üzere hisse senedi tedavülünün yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmektedir.

Karaman, hisse senedi konusunu işlerken bir ‘‘zaruret’’ durumundan bahsetmektedir. Ona göre, zaman içinde faizli kredi kullanmaya bir alternatif olması için hisse senetlerini yaygınlaştırmak, bu yolda uğraşmak, düşünmek gerekmektedir. Karaman, ülkede yeteri kadar faizsiz çalışan şirketin bulunmayışından ve şirketin bu faaliyetlerini önlemesinin sistem gereği senet sahibinin elinde olmadığından mevcut şartların zorlatması ile bir zaruret hükmünün ortaya çıktığından bahsetmektedir.³⁵⁹

Karaman, günümüz anonim şirket yapısına ve borsaya bazı eleştiriler getirirken Müslümanların kendilerinin kurup yönetemeyeceği, İslam’ın yasaklamış olduğu işleri yapan şirketlerin hisselerinin alınamayacağını söylemektedir.

Böylece Karaman, tahvilin ve faizli işlemlerin bir alternatifi olarak hisse senedine cevaz vermekte ve onaylamaktadır. Müslümanların, bünyesinden yabancı unsurları temizleyebilmesi için, ekonomik açıdan güçleninceye kadar ‘‘bir zaruret gereği olarak’’ hisse senedi alım-satımına cevaz vermekle birlikte kendisi de günümüz şirket yapısına ve borsada yapılan işlemlere yönelik eleştirilere de değinmektedir. O, bu eleştirilere bir cevap olarak ‘‘borsalarda cereyan eden hileli ve sun’i işlemleri tamamen ortadan kaldırmak belki de mümkün değildir; çünkü bu sonunda bir vicdan ve ahlak meselesidir; her yer ve zamanda vicdan ve ahlaki zayıf, hırs ve tamahı güçlü insanlar bulunacaktır. Genel olarak düzenin İslâm’a yaklaşması bu gibi fenalıkları asgariye indirecektir. Ayrıca bir takım iktisadi, idari ve hukuki tedbirler de alınabilir. Ancak bu tedbirler piyasaya dengesiz müdahale getirebileceği için ince elenmeli ve sık dokunmalıdır³⁶⁰,’’ demektedir.

Görüreceği üzere Hayrettin Karaman borsanın varlığının ekonomik açıdan bir zorunluluk olduğunu belirterek bazı mahsurlarına rağmen borsada hisse senedi alım-satımının caiz olduğunu söylemektedir.³⁶¹ Karaman bu görüşünde yalnız değildir. Onun gibi Hamdi Döndüren ve Hamza Aktan’ da borsanın varlığını bir zorunluluk olduğunu, burada verilen hükmün zorunluluk gereği verildiğini belirtmektedirler. Bu fıkıhçılarımızdan Hamdi döndüren günümüz dünyasında borsanın varlığını zorunlu görmekte ve belli şartlar dâhilinde hisse senedi alım-satımına onay vermektedir.

³⁵⁹ Karaman, İslâm açısından Borsa, s.62.

³⁶⁰ <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00142.htm> (12.07.2013)

³⁶¹ Karaman, İş Ve Ticaret ilmihali, s.247; Karaman, Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar, s.265; <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00142.htm> (12/07/2013)

Döndüren ‘ ‘Hisse senedi alım-satımına gelince bunların durumunu temsil ettiği şirketin mal varlığına göre değerlendirmek gerekir. Şayet şirketin faaliyeti, üretimi meşru ise, bir mümin buna ortak olabilir. Bu ortaklık günümüzde hisse senetleri yoluyla olmaktadır³⁶²’ ’ diyerek İslâm’ın yasaklamadığı bir malın ticaretini yapan şirketlerin hisse senedinin alınabileceğini belirtmektedir.

Döndüren, üretimi ve ticareti meşru olan şirketlerin hisse senedinin alınabileceğini söylerken yapılan eleştirilere de cevap vermektedir. Hisse senedi ticaretinin, aldanma ve ğarar sebebiyle caiz olmadığını söyleyenlere cevaben, bu aldanmanın alım-satımı geçersiz kılacak ölçüde olmadığını söylemektedir. O, borsada ki bu bilinmezlik ve aldanma, miktarı bilinmeyen meyvelerin poşetlere konmuş şekliyle satın alınmasında olduğu gibi bilinmezliği az ve önemsiz bir aldanmadır ve satım akdine zarar vermez, çünkü alıcı bunu tahmin ederek almaktadır, demektedir.³⁶³

Döndüren, borsanın aldanma ve aldatmadan dolayı caiz olmadığını söyleyenlere insanların ihtiyaç duymaları sebebiyle bazı ğararlı satışların yasaklanmadığını söyleyerek cevap vermekte ve buna ‘ ‘ariyye’³⁶⁴ satışını örnek göstermektedir. Dolayısıyla günümüz insanı için vazgeçilmez olan borsa ve hisse senetlerinin bazı sakıncalarına rağmen caiz olacağını söylemektedir.³⁶⁵

Borsanın varlığının bir zaruret olduğunu, dolayısıyla verilen hükmün zaruret gereği olduğunu söyleyen son fıkıhımız Hamza Aktan’ dır.

Hamza Aktan Borsa, teminat mektubu, leasing üzerine yapmış olduğu tebliğinde³⁶⁶ borsa ve hisse senetleri hakkında ki görüşlerini sıralamaktadır.

Hamza Aktan senetlerin piyasada tedavülünün yasaklanamayacağını belirterek şöyle demektedir:

“Senetlerin tedavülüne imkân verilmesi de bir zaruretten kaynaklanmaktadır. Zira orta gelir gurubundan olan ortaklar ekonomik açıdan güçlü olmadıklarından her zaman nakde ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden orta gelir gurubuna ait ortaklara istedikleri her an senetlerini nakde çevirme imkânı tanınmasa bu kişiler senet almaktan kaçınırlar. Böylece ülke kalkınmasında önemli bir rol oynayacak olan küçük tasarrufların toplanması ve değerlendirilmesi imkânı olmayacaktır. Günümüzde küçük tasarrufların toplanması ve değerlendirilmesinde, senetlerin

³⁶² Döndüren, Hamdi; Kur’an Ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler, Işık Yayınları, İstanbul,2013,s.261.

³⁶³ Döndüren, Güncel Fıkhi Meseleler, s.261.

³⁶⁴ Hurmanın kurduktan sonra kaç kile geleceğini tahmin ederek bunun satılmasına veya taze hurma ile değiştirilmesine bey-i arıye denir. Esasında kuru hurma ile yaş hurmayı deĝişmek yasaklanmasına rağmen insanların ihtiyaçlarına binaen mubah sayılmıştır. Bu satış beş vask(1 vask bir deve yükü) ile sınırlandırılmıştır. Canan; İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Ve Tercümesi, I. Baskı, Akçağ Yayınları,Sahih-i Müslim, Buyu, 59/1539, s.35.

³⁶⁵ Döndüren, Delilleriyle İslâm ilmihali, s.397.

³⁶⁶ Aktan; Hamza, ‘ ‘Ticaret Hukuku’nun Yeni Bazı Problemleri üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme,(Borsa, Teminat Mektubu, Leasing)’ ’Adlı Tebliği, I. Uluslar Arası İslâm Ticaret Hukuku’nun Günümüzde ki Meseleleri Kongresi, Konya,1997,s.216-219.

tedavülünde sistemli bir kuruluş olan ‘‘Menkul Kıymetler Borsasını’’ zorunlu kılmaktadır³⁶⁷

Hisse senetlerine getirilen başka bir eleştiri ise ilk ihracından sonra, hisse senetlerinin sürekli el değiştirmesiyle senetlerin bir ortaklık belgesi olmaktan çıkıp şirket sermayesinden bağımsız olarak, müstakil bir mal gibi alınıp-satılmasıdır. Hamza Aktan bu eleştirilere şöyle cevap vermektedir:

‘‘Senetlerin bir ortaklık belgesi olarak değil de bağımsız bir mal olarak alınıp satılmasının caiz olmadığını söylemekte kanaatimizce mümkün değildir. Zira ‘‘Helal Allah Teâlâ Hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram ise Allah Teâlâ Hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükût ettiği ise affedilmiştir. Onun hakkında sual sormayınız’’³⁶⁸ hadisi gereğince alınıp-satılması yasaklanmamış bir malın satışının yasak olduğunu söylemek doğru olmaz.’’³⁶⁹

İslâm hukukunun temel karakteristiği olayları çözümsüzlükten kurtarmak, tıkanmışlığın önünü açmak ve çare üretmektir. Esas itibarıyla bütün hukuk sistemlerinin görevi budur. Kazf suçlamasında kocanın üçüncü şahıslardan ayrı tutulması, selem ve istisna akitlerinin, arıye satışının cevazı, kesilmeden ölen av hayvanının yenilmesi gibi istihsan hükümlerinde insanların kıyas hükümleriyle sıkıntıya düştükleri noktada önlerinin açıldığını, Kur’an ve Sünnetin problemin çözümü için çareler ürettiğini görmekteyiz. Ancak fukahanın İslâm hukuku adına üreteceği çözüm helali haram, haramı helal kılacak bir teklif olmamalıdır. Haramı helal, helali haram kılmadığı müddetçe problemlere çözüm getirmeye çalışmak gerektiğini düşünmekteyiz.

Buradan hareketle Hamza Aktan, ekonomik açıdan, küçük tasarrufların toplanması ve ülke kalkınması açısından değerlendirilmesi, zenginliğin ve sermayenin tabana yayılması için anonim şirketlerin ve hisse senedi tedavülünün zorunlu olduğunu belirterek bu zorunluluk gereği hisse senedi alım-satımına cevaz vermektedir.³⁷⁰

Borsada hisse senedi alım-satımına cevaz vermeyen fıkıhçıların temel dayanağı spekülörlerin varlığıdır. Fatih Kalender, Mehmet Erkal gibi fıkıhçılar borsayı kumara benzetmiş ve spekülörler sebebiyle fiyatlarda dalgalanmalar oluştuğunu, bu dalgalanmalar neticesinde aldanmanın gerçekleştiğini belirtmişlerdi. Aktan, spekülatif hareketler sebebiyle hisse senedi ticaretinin haram sayılamayacağını belirterek şöyle demektedir:

³⁶⁷ Aktan; Hamza, ‘‘Ticaret Hukuku’nun Yeni Bazı Problemleri üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme, (Borsa, Teminat Mektubu, Leasing)’’ Adlı Tebliği, I. Uluslar Arası İslâm Ticaret Hukuku’nun Günümüzde ki Meseleleri Kongresi, Konya, 1997, s.216-219.

³⁶⁸ Sünen-i Ebu Davut, Buyu, 22/3329-330, s.319.

³⁶⁹ Aktan, s. 11

³⁷⁰ Aktan, s. 12.

‘‘Tabii ki spekülâtif hareketlerle borsada suni olarak oluşturulan fiyatları tasvip etmek mümkün değildir. Bu tür spekülâtif hareketler gayri meşrudur. Spekülasyonun yasaklandığına dair pek çok hadis rivayet edilmiştir.³⁷¹ Piyasada arz ve talep dengesi içinde fiyatların oluşmasına engel olmak ve her türlü müdahale hadislerde yasaklanmıştır.³⁷² Borsada fiyatları manipüle etmeye yönelik eylemleri önlemek amacıyla yasal tedbirler alınmalıdır. Ancak spekülasyon var diye borsadan vazgeçilemez. Zira pazarda spekülasyon yapılıyor diye pazarı kapatamazsınız. Pazar dışında kalmakta mümkün değildir. Borsada ki spekülâtif hareketlere müdahil olmadıkça kâr getirmesi de zarar getirmesi de mümkün olan, aslî itibariyle bir şirketin ortaklık belgesi olarak nitelenen hisse senetleri ve getirisinin meşru olacağını söyleyebiliriz’’.³⁷³

Borsayı spekülâtörler sebebiyle kumara benzetenlere bir cevapta Muharrem Karşlı³⁷⁴ dan gelmektedir. Karşlı, borsanın esas itibariyle spekülâtörlerin yeri olduğunu, onlar sayesinde hisse senetlerinin sürekli el değiştirdiğini, dolayısıyla spekülâtörler sayesinde borsanın işlem hacminin arttığını belirtmektedir. Böylece spekülâtörler sayesinde senetler sürekli el değiştirmekte ve sirkülasyon sağlanmaktadır; eğer spekülâtörler olmasa yeni kurulmuş bir şirketin nominal değeri üzerinden hisse senedini alan bir tasarruf sahibi günün birinde paraya ihtiyacı olduğu zaman ya da başka bir yatırım yapmak istediği zaman hisse senedini alıp çarşı pazar dolaşarak müşteri araması gerekirdi. Büyük ihtimalle ya müşteri bulamayacak ya da bulunduğu müşteri kendisini sömürecektir. Ama hızlı işleyen bir borsanın olduğu yerde, bir tasarruf sahibi, hisse senedini götürüp istediği gün ve saatte satabilir. Çünkü karşısında spekülâtörlerden ve alıcılardan oluşan binlerce muhatap vardır. İşte borsanın fonksiyonu budur. Borsa bu fonksiyonunu spekülâtörler sayesinde yerine getirmektedir, demektedir.³⁷⁵

Borsa ve hisse senetleri konusunda önemli çalışmaları olan Muharrem Karşlı, borsanın sadece spekülâtörlerin bulunduğu bir tür kumar hane olarak görülmemesini belirterek borsaların ekonomiye olan faydalarından bahsetmektedir. Karşlı borsanın ekonomiye likidite sağlama, piyasada tek fiyat oluşturma, güvence sağlama, ekonomide barometre olma, mülkiyeti tabana yayma gibi pek çok faydasından bahsetmektedir.³⁷⁶

³⁷¹ Müslim, Buyu, 9/1515, s.12; İbn Mace, Kitabutticare, 14/2173, s. 148.

³⁷² Ebu Davut, İcare ,49/3450-3451, s.533.(Allah Resulü fiyatlara narh koymasını isteyenlerin isteklerini reddederek şöyle demiştir: Şüphesiz fiyat tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızık veren Allah'tır.

³⁷³ Aktan,Hamza; ‘‘Ticaret Hukuku'nun Yeni Bazı Problemleri üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme’’,s.15; http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D061359/1997/1997_AKTANH.pdf(10.07.2013)

³⁷⁴ Muharrem Karşlı İstanbul üniversitesi İktisat Fakültesi mezunudur. Türkiye İş Bankası'nda Müfettiş Yardımcılığı, müfettişlik, Menkul Kıymetler Departman Sorumlusu gibi görevlerde bulunmuştur. 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nı kurmakla görevlendirilmiştir. Böylece İMKB'nin kurucu ilk başkanı olarak 5 yıl görev yapmıştır.

³⁷⁵ Karşlı; Muharrem, ‘‘Borsalar’’ Adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, s. 18.

³⁷⁶ Karşlı, Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler, s. 95.

Karşlı, yukarıda saydığımız olumlu faydaları sebebiyle borsa ve hisse senetlerinin günümüz ekonomileri için vazgeçilmez olduğunu belirtmektedir. O, İslâm hukukçularının borsaya getirmiş oldukları eleştirilere cevap verirken borsa ve hisse senedi konusunda getirilen eleştirilerin çoğunluğunun “*bilgi eksikliğinden*” kaynaklandığını belirtmektedir. Halka açık olmayan küçük aile şirketleri ile halka açık olan, borsaya kayıtlı, sermaye piyasası kanunlarına tabi, hisse senetleri halka satılan şirketlerin birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kendisi de anonim şirketlerin holdingleşme gibi bir takım hile ve oyunlarla halkı aldattığını belirtmekle beraber borsanın günümüz ekonomik sistemi içinde vazgeçilmez bir yer tuttuğunu dile getirmektedir.³⁷⁷

Yukarıda da gördüğümüz gibi bir çok İslam Hukukçusu borsada fiyatlara müdahaleyi ve spekülasyonu eleştirmektedir. Ancak bu hukukçular spekülasyon sebebiyle borsanın yasaklanamayacağını söylemekte ve borsanın ekonomi için vazgeçilmezliğine dikkat çekmektedirler. Spekülasyon hakkında en dikkat çekici yorum ise Halil Güneç’e aittir. Güneç, çalışmasında spekülasyon hareketlerine değinmekte ve bunun İslâm’ın asla hoş göremeyeceği bir davranış olduğunu söylemektedir. Spekülasyonu İslâm’da yasaklanmış olan ihtikâra benzeten Güneç , spekülasyon ile ihtikâr arasında bir benzerlik kurarak şöyle demektedir:

*’Spekülasyon, daha sonra satmak üzere bir malı alıp saklamaktır. İhtikârdan farkı ise şudur: Spekülasyon, bir malın şiddetli ihtiyaç olduğu anda veya ihtiyaç duyulmayan bir anda alarak kıymeti artsın diye stok etmek ve değerlenince satmaktır. İhtikâr ise; insanların çok muhtaç oldukları bir anda geniş ölçüde mal satın alıp stok etmektir. Ebu Yusuf’a göre ihtikâr insanların ihtiyaç duydukları her şeyde olabilir. Demek ki spekülasyon âmm, ihtikâr ise has’dır’.*³⁷⁸

Halil Güneç, hisse senedi ve borsa meselesinin yeni bir konu olduğunu, dolayısıyla klasik fıkıh kitaplarında hisse senetleriyle ilgili bir hükmün bulunamayacağını belirttikten sonra çağdaş fıkıhçıların belli şartlar dâhilinde hisse senedi alım satımına cevaz verdiklerini belirtmektedir.³⁷⁹

Sonuç olarak muasır İslam Hukukçuları’nın ekseri çoğunluğu borsada işlem gören kıymetli evraktan tahvil ve bonoya haram derken hisse senedi ticaretine ise belli ölçüler dâhilinde cevaz vermektedirler. Müslümanlar için iki önemli kurum olan Türkiye Diyanet Vakfı ve İslam Fıkıh Akademisi de aynı görüşü benimsemiştir. Diyanet, hisse senedi tedavülünün caiz olduğunu belirtirken konuyu şöyle örneklendirmektedir: *’Hisse senedinin ihracının ve alınıp satılmasının fıkıh kuralları açısından da câiz olduğunu ifade eden Müslüman âlimlerin dayandıkları gerekçeler şu şekilde özetlenebilir: Şirket, sermayesini belli hisselerle ayırmakta ve isteyen bu hisselerle sahip olmaktadır. Hisseler şirkete tâbi olarak kâr ve zarara açıktır. Hisse*

³⁷⁷ Karşlı, Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler, s. 95.

³⁷⁸ Güneç, Halil; Günümüz Meselelerine Fetvalar, Yasin Yayınları, İstanbul, 2012, c.1, s. 381.

³⁷⁹ Güneç, s. 381.

senedine dayalı şirket nevi klasik doktrinde "mudârebe" adı altında mubah kılınmış olup, mudârebede de kâr ve zarara ortak olma esası vardır. Gerekli şer'î şartları taşıyan bir şirkete bu şekilde hisse senedi alarak ortak olmanın cevazında şüphe yoktur. Hatta Batı'nın ticaret hukukundan alınan anonim şirketlerin ana hatlarıyla İslâm fıkıhındaki şirket türleri içinde mütalaa edilebileceği, dinin temel ilke ve kurallarından biri ile çatışmadığı sürece, ihtiyaç ve kalkınma sonucu ortaya çıkan ve kamu yararına yönelik olan bu nevi gelişmelerin alınmasında dinî bir sakıncanın bulunmadığı da açıktır.³⁸⁰

Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırlanmış olduğu ansiklopedide de aynı görüşün tercih dildiğini görmekteyiz. TDV İslâm Ansiklopedisi senet maddesini yazan Ahmet Kavas, hisse senetlerini ayrıntılı olarak işlemiş; lehteki ve aleyhteki görüşler tek tek sıraladıktan sonra hisse senedi alım-satımına cevaz verenlerin görüşlerini tercih etmiştir. Burada, çoğunluğu oluşturan âlimlerin hisse senedi alım-satımını kural olarak caiz ve bu yolla elde edilecek kazançta helal demekle birlikte şirketin dinen caiz olmayan alanda faaliyet göstermemesi gerektiğine önemle işaret ettikleri; bununla beraber anonim şirketlerin işleyişindeki bazı aksaklıklara ve haksızlıklara da dikkat çektikleri belirtilmektedir. Ancak, anonim şirketin ve hisse senedinin tabiatının gereği olmayan bu olumsuz gelişmelerin ve sermaye piyasasını şaibe altında bırakan spekülasyon hareketlerinin anonim şirketin ve hisse senedinin cevazını doğrudan etkilemeyeceği savunulmaktadır.³⁸¹

İslâm Fıkıh Akademisi'nde borsa hakkında önemli çalışmalara imza atmış ve bu konuda görüş beyan etmiştir. İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi'nin girişimiyle 1988 yılında Rabat'ta toplanan Borsa Semineri'nin sonuç bildirisinde ve adı geçen akademinin 1992 yılında Cidde'de yapılan VII. Dönem Toplantısı'nda hisse senetleriyle ilgili bir takım kararlar alınmıştır.

³⁸⁰ İlmihal, s. 449.

³⁸¹ TDV İslâm Ansiklopedisi; Senet Maddesi(Ahmet Kavas),TDV Yayınları, İstanbul, 2009, c. 36. s. 519.

İslâm Fıkıh Akademisi'nin hisse senetleriyle ilgili görüşü özetle şöyledir: 'Hisse senetlerinin kâr ve zarara iştirak etmesi sebebiyle kural olarak helâl olduğu, fakat şer'î hükmünün bunu çıkaran şirketin ticarî işlem ve amaçlarının meşrû oluşuyla yakından ilgili bulunduğu belirtilmiştir. Şirketin faiz, içki imali ve ticareti, karaborsacılık, hile, yalan ve aldatma gibi dinen haram vasıtalarla kazanç sağlaması halinde hisse senetlerini alıp satmanın ve bundan gelir elde etmenin haram ve mâsiyete iştirak etmek olduğundan câiz olmayacağı bildirilmiş, esasen faaliyet alanı haram işlemler yapma, dinen yasak hizmet ve mal üretiminde bulunma olmamakla beraber, bazı haram işlemlere taraf olması sebebiyle şirketin kârına haram kazanç karışmış olması hallerinde ise, pay sahiplerinin bu miktarı yaklaşık olarak hesaplayıp kendisinin hayır ve hasenat niyeti ile olmaksızın ve toplum hakkı olduğu inancı ile hayır yolunda harcaması tavsiye edilmiştir.³⁸²

3.1.6.Katılım Endeksi

Katılım endeksi Borsa İstanbul'da ki faaliyetlerine 31.12.2008 tarihinde başlamıştır. ³⁸³Katılım endeksi, Borsa İstanbul'da işlem gören ve katılım bankacılığı prensiplerine uygun³⁸⁴hisse senetlerinden oluşan bir borsa endeksidir. Endekste yer alacak hisse senetlerinin seçimi, bu doğrultuda oluşturulmuş endeks kuralları esas alınarak yapılır. Endekste yer alacak şirketler faaliyet alanlarına ve finansal oranlarına bakılarak bir elemeye tabi tutulur ve bu şekilde endekste yer alırlar. Böylece kurallara uyan şirketlerden, halka açık piyasa değeri en yüksek ilk 30 şirket katılım endeksini oluşturur. Endeks kurallarının Uluslararası uygunlukları dikkate alınması nedeniyle endekste ki ürün ve hizmetler yabancı yatırımcılara da hitap etmektedir.

Katılım endeksinde yer alacak şirketler ana faaliyet alanı ve finansal kriterlerine bakılarak seçilirler. Birinci aşamada Ulusal pazarda işlem gören şirketler faaliyet alanlarına göre incelenir, uygun olmayanlar elenerek ana liste oluşturulur.

Faaliyet alanına göre yapılan incelemede endekse alınacak şirketin;

*Faize dayalı finans, ticaret, hizmet, aracılık(bankacılık, sigorta, finansal kiralama, faktöring ve diğer faize dayalı faaliyet alanlarını kapsar)

*Alkollü içecek

*Kumar şans oyunu

*Domuz eti ve benzer gıda

*Basın, yayın, reklam

*Turizm, eğlence

*Tütün mamulleri

³⁸²İslâm Konferansı Teşkilatı, İslâm Fıkıh Akademisi, Kararlar Ve Tavsiyeler,1985-89 Miladi, İlmihal, s. 450.

³⁸³ Katılım Endeksi Temel Kurallar, Tanımlar Ve Genel Kurallar(Md.4), Piyasa Değeri(Md.4.1.), [http://www.katilimendeksi.org/\(10.01.2014\)](http://www.katilimendeksi.org/(10.01.2014))

³⁸⁴ Faizsizlik İlkesi, Paranın Bir Değişim aracı Olarak Kabul Edilmesi, İslami Kurallara Bağlılık, Üretim faaliyetlerinde Bulunma(Tok, s.17-18)

*Silah

*Vadeli altın, gümüş ve döviz ticareti

Alanlarında faaliyet göstermemesi gerekir.³⁸⁵

Bir şirket için ana faaliyet alanı belirlenirken şirket ana sözleşmesine bakılır. Ana faaliyet alanlarından biri veya birkaçı yukarıda sıraladığımız alanlardan birine veya birkaçına giriyorsa ya da şirket ana sözleşmesinde katılım bankaları prensiplerine uygun faaliyet gösterileceği yönünde bir hüküm yok ise şirket ana listeden elenir. Görüldüğü gibi bir şirketin katılım endeksine girebilmesi için İslam'ın yasaklamış olduğu içki, kumar, eğlence, tütün mamulleri gibi alanlarda faaliyet göstermemesi ve şirket ana sözleşmesinde katılım bankaları prensiplerine uyacağını taahhüt etmesi gerekmektedir.

İkinci aşamada ise ana listede yer alan şirketler finansal oranları dikkate alınarak ikinci bir değerlendirmeye tabi tutulurlar. Finansal oranlarına göre yapılan değerlendirmede;

*Toplam faizli krediler/ Piyasa Değeri <%30(Yüzde otuzdan küçük)

*Faiz Getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa Değeri <%30(Yüzde otuzdan küçük)

*Eğer şirket, yukarıda sıraladığımız yasak faaliyet alanlarından herhangi birinde faaliyet gösteriyorsa bunlardan elde ettiği gelirin toplam gelirin oranının <% 5 (Yüzde beşten küçük) olması gerekmektedir.³⁸⁶

İkinci aşamada yapılan değerlendirmede şirketlerin faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerine bakılmaktadır. Şayet ana listeye giren şirketler kredi kullanmışlarsa bu kredilerden elde ettikleri gelirlerin toplam gelirlerinin %30' undan az olması gerekir. Aynı şekilde bu şirketlerin ana faaliyet alanı olarak, içki, kumar, tütün gibi alanlarda faaliyet göstermemesine rağmen bir şekilde bu alanlardan para kazanırsa buralardan kazandığı paranın şirket toplam gelirin %5'inden az olması gerekmektedir.

Böylece ana listede yer alan şirketler finansal oranları dikkate alınarak ikinci bir elemeye tabi tutulurlar. Oranları tutmayan hisse senetleri elenerek '**Endeks Şirketleri Listesi**' oluşturulur. Bu listede yer alan şirketlerden piyasa değeri yüksek olan ilk 30 şirket '**Katılım Endeksi**' oluşturulur.³⁸⁷

Hisse senetleri ile ilgili bölümümüzde bir şirketin hisse senetlerinin alınabilmesi için o şirketin İslam'ın yasaklamış olduğu faaliyet alanlarında ticaret yapmaması, şirket gelirlerinin büyük kısmının helal yoldan kazanılmış olması gerektiğini, şayet şirket ticari kredi kullanmışsa bu yolla elde ettiği gelirin toplam gelirin yarısından az bir kısmına denk gelmesi gerektiğini belirtmiştik.

³⁸⁵ Katılım Endeksi Temel Kurallar, Endekse Alınma Ve Dönemsel Değişiklikler(Md.6), Faaliyet Alanlarına Göre İnceleme(Md. 6.1).,

³⁸⁶ Katılım Endeksi Temel Kurallar, Finansal Oranlarına Göre İnceleme(Md6.1.)

³⁸⁷ Katılım Endeksi temel Kurallar, Endeks Şirketlerinin Belirlenmesi(Md.6.3.)

Ancak borsada yatırım yapacak olan alt ve orta tabakaya mensup insanların borsada işlem gören bütün şirketlerin faaliyet alanlarını tek tek incelemeleri, finansal oranlarına bakmaları, şirket ana sözleşmelerini incelemeleri mümkün değildir. İşte burada katılım endeksi devreye girmekte ve dini hassasiyeti olan insanlara önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

SONUÇ

İslamiyet geldiği zaman o günün Arap toplumunda var olan sosyal-kültürel-ekonomik faaliyetlerden bir kısmını aynen devam ettirmiş, İslamiyet'in ruhuna uymayan adet ve gelenekleri ise yasaklamıştır. Ticaretin en önemli geçim kaynağı olduğu Cahiliye Arap Toplumunda pek çok ticari faaliyet yöntemi mevcuttu. Faizli satış, selem akdi, taş atma yöntemiyle satış, neceş, hablü habele(Devenin doğmamış yavrusunu satma), muhakele(Ekini başakta satma), muhadara,(meyveyi hamken dalında satma), mudarabe, muzaraa gibi pek çok alışveriş yöntemi mevcuttu. Faiz öyle bir boyuta ulaşmıştı ki borcunun vadesi gelen kişiye borcunu ödeyecek misin yoksa faiz mi ekleyelim diye sorulur, o kişi eğer borcunu ödeyemezse borcunun üzerine yeni bir faiz eklenerek vadesi uzatılırdı. Böylece borç her seferinde katlanır ve insanların altından kalkamayacağı bir noktaya ulaşırdı. İslamiyet, bu alışveriş yöntemlerinden mudarabe, müsakat gibi yöntemleri muhafaza edip sürdürmüşken, faizli satış, neceş, muhakale, muhadara ve ğararlı satışları ise kesin bir şekilde yasaklamıştır.

İslam hukukunda ekonomik faaliyetler **‘Karşılıklı rıza, adalet ve maslahat’** prensipleri üzerine bina edilmiştir. Bunun yanında aldanma ve aldatma, hile ve yalan, aşırı zarar ve kâr(Fahiş Gabn)ise yasaklanmıştır. Yüce Allah(c.c) Kur'an-ı Kerim'de *‘Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda –karşılıklı rıza durumu hariç-haksızlıkla yemeyin. Haram ile kendinizi mahvetmeyin’*(Nisa 4/29) buyurarak ticarete karşılıklı rızanın önemine dikkat çekmiştir. Allah Rasülü' de(sav) *‘Bizi aldatan bizden değildir’* (Müslim, İman, 164)buyurarak ticarete aldatmayı yasaklamıştır.

İslamiyet ticaret hukukunu aldanma ve aldatmanın olmadığı bu temel ilkeler üzerine bina ederken diğer yandan Müslümanların emek ve sermayelerini birleştirerek ortaklık kurmalarını ise teşvik etmiştir. Kaynaklarımızda Hz. Peygamber(sav)in insanların ortaklık yoluyla dayanışmalarını kabul ve teşvik ettiği hatta kendisinin bizzat bunu uyguladığı yer almaktadır. Allah Resülü(sav)'nün İslamiyet'ten önce Hz. Hatice (r.a)ile *‘Mudarabe’* ortaklığı, Hayber Yahudileri ile de *‘Müsakat’* ortaklığı kurduğu bilinmektedir.

Hazreti Peygamber(sav) devrinden itibaren İslam'ın hâkim olduğu bütün dönemlerde şirket ve ortaklığın yapıla gelen bir uygulama olduğu ve hiçbir dönemde yasaklanmadığı aşikârdır. Her dönemde İslam âlimleri ortaklığın yapılmasını onaylayarak ya da susarak meşruluğunda *‘İcmaa’* etmişlerdir.

İslam Hukuku'nun temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette ortaklıklarla ilgili birçok hüküm mevcutken çalışmamızın konusu olan borsayla ilgili herhangi bir

düzenleme bulunmamaktadır. Zaten borsa oldukça yeni bir konu olduğu için Kur'an ve Sünnette onunla ilgili hüküm bulmak mümkün değildir. Ancak Borsa İstanbul'un bir anonim şirket olduğundan hareketle kaynaklarımızda ki şirketlerle ilgili düzenlemelere bakarak Borsa hakkında ki görüşümüzün fıkhi temellerini oluşturduk.

Klasik fıkıh kitaplarında şirketler bahsi altında mülk şirketi, akit şirketi, mudârabe , müsâkat ve müzâraa ortaklıkları yer almaktadır. Çalışmamızın konusu olan anonim ortaklıklar ise çok yeni bir konu olduğu için bu kaynaklarımızda yoktur. Bununla birlikte Muasır İslam hukukçuları anonim ortaklıkları İslam hukukunda ki İnan şirketine benzeterek meşru saymışlardır. Zuhayli, "anonim ortaklıklar şer'an caizdir; çünkü bir inan ortaklığıdır, diyerek anonim ortaklıkları inan şirketine benzetmekte ve bu ortaklıkların kurulmasını ve bunlara ortak olunmasını caiz görmektedir.

Kendiside bir anonim ortaklık olan Borsa İstanbul'da tahviller, bonolar-hazine bonoları kâr-zarar ortalığı belgeleri, kira sertifikaları ve hisse senetleri olmak üzere genelde beş kıymetli evrak işlem görmektedir.

Borsa İstanbul'da işlem gören kıymetli evraklardan ilki tahvildir. Tahvil Resmi ya da özel kuruluşların borç para bulmak amacıyla çıkarmış oldukları faizli borç senetleridir. Yani tahvil alan kişi onu çıkaran işletmeye faizli borç vermiş olmaktadır. Tahviller belirlenen vade sonunda sahibine belli miktarda faiz getirisi sağlamaktadır. İslâm hukukçuları tahvil alım-satımını faizli işlem olduğu için cevaz vermemişlerdir. İslam Hukukçuları tahvilin şer'an caiz olmadığı konusunda hemfikirdirler. Çünkü burada yapılan akit bir faiz aktidir. Faiz ise dinimizce kesin olarak yasaklanmıştır. İslâm'da insanları emek ve çaba sarfetmeden kolay para kazanmaya götüren, tembellik ve ataletle sürükleyen faiz yasaklanmış, bunun yerine üretime yönelmeleri teşvik edilmiştir.

Borsada işlem gören ikinci kıymetli evrak olan bonolar hakkında ki fıkhi görüşte tahville aynıdır. Zira tahvil ve bono uygulamada aynı şeydir. Tahviller ve bonolar sahibi için herhangi bir ortaklık ifade etmeyen, sabit gelimli borç senetleridir. Aralarında ki tek fark vadeleridir. Tahviller bir yıldan uzun vadeli iken(1-7 yıl) bonolar bir yıldan kısa vadeli (3, 6, 9, ay) olmaktadır. Tahvil ve bonoları çıkaran ister devlet ister öze kuruluşlar olsun bu kıymetlerin satışı haramdır. Burada tahvil ve bonoya verilen faizin oranı dikkate alınmamaktadır. Tahvil ve bonoya verilen faiz oranı enflasyon oranının altında kalmış olsa dahi fıkhi niteliği değişmemektedir. Zira yapılan sözleşme bir faiz akdidir.

Borsada işlem gören bir diğer kıymetli evrakta kar-zarar ortaklığı belgeleridir. Kâr-zarar ortaklığı belgeleri ekonomi dünyası için oldukça yeni bir kavramdır. İlk defa Malezya'da ortaya çıkmış olan bu belgeler faizin bir alternatifi olarak sunulmuştur. Bugün Türkiye'de özellikle '*Faizsiz bankacılık*' adı verilen '*özel finans kurumları*' tarafından çıkarılan bu kıymetler sahibine belli dönemler sonunda kâr payı vermektedir. Bu senetler ait olduğu şirket için gerçek bir ortaklık ifade etmemekte sadece şirketin dönem sonu itibariyle kâr ve zararına ortak olunmaktadır.

Kâr-zarar ortaklığı belgeleri bazı hukukçular tarafından bu belgelerin adı her ne kadar kâr- zarar ortaklığı da olsa hep kâr etmektedir, zarar boyutu hiç çalıştırılmamaktadır, şeklinde eleştirilmektedir. Bir diğer eleştiri ise bu belgelere daha işin başında ne kadar kâr verileceği belli olduğundan bunun faizli işlem olduğudur. Oysaki bu eleştirilerin çok da doğru olmadığı kanaatindeyiz. Zira kâr-zarar ortaklığı belgelerine verilen kâr oranı sabit olmayıp her dönem farklılık arz etmektedir. İşin başında söylenen kâr oranı geçmiş dönemlerden hareketle yapılmış bir tahminden ibarettir. Üstelik bu senetler hep kâr ediyor diye de eleştirilemez. Bu bankalar işlerini profesyonelce yapıyorlar ve yatırımlarını daha az riskli alanlarda yaparak kâr payı sahiplerine zarar ettirmiyorlar diye eleştirilemezler, diye düşünüyoruz.

Aslında katılım bankalarının dinen mahsurlu sayılabilecek işler yapamayacakları kuruluş felsefelerinde de mevcuttur. Katılım bankaları çalışma prensipleri arasında yer alan faizsizlik ilkesi, üretime yönelme, İslami prensiplere uygunluk gibi İslam Hukuku' nun da kabul ettiği bu kurallar faizsiz bankaların şer'an caiz olmayan faaliyet alanlarına yönelmelerini engellemektedir. Üstelik gerek Dünyada ve gerek Türkiye'de bu bankaların işlemlerine yön vermek üzere kurulmuş Uzman İlahiyatçılardan oluşan danışman kurullarıyla her an çalışmaları fikhi açıdan takip edilmekte, bir çalışma yapmadan önce bu danışma kurullarından onay alınmaktadır. Sistemi inceleyen uzmanlar 2006 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye' de ki faizsiz bankacılık ile ilgili yasal düzenlemelerin dünyada ki en iyi uygulama olduğunu teyit etmişlerdir.

Borsa İstanbul'da işlem gören kıymetli evraklardan en yenisi kira sertifikaları(sukuk)dır. İlk defa 2002 yılında Malezya'da ortaya çıkıp oradan dünyaya yayılan sukuklar bugün Dünyada 75'den fazla ülkede uygulanmaktadır. Faizsiz tahvil adıyla bilinen sukuklar, ekonomik kriz yıllarında Arap Ülkeleri'nde birikmiş fonların finans sistemine kazandırılması ve dini hassasiyeti olan insanlara bir yatırım aracı sunmak amacıyla geliştirilmiştir. 2010 yılından beri ihrac edilen sukuklar Türkiye'de sukuk'un sadece bir türü olan kira sertifikaları adı altında oldukça dar anlamıyla uygulanmaktadır. Kira sertifikalarının dinen caiz olduğu

konusunda Dünyada ve Türkiye’ de İslam hukukçuları tarafından görüş bildirilmiştir. Zira bu sertifikalar alışlagelen kira akdinden başka bir şey değildir. Bu sertifikaları alan yatırımcılar payları oranda o varlığın kirasından istifade etmektedirler.

Değerlendirmesini yapacağımız borsada işlem gören son kıymetli evrak hisse senetleridir. Hisse senetleri, bir anonim şirketin sermayesinin bir birine eşit paylarından bir parçasını temsil eden ve kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen hukuken kıymetli evrak türünde olan belgelerdir. Hisse senedi onu çıkaran şirket için tam bir ortaklık ifade etmektedir. Hisse senedi sahibi bu belgeyle şirketin kâr ve zararına ortak olduğu gibi genel kurula katılma ve oy kullanma, hesapları inceleme gibi ortaklık haklarından da faydalanmaktadır.

Hisse senetleri tahviller gibi borç senedi değildir. Yani hisse senedini satın alan kişi o şirkete borç vermiş olmamakta, tam tersi şirketin gerçek bir ortağı olmaktadır. Hisse senedi yatırımcısı hissesi oranında işletmenin kâr ve zararına katılır. Üstelik işin başında şirketin kâr edeceği de garanti değildir. Hisse senetleri gerçek bir ortaklık ifade ettiği ve kâr-zarar riski bulunduğu için genel hüküm olarak şer’an caizdir.

İslam hukukçuları hisse senedi alım-satımına prensip olarak cevaz vermekle birlikte onu çıkaran şirketin faaliyet alanına da bakmaktadırlar. Buna göre;

İslâm’ın yasaklamış olduğu uyuşturucu, içki, bira gibi üretmesi ve alınıp satılması haram olan bir malı üretmek; fuhuş, kumar gibi İslâm’ın yasaklamış olduğu bir hizmeti sunmak; faizli işlemler yapmak veya İslâm’ın yasaklamış olduğu şekilde haram malların ticaretini yapmak üzere şirket kurmak, kurulmuş olan böyle bir şirketin hisse senetlerini alarak ortak olmak caiz değildir. Böyle bir şirketin hisse senedinin alınamayacağı konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır.

İslâm’ın helal kıldığı bir hizmeti sunmak veya bir malı üretmek yahut bu malın ticaretini yapmak üzere kurulacak şirket caizdir. Bu şekilde kurulan bir şirketin ortağı olmak, hisse senetlerinde tasarrufta bulunmak caizdir.

Birde asıl faaliyet alanı meşru olmakla birlikte haram işlere bulaşan şirketler vardır ki bunların hisse senedini almakta helal kazanç oranı çoğunlukta olmak kaydıyla caiz görülmüştür. Zira Türkiye gibi ülkelerde bazen işletmeler sosyal zorunluluk gereği kredi almakta ve faize bulaşmaktadır. Bu durumda hisse senedi sahibini kârından faiz oranını hesap ederek tasadduk etmesi tavsiye edilmiştir

İslam hukukçuları çoğunluk olarak hisse senedi ticaretine caiz demekle birlikte bazı eleştirilerde getirmişlerdir. Bu eleştiriler arasında borsada spekülatif hareketler, mevcut yasaların küçük yatırımcıyı korumaması ve büyük hissedarın insafına bırakması, hisselerin borsada ait olduğu şirketten bağımsız olarak müstakil

bir mal gibi alınıp satılması gibi eleştiriler bulunmaktadır. Görüleceği üzere bu eleştiriler hisse senedinin doğası ile ilgili olmayan uygulamayla alakalı problemlerdir.

Genel hüküm olarak Müslümanların, idaresine hâkim olduğu, haram muamelelerle iştiğal etmeyen, şeffaf olarak hisse senetlerini satışa sunan ve bunu kamuoyuna bildiren, ortaklıktan vazgeçmek isteyenlere bu imkânı tanıyan şirketlerin hisse senetlerini almakta herhangi bir sakınca yoktur. Zira hisse senetleri alt ve orta tabakanın elinde ki küçük birikimlerin ekonomiye kazandırılmasında, sermayenin tabana yayılmasında çok önemi faydaları olduğu aşikârdır.

Borsada yatırım yapmak isteyen bir kişinin şirketlerin faaliyet alanını tek tek incelemeleri şirket ana sözleşmelerine bakmaları, sayısal verileri okuyarak analiz etmeleri pek de mümkün görünmemektedir. Burada devreye katılım endeksi girmektedir. 2008 yılında ülkemizde faaliyete giren katılım endeksi inançlı insanlar için önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Katılım endeksinde yer alan şirketler daha işin başında ana sözleşmelerinde katalım bankaları prensiplerine uyacaklarını taahhüt etmektedirler. Şirketlerin bu endekse girebilmek için İslam'ın yasaklamış olduğu içki, kumar, domuz eti, faiz gibi iş sahalarında faaliyet göstermemeleri ve kazançlarının çok önemli bir kısmının helal kazanç yollarından sağlanması gerekmektedir. Bu şirketler asıl faaliyet alanları faizli işlemler olmamasına rağmen bir şekilde faize bulaşırlarsa ya da faizli kredi alırlarsa bu faiz getirilerinin toplam gelirlerinin %30 'undan az olması gerekmektedir. Aynı şekilde endekse giren şirketler asıl faaliyet alanı olarak içki, kumar vs. alanlarından biri olmamasına rağmen bir şekilde bu alanlardan gelir elde ederse buralardan elde ettiği gelirin toplam gelirlerinin %5'inden az olması gerekmektedir.

Burada katılım endeksine girecek şirketlerin ana faaliyet alanlarında faiz, içki, kumar olmamasına rağmen bir şekilde buralardan para kazanmalarına, mesela ticari kredi almalarına belli bir oranda göz yumulduğu görülmektedir. Bu durum, bazı İslam Hukukçu'ları tarafından eleştiri konusu yapılmaktadır. Ancak katılım endeksinde yer alan şirketlerin ana faaliyet alanı olarak şer'an caiz olmayan alanlarda faaliyet göstermedikleri, kazançlarının önemli bir kısmını helal yollardan kazandıkları, belki de mevcut şartlar dâhilinde sosyal zaruret gereği buna göz yumulabileceği ifade edilmektedir.

Elbette, günümüz anonim ortaklıklarının ve borsanın İslâm'ın ahlakî değerlerine yüzde yüz uyduğu söylenemez. Zira kapitalist Batı toplumunda ortaya çıkan ve mutlak kazanmak üzerine bina edilmiş bu sistemin İslam'ın kardeşini kendi nefesine tercih etme ve diğergamlık gibi evrensel ilkelerinden ne kadar uzak olduğu aşikârdır. Bütün haklı eleştirilere rağmen Müslümanların ekonomik açıdan güçlenerek İslam'a en uygun, kendi sistemlerini kurabilmeleri adına bugün sosyal

zaruret gereği hisse senedi alım satımına cevaz verilmiştir. Faiz üzerine kurulmuş kapitalist ekonomik yapı içersinde inanan insanlar elden geldiğince dini hassasiyetlerini ön planda tutmalı ve İslam'a en uygun yapıyı seçmeye alışmaladırlar.

Buğun borsa İstanbul'da işlem gören kıymetli evraklardan İslam Hukuku açısından mahsurlu sayılmayan kar-zarar ortaklığı belgeleri, kira sertifikaları ve faaliyet alanı meşru şirketlere ait hisse senetlerinin oranı ve işlem hacmi istenilen seviyede olmasa da her geçen gün artmaktadır. lke ekonomileri için en büyük tehlike olan faizli işlemlerin yerini üretime yönelik enstrümanların alması, borsanın inançlı insanların gönül rahatlığıyla yatırım yapabileceği bir yer olabilmesi için borsa üzerinde daha çok çalışılması ve ıslah edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ABA, Ali;''İslam Hukuku'nda Borsa'' , *Uludağ üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa, 1996.
- ALİ HAYDAR; Hoca Eminzade, (ö.1355/1936), Düreru'1 Hukkam Şerhu Mecelleti'1 Ahkam, 3. Baskı, (I-IV), İstanbul, 1912.
- AL-AMİNE; Muhammed Al-Bashir Muhammed, Sukuk Market, Innovations And Challenges, Islamic Capital Markets, Saudi Arabia, 2008.
- ALTAŞ, Gökben; *İslami finans Sistemi*, Sermaye Piyasasında Gündem, Sayı 69, TSPAB, İstanbul,2008.
- ASKALÂNÎ; Hafız Ahmet b.Ali, b.Hacer,(ö.852/1448),el-Metalibü'-Aliyeti bizevlidi'l-Mesanidi's-Semaniye,(I-V),Beyrut, ts.
- AKTAN; Hamza, ''Ticaret Hukuku'nun Yeni Bazı Problemleri üzerine İslâm Hukuku Açısından Bir Değerlendirme,(Borsa, Teminat Mektubu, Leasing)'' Adlı Tebliği, 1. Uluslar Arası İslâm Ticaret Hukuku'nun Günümüzde ki Meseleleri Kongresi, Konya,1997.
- AYDIN; Nurhan, Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi, Eskişehir,2012.
- AYTAÇ, Aydın;''İslâm Hukukunda Kıymetli Evrak, Kambiyo Senetleri Ve Borsa'' , *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 1995.
- BAHTİYAR, Mehmet; Ortaklıklar Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul,2010.
- BARDAKOĞLU; Ali, ''Anonim Ortaklıkların Finansmanında Yeni Bir Araç Olarak Kâr Ve Zarar Belgesi Ve Konunun İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi'' Adlı Tebliği, İslâm Ekonomisinde Finansman Meselesi, Ensar Neşriyat, İstanbul,1992.
- BAYINDIR, Abdulaziz; ''Türkiye'de Şirket Yapısı ve Borsacılık''adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, İstanbul, 1994.
- BEŞER; Faruk, Fetvalar, Nil Yayınları, İzmir,1991.
- BEŞİRLİ; Mehmet, ''Osmanlı'da Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası'ndan, Esham ve Tahvilat Borsası'na Yeni Düzenleme Girişimleri'' , *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ 2009.
- BİLMEN; Ömer Nasuhi, İslam İlmihali, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2011,

-Hukuk-u İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1967,
- BOLAK; Mehmet, Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler Ve Portföy Analizi, İstanbul, 1994.
- BORSA REHBERİ; Hasan Tahsin, (Trc. Batumlu; M. Ragıp), İMKB Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1992.
- BORSALARIN YAPISI VE İŞLEYİŞİ; Komisyon, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012.
- BUHARİ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, Sahih-i Buhari Muhtasarı, (Trc. Kamil Miras) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara, 1988.
- BULUTLU, M. Ragıp; Borsa Rehberi, İstanbul, 1992.
- CANAN, İbrahim; Kütübi Sitte Muhtasarı Tercüme Ve Şerhi, 1. Baskı, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 1988.
- ÇAPANOĞLU, Mustafa Birol; Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları Ve Menkul Kıymet Borsaları, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- DARCIN, Ahmet Cüneyt; *''Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri Ve Sonuçları'' Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2007.
- DEMİRALP; B.Tunç, Gezgin; M. Fikret, Türk Ticaret Kanunu İle İlgili Mevzuat, İstanbul, 1996.
- DÖNDÜREN; Hamdi, Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar, Kültür Basın Yayın Birliği, 2.Baskı, İstanbul, 1993.
-Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali, Erkam Yayıncılık, İstanbul, 2010,
-Kur'an Ve Sünnete Göre Güncel Fıkhi Meseleler, Işık Yayınları, İstanbul, 2013.
- DURMUŞ, Abdullah; *''Fıkhi Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri''*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- EBU DAVUT, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani; Sünen-ü Ebu Davut Tercemesi Ve Şerhi, (Trc.Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar) İstanbul, 1991.

- EBU ZEHRRA, Muhammed; İslam Hukuku Metodolojisi,(Trc. Abdulkadir Şener)
5.Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 1990.
- EL-HASKAFİ; ed-Durru'l-Müntega, İstanbul,1309.
- Ergin, Ferudun; Para Ve Faiz Teorileri, İstanbul üniversitesi, İktisat Fakültesi
Yayınları, İstanbul, 1981.
- EŞ-ŞİRBİNİ; Muğni'l-Muhtac, Miraç Yayınları,(Trc. Soner Duman)İstanbul,1995,
- EYÜPGİLLER, Servet; Banka Ve Mali Kuruluşlar, Ankara,1988.
- FERTEKLİGİL, Azmi; Türkiye'de Borsanın Tarihçesi, İMKB Yayınları, İstanbul,
1993.
- GÜNAL, Ünal; Sermaye Piyasası Hukuku Esasları, SPK Yayınları, 2.Baskı, Ankara,
1987.
- GÜNENÇ, Halil; Günümüz Meselelerine Fetvalar, Yasin Yayınları, İstanbul,2012,
- GÜNGÖREN, Muaz, '*Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının
(Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum
Modellemesi: Sukuk Örneği*', Kadir Has üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İstanbul, 2011
- HAMİDULLAH, Muhammed;(Trc. Salih Tuğ) İslam Peygamberi, İrfan Yayınları,
İstanbul,1990,
- HAYDAR, Oğuz Tuncer; Ticaret Borsaları Vadeli İşlem Piyasaları, TOBB
Yayınları, Ankara,1994.
- İSLAM AÇISINDAN BORSA, Heyet; Ensar Neşriyat, İstanbul,1994.
- İSTANBUL MENKUL KIYMETLER BORSASI YÖNETMELİĞİ; Resmi Gazete,
19.02.1996, R. Gazete No:22559.
- İŞİK, Olcay; "Hukuki Açidan Borsa Ve Borsa Türleri", *Yalova üniversitesi Hukuk
Fakültesi Dergisi*, 2012.
- İBN ABİDİN; Muhammed Emin Ömer b.Abdilaziz b. Ahmed b. Abdurrahim;
Reddi'l -Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Terceme Ve Şerhi,
(trc.AhmedDavutoğlu)İstanbul,1984.
- İBNÜ'L HÜMAM; Kemalüddin, Muhammed İbn Abdilvahid, (ö861/1457),Fethi'l
Kadir, 1. Baskı, (I-VI)Mısır, 1898,

- İBN KUDAME; Abdullah b. Ahmed b. Mahmut; el-Muğni ve'ş-Şerhu'l-Kebir, Beyrut, 1972,
- İBN MÜNZİR; Muhammed b. İbrahim, el-İcma, Beyrut,1987,
- İBNÜ'L-ESİR, İzzüddin Ebi'l Hasen Muhammed b.Muhammed b.Abdilvahid; el-Kamilü fi' - Tarih,(Trc.Heyet), Hikmet Yayınevi, (1--10),İstanbul,2008.
- İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Sünen-ü İbn Mace Tercemesi Ve Şerhi, (Trc.haydar Hatipoğlu) İstanbul, 1992.
- İBN MÜNZİR; Muhammed b.İbrahim, el-İşraf âlâ Mezâhibi Ehli'l İlm, Beyrut,1993,
- İBN NUCEYM, Zeynüddin; el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekaik_ Beyrut,1993,
- İBN RÜŞD, Muhammed b. Rüşd el-Kurtubi; Bidayetü'l Müçtehid, Beyrut, 1986,
- İBN TEYMİYYE, ebu'l-Abbas Takıyyuddin, Fıkhu'l Kebir, Daru'l Kütübü'l İlmıyye, Beyrut, 1983.
- İKİZ, Ahmet Salih; ‘Vadeli İşlem Borsaları ve İzmir’de Pamuk Kontrat Borsasının Kurulabilirliği’’ Dokuz eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir,1995.
- İLMİHAL, Heyet; Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006,
- İMAM MALİK, b. Enes; Muvatta,(Trc.Ahmet Büyükpınar),Beyan Yayınları(1-4)İstanbul,1994.
- İSLAM EKONOMİSİNDE FİNANSMAN MESELELERİ, Heyet, Türkmen Yayınevi, İstanbul,1992.
- İVGEN, Hünkâr,’’ İstanbul Altın Borsası ve Finans Sektörüne Katkıları’’, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı*, İstanbul 2004.
- KALLEK, Cengiz; Hz.Peygamber Devrinde Devlet Ve Piyasa, Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul,1992.
- KARADÂĞI; Ali Muhyiddin, el-Esvâku-l Mâliyye fi Mîzâni'l Fıkhı'l-islâmî, İKTİFA Tebliğleri, Cidde,1992.
- KARAMAN, Hayrettin; Akid Meselesi, TDVİA, İstanbul,1988,II,251
.....Ana Hatlarıyla İslam Hukuku, Ensar Neşriyat, İstanbul,1987,

-Günlük Hayatımızda Haramlar Ve Helaller,Nesil Yayınları,
İstanbul,1999.
-”Menkul Kıymetler “Adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, Ensar
Neşriyat,
İstanbul, 1994.
-İş Ve Ticaret İlmihali, İz yayıncılık, İstanbul, 2012.
- KARSLI, Muharrem; “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası” adlı Tebliği, İslam
Açısından Borsa; Ensar Neşriyat, İstanbul,1994.
-Sermaye Piyasası, Borsa, Menkul Kıymetler;Alfa Yayınları,
İstanbul,1994.
-Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler, İrfan Yayınları,4.Baskı,
İstanbul,1994.
- KÂSÂNÎ; Alauddin Ebi Bekir b. Mesut; Bedâiu’s-Sanai fi Tertibi’ş-Şerâit, Beyrut,
ts.
- KAYACAN, Murad; Borsaların Yapısı Ve İşleyişi, Anadolu Üniversitesi, Açık
Öğretim Fakültesi, Eskişehir,2012.
- KOCAHANOĞLU, Osman, Selim; Sermaye Piyasası Kanunu Ve Uygulanması,
Temel Yayınları, 1.Baskı, İstanbul,1993.
- KOTAR, Erhan; Menkul Kıymetler Borsalarında Borsa Emirleri Ve Muhasebesi,
Ankara,1991.
- KÖSE; Murtaza; ‘Osmanlı’da Borsa Ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali
Yapısında ki Yeri’’*Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Dergisi*, Erzurum,2001,
- İslam Hukuku’nda Anonim Ortaklıklar, Yeni Akademi Yayınları,
İzmir,2006.
- MECELLE; Heyet; Sadeleştirilmiş, (İbrahim Ural, Salih Özcan)Fey Vakfı, İstanbul,
1995.
- MEMOONA, Rauf Khan; Zohra, Jabeen; An Ingiry into the Usage of Real Assets in
Islamic Transaction and their Benchmarking-The Implications for Islamic
Capital Markets, 208, Saudi Arabia,

- MEVSİLİ; Mecmüddin Abdullah; el-ihiyar li Ta'lili Muhtar, Pamuk Yayınları, İstanbul.ts.
- MEYDAN LARAUSSE; Büyük Lügat Ve Ansiklopedisi, Meydan Yayınları, İstanbul,1981,
- MİRAS; Kamil, Sahih'i Buharî Muhtasarı Tecridi Sarih Tercümesi Ve Şerhi, Ankara,1982,
- MOSELE, R. A; '' Türkiye'de Vadeli İşlemler Piyasası ve VOBAS ile CBOT' UN Karşılaştırılması'', *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı*, İstanbul 2006.
- MÜSLİM; Sahih-i Müslim Ve Tercemesi, (Trc. Mehmet Sofuoğlu), İrfan Yayınevi, 1988.
- ŞA'BAN; Zekiyyüddin, İslâm Hukuk İlminin Esasları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,2011.
- ÖZDOĞAN, Elif; '' Altın ve Altın Fonları'', *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü*, İstanbul 2008.
- ÖNAL, Yıldırım Beyazıt; Yakar, Soner; Kandır, Serkan Yılmaz; ''Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası Ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi'', *Bankacılar Dergisi*, Sayı 84, Yıl 2013,
- ÖZSOY, İsmail; Özel Finans Kurumları, Asya Finans, İstanbul, 1997
- SARI, Mevlüt; el-Mevarid, Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul,ts.
- SARI , Yusuf ; Borsa'da Sistemli Teknik Analiz Alfa Yayınları Ankara, 2001.
- SERAHSİ; Ebu Bekir Muhammed b.Ahmet b. Ebi Sehl, el-mebcut, Beyrut, 1986.
- SEYYİD, Sabık; Fıkhu's-Sünne, Beyrut,(I-III)1992,
- SEYİDOĞLU, Halil; Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Gizem Yayınları, İstanbul,1992.
- SHAMSİAH, Mohamad; Mohd fadhly, Yusoff; Key Shariah Rulings on Şukük Issuance in the Malaysian, Islamic Capital Market, 2008, Saudi Arabia,
- ŞAFAK; Ali, ''Menkul Kıymetler Ve Ticareti'' Adlı Tebliği, İslam Açısından Borsa, Ensar Neşriyat, İstanbul,1994.

- ŞEKERCİ; Osman, İslam Şirketler Hukuku, Marifet Yayınları, İstanbul,1981.
- ŞEVKANİ; Muhammed b.Ali Muhammed, Neylü'l Evtar min Ehadisi Seyyidü'l-Ahyar, (I-XIII),Beyrut, ts.
- TDV İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ: Senet Maddesi(Ahmet Kavas),TDV Yayınları, İstanbul,2009,
- TABERİ; Ebi Cafer, Muhammed b. Cerir,(310/922),Camiu'l Beyan an Te'vili Kur'an, (Trc.Hasan Karakaya,Kerim Aytekin), Hisar Yayınları, İstanbul, 1996.
- TİCARET BORSALARIMIZ; Heyet, Ankara,1965.
- TOK, Ahmet;'' *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk(İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları Ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler''*, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi Yeterlilik Etüdü, Ankara,2009.
- TUNCER; Selahattin, Türkiye'de Sermaye Piyasası, İstanbul Matbaası, İstanbul,1985.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ; Komisyon, Maarif Basım Evi, Ankara,1955, VII,341.
- TÜRKİYE GAZETESİ REHBER ANSİKLOPEDİSİ; İhlâs Matbaacılık Ve Dağıtım .
- TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (TKBB), Dünya'da Ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılık, 2007,
- VEHBE ZUHAYLİ; İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, Tercüme Heyet, Feza Yayıncılık, İstanbul,1994,
- YASAMAN, Hamdi; Menkul Kıymetler Borsası Hukuku, İstanbul, 1992.
- YENİ HAYAT ANSİKLOPEDİSİ, Komisyon, Hayat Yayınları, İstanbul,2010, II.
- ZEMAŞERİ; Ebul Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, Ruûsu'l Mesail, Beyrut,1987.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar>(25.06.2013)

<http://borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/hakkimizda>(15.06.2013)

<http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00142.htm> (12/07/2013)

<http://www.hayrettinkaraman.net/konular/ekonomi/borsa-hisse-senedi>/10.06.2013)

<http://darusselam.com/index.php/fkh/92-borsa.html>(15.07.2013)

[http://www.darusselam.com/index.php/fkh.feed?type=rss\(Fatih%20Kalender\)](http://www.darusselam.com/index.php/fkh.feed?type=rss(Fatih%20Kalender))(15.07.2013)

<http://www.youtube.com/watch?v=wocnDQBhres>(16.07.2013)

<http://islamnurlu.tr.gg/Cevat-Aksit-Vaaz.htm>(16.07.2013)

<http://www.tspakb.org.tr/tr/>(12.05.2013)

http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Aylik_Yayinlar_2010_gundem_201002.pdf,(04.07.2011).

<http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Raporlar.aspx>(10.09.2013)

<http://www.katilimendeksi.org/>(10.01.2014)